

Titta upp, titta ner, titta in, titta ut

Bedömning och förslag till Strömnäs
skola och fritidshems skolgård i Piteå

Sabina Mukka

Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen vid landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna
Kurs: EX0504, Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Kursansvarig institution: institutionen för stad och land
Nivå: Avancerad A2E
© 2019 Sabina Mukka, Epost: sabina.mukka@gmail.com
Titel på svenska: Titta upp, titta ner, titta in, titta ut. Bedömning och förslag till Strömnäs skola och fritidshems skolgård i Piteå
Titel på engelska: Look up, look down, look in, look out. Assessment and suggestion for Strömnäs school and after-school centre in Piteå
Handledare: Susan Paget, SLU, institutionen för stad och land.
Examinator: Petter Åkerlund, SLU, institutionen för stad och land.
Biträdande examinator: Anna Robling, SLU, institutionen för stad och land.
Omslagsbild: Illustration av skribenten.
Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren.
Där inget annat anges är de författarens egna.
Originalformat: A3, liggande.
Nyckelord: skolgård, Piteå, lågstadiet, förskola, intervju, observation, barn, elever, gestaltning.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

FÖRORD

Augusti 1996 mötte jag upp min vän Lisa och gick iväg mot Strömnäs skola i Piteå för vår första skoldag. Idag har den skolan rivits och en ny står på dess plats. Vi tillbringade fem år där, lärde oss alfabetet och multiplikationstabellen, lekte herre på täppan och grävde snökojor i snön. Det känns fint att med detta arbete få ge tillbaka någonting till den skola där jag gick mina första skolår och att slutligen få säga hejdå till studielivet på samma plats där det en gång började.

Jag skulle vilja tacka alla de som ställt upp på intervjuer i mitt examensarbete. Personalen på Strömnäs skola och fritidshem som tagit sig tid och varit positiva och intresserade av mitt examensarbete. Särskilt tack till rektorn, Carina Stridsman Fjällström och fritidspedagogerna Åsa Skarin och Ann-Sofie Lundqvist.

Tack till min vän Emma Aronsson för genomläsning av arbetet och min vän Lovisa Axellie för tips. Tack till min handledare Susan Paget för litteraturförslag.

Min älskade familj och Viktor.

Sabina Mukka
Uppsala, november 2018

Figur 1. Sverigekarta med Piteå markerat i orange.

Figur 2. Foto på Lisa och mig i förskoleåldern.

SAMMANDRAG

Detta arbete är ett exempel på hur man kan bedöma och arbeta med gestaltning av skolgårdar. I detta arbete bedöms Strömnäs skola och fritidshems skolgård samt presenteras ett förslag till en ny skolgård för skolan.

I Boverkets bok Gör plats för unga (2015) skriver Boverket att skol- och förskolgårdar är en utemiljö där barn tillbringar en stor del av dygnets timmar och att skolgårdar därför har en stor inverkan på barnens vardag. Som landskapsarkitekter är det viktigt att vi som yrkeskår förstår och kan gestalta skolgårdar som skapar möjligheter för olika sorters lek och som inspirerar barnen i sitt lekande.

Syftet med arbetet var delvis att undersöka vad som kännetecknar en ändamålsenligt gestaltad skolgård. Ta reda på vad som dels främjar lågstadielära utveckling, dels den verksamhet som platsen är avsedd för och pröva hur detta kan integreras i gestaltningen av Strömnäs skola och fritidshems skolgård.

Bedömningen gjordes med utgångspunkt i en förstudie och platsundersökningar. Förstudien bestod av en litteraturundersökning samt styrdokument & nationella riktlinjer och referensobjekt. Platsundersökningarna bestod av inventeringar av och på skolgården, observationer, intervjuer med de personer som var involverade i byggnationen, de som arbetar på skolan samt elever. Genom dessa delar kunde information om användarnas användning och upplevelser om skolgården inhämtas, styrkor och brister uppvisas och kunskap om skolgårdar och barns lek erhållas.

Bedömningen resulterade i en programskiss och program för Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård där fokus låg på utformningen av skolgården som helhet, växtlighet, utveckling, väder och klimat. Som ett svar på bedömningen utvecklades ett koncept kallat "Titta upp, titta ner, titta in, titta ut". Konceptet tillsammans med programskissen och programmet formade gestaltungsförslaget.

Förslaget, en dynamisk grön skolgård med sandlådor, vattenlek, samlingsplatser och snöplan bör ses som ett förslag till hur Strömnäs skola och fritidshems skolgård kan se ut och användas. En inspirationskälla för de som varit involverade i byggnadsprocessen, studerande och yrkesverksamma landskapsarkitekter samt yrkesverksamma inom skolväsendet.

Arbetet avslutas med en reflektion som behandlar avvägningar under arbetet, en utvärdering av mitt förslag, problematik och felkällor i arbetet och vidare studier. En reflektion om vad som väckte mitt intresse, vilka utmaningar detta arbete innebar för mig och hur mycket det förvånade mig att Strömnäs skola och fritidshem, en helt nybyggd skola byggdes som den gjorde.

SUMMARY

INTRODUCTION

When I was visiting my Piteå I noticed that my primary school was replaced with a new. The new schoolyard was flat with barely any plants and a lot of asphalt. The visit made me question my knowledge about schoolyards, what a good and a bad one looks like.

Boverket writes that schoolyards are an outdoor environment where children spend a lot of time and therefore have a big impact on the children's everyday lives. It is important that we, as landscape architects, understand and can create schoolyards that create opportunities that inspire the children in their playfulness. In order to create a better starting point for myself in my future professional life, I chose to write my master thesis about the children's schoolyards based on Strömnäs school and after-school centre.

Research question

What characterizes an appropriately designed schoolyard that promotes the development of primary schools, and the activities for which the site is intended?

How can this be integrated into the design of Strömnäs school and after-school centre's schoolyard?

METHOD

Literature study, inventory, interviews, observations, design process, an evaluation method called "lekvärdesfaktor", email & call.

To create an understanding of what a schoolyard is, what it includes and what meaning it has my essay begins with a pre-study. In the pre-study I used the method literature study, which I based on articles, books and research on children, playgrounds and play.

To create a better understanding about primary schools in Piteå a lighter inventory was made at the nine most centrally located schools in Piteå. A larger inventory was made at Strömnäs school and after-school centre.

I interviewed people in Piteå that either had been involved in the process of building Strömnäs school and after-school centre or currently working at the school to receive a better understanding why the school is built the way it is and how the workers perceive and use the schoolyard. I chose to both observe and interview the students. Interviews to get their views, thoughts and memories of how they use and perceive the school yard, and observations to study behaviour and happenings in the schoolyard at the same time as they occurred.

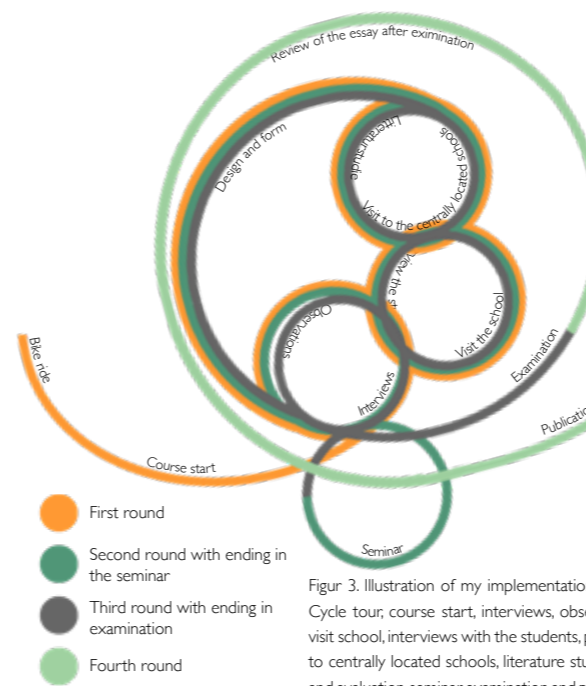
My design processes begin with me asking myself what the place needs and what I need to understand and learn to meet these needs. I imagine how the site can look, play different scenarios of what can happen in my head. I do not work very much with pencil sketching, my sketching takes place mainly in my head.

Lekvärdesfaktor is an evaluation method intended to give inspiration, to be used in the examination of permit drawings and as a basis for assessing possible improvement measures at existing preschools.

By combining the pre-study which contained literature study and recommendations and law with interviews, observations and inventories I created through my design process a program and design for the school's playground. In the discussion I evaluate my design proposal with the evaluation method "lekvärdesfaktor".

PRE-STUDY

The pre-study include a literature investigation, soft regulations & national guidelines and reference schoolyards.

Figur 3. Illustration of my implementation process. Cycle tour, course start, interviews, observations, visit school, interviews with the students, place visits to centrally located schools, literature study, design and evaluation, seminar, examination and publication.

Literature investigation

Begins in the schoolyard history in Sweden, how the schoolyard has looked and developed over the centuries. Furthermore, a passage of how the debate about the schoolyard looks today in Sweden.

Next, it addresses what children's needs look like, what children require in their environment to develop beneficial. Moreover, the essay explores how the schoolyard should look and what it should contain to be a good place for children. The study inquiries into account the educational benefits of creating space for using outdoor teaching at the schoolyard.

Soft regulations & national guidelines

Soft regulations & national guidelines that affect and may affect children and their schoolyard and schooling. It begins to review the points of the UN Children's Convention that may affect students and goes on with the Planning and Building Act, as well as recommendations from Boverket. Furthermore, some of the recommendations from Sweden's municipalities and county councils and the Curriculum and the Radiation Safety Authority's recommendations regarding hours of sunshine at schoolyards.

Reference schoolyards

Visited the 9 most central municipal schools with classes between preschool and grade 3 to get a sense of how the schoolyards in Piteå municipality look and function.

SITE INVESTIGATIONS

Site investigations includes Strömnäs school and after-school centre, observations, Interviews with adults working at the school and interviews with students.

Strömnäs school and after-school centre

The school uses the municipal-owned forest next to the school, Brännässelstaden. The schoolyard does not live up to Boverket's recommendations regarding schoolyard space with the number of students today but meet the minimum requirement of 3000 m².

Observations

There was a big shift in activities when the snow came. In the snow-free observations, the jungle gym, the buffy swing and the sandbox was very popular; but when the snow started it occupied the children instead. Two activities were the same in popularity regardless of the season: bandy and football. There were many children who seemed to want to play with water; but had difficulty collecting it.

Interviews with adults working at the school

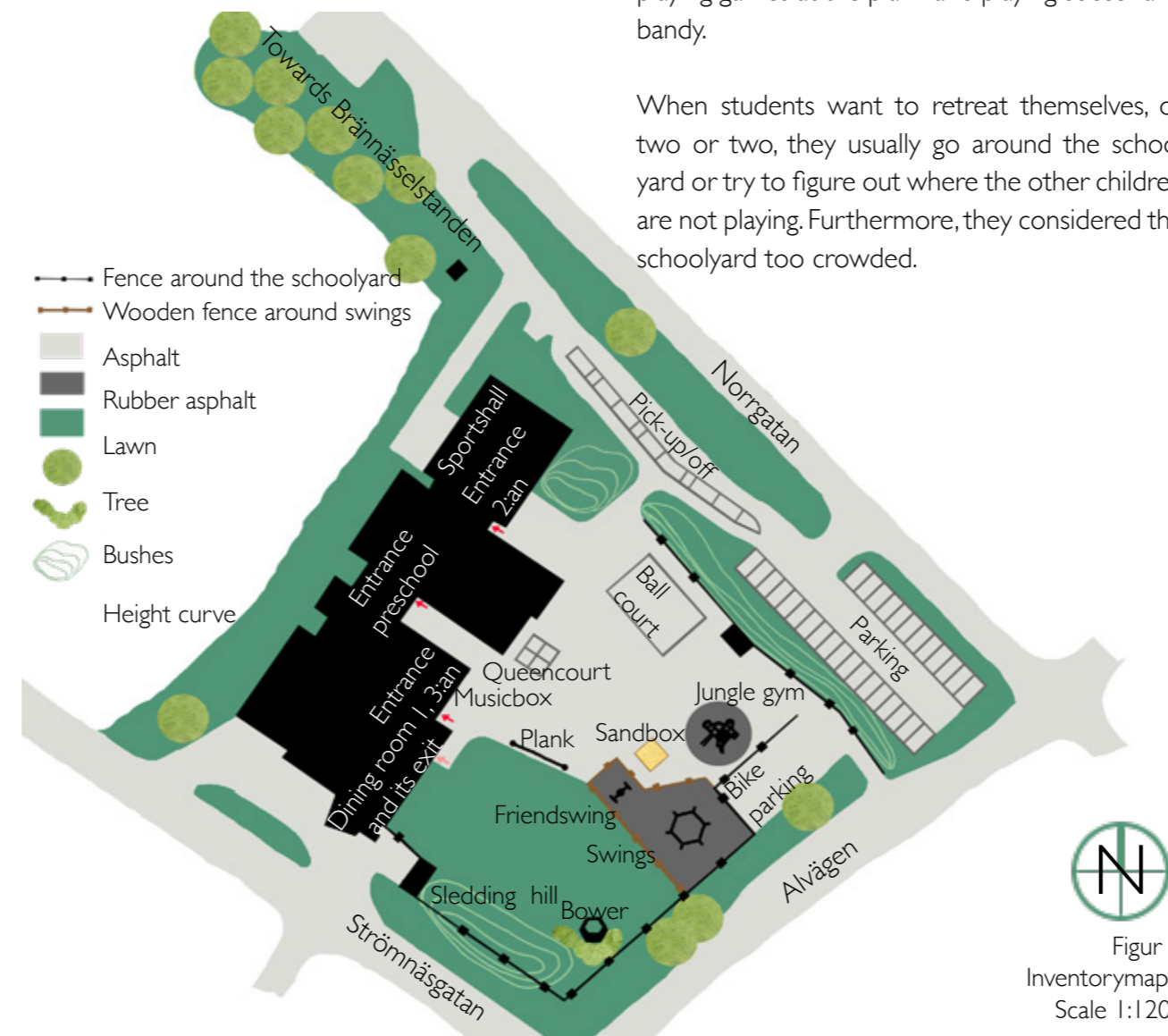
Economy and speed were the key to the construction. If necessary, everything is ready to expand the school. The teachers like to be able to assemble a class in the schoolyard. The sports teacher expressed that the ball plan should be in a more secluded place.

The leisure teachers experience the school as sunny and windy. Positive that the schoolyard encourages movement, but it can be a bit much when combined with the openness and tough sound level. They see a need for more opportunities for crawling and creeping. The existing sandbox is perceived too small. Cultivation with berries and spices would be welcomed.

Interviews with students

Many of the children were delighted in the winter and the arrival of snow, many pointed out how fun it is to go sledding down the hill. Brännässelstaden with building small huts is very popular. In general, the fixed play items in the school yard are popular and the jungle gym is an important element. The children found that they played less at the jungle gym during the winter. The kids enjoy playing games at the plank and playing soccer and bandy.

When students want to retreat themselves, or two or two, they usually go around the school yard or try to figure out where the other children are not playing. Furthermore, they considered the schoolyard too crowded.

Figur 9.
Inventorymap I.
Scale 1:1200

PROGRAM

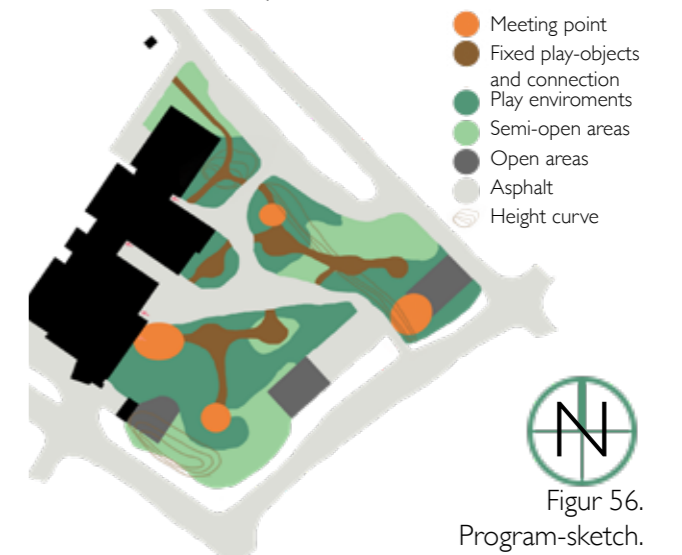
The program is divided into four categories:

The schoolyard as a whole: bigger playground, small and safe closest to the school building and large scale further away from the building, spatiality and foreclosure and places to meet and settle down.

Vegetation: that the schoolyard should be a green area, flora and fauna to eat and look at, put greenery around such as sandboxes, working with vegetation as an insight shelter from the schoolyard into the school windows, loose material.

Take advantage of and develop: from sandbox to sandboxes, more opportunities to crawl and climb, move the grass and asphalt plan, continue to keep it open at the highest point on the hill, stronger connection to Brännässelstaden.

Weather and climate: waterplay, protection from the sun, rain and snow, water management today and for the future, plan for the snow.

Figur 56.
Program-sketch.

CONCEPT

The concept of look will encourage curiosity to the schoolyard. By creating places where the children are inspired to look up, look down, look in, look out, they get a more entertaining schoolyard. An environment where they can learn with both body and mind, that encourage exploration of their schoolyard, what it may or may not contain.

DESIGN

From the preliminary study we know that the area is key, a small schoolyard is generally not a good one. By removing the parking lot, the schoolyard area increases.

In the pre-study you can read that a green schoolyard is a good schoolyard. The new schoolyard for Strömnäs school and after-school centre is a green schoolyard. By reducing asphalt areas and planting trees, shrubs and perennials, you get a green feeling of the schoolyard. Greenery creates an environment where students are attracted to exploring and gives them the opportunity to create their own place.

Figur 58.
Designmap I.
Scale 1:1200

Strömnäs school and after-school centre's new schoolyard is filled with rooms for different types of play that gives many opportunities for crawling and climbing. By retaining some asphalt areas and open grass areas, you retain the previous strength for speed and action.

The current schoolyard has a lot of play items, but many of them have a given function. Through the variety of plant material, wood objects and soil material, the number of objects where the function is not given is initially increased, which is something Boverket thinks is essential for a good schoolyard.

REFLECTION

Lekvärdesfaktor shows that there is scope for improvement in my design proposal, especially within Open space, Accessibility, Integration of play in the landscape, as well as View of greenery / Interaction between inside and outside.

Challenge

Both communication with and designing for children is ingenious. By reading literature and research on schoolyards, it's possible to see when a schoolyard does not live up to the minimum level. But when it comes to creating a schoolyard, there are a lot of solutions and tricky considerations. A lot is written about what children need and what a schoolyard can and should contain. During the essay, I have found it challenging to sift and get the essential to create a living interaction on the schoolyard.

Created interest

Writing this essay has really created an interest in schoolyards for me. It feels absurd to think about how little I knew before. Now I want to know more, keep myself updated in the debate and fight for children's right to good schoolyards.

"Suprise"

There was much that surprised me during the course of the essay. What perhaps surprised me most is that Strömnäs school and after-school centres schoolyard was built to look like it does today. With all the knowledge available and all the research done, a completely new school was built far from what all research and recommendations advocate.

Children are not a commercial group and as other groups with limited economic power, they risk being overlooked in the planning discussions. As Andersson points out in the article *Vi bygger miljöer som vi kommer att ångra* children do not strike if they get too small areas, they do something with what they get (Andersson 2016a). Children often take things for what they are, and do not make high demands, it is up to us adults to bring their action forward.

Figur 57. Conceptpicture.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	3	FÖRSTUDIE.....	19	IDÉFÖRSLAG DEN NYA SKOLGÅRDEN.....	49
SAMMANDRAG.....	4	Litteraturundersökning.....	20	Program.....	51
SUMMARY.....	5	Skolgården i Sverige - En kort historik.....	20	Skolgården som helhet.....	51
Introduction.....	5	Skolgården idag.....	22	Växtlighet.....	51
Method.....	5	Barnens behov av utemiljö.....	23	Ta tillvara på och utveckla.....	52
Pre-study.....	5	Platser i barnets perspektiv.....	25	Väder och klimat.....	52
Site investigations.....	6	Skolgården som pedagogisk resurs.....	27	Programskiss.....	53
Program.....	6	Styrdokument och nationella riktlinjer.....	28	Konceptet.....	54
Concept.....	7	FN:s barnkonvention.....	29	Titta upp, titta ner, titta in, titta ut.....	54
Design.....	7	Plan- och byggnadslagar, och läroplanen.....	29	Titta upp.....	54
Reflection.....	7	Boverkets rekommendationer och föreskrifter.....	29	Titta ner.....	54
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	8	Sveriges kommuner och landsting.....	30	Titta in.....	54
INLEDNING.....	9	Strålsäkerhetsmyndigheten.....	30	Titta ut.....	54
Bakgrund.....	10	Lagar och allmänna råd speglar forskning.....	30	Den nya skolgården.....	55
Syfte.....	10	Referensobjekt i Piteå.....	31	Gradient och dynamik.....	56
Frågeställning.....	10	Referensobjekt i centrala Piteå.....	32	Växter och markmaterial.....	57
Avgränsningar.....	11	Platsbesök.....	32	Sandlåda till sandlådor.....	59
Begrepp.....	11	Slutsatser platsbesök till referensobjekt.....	33	Vattenlek.....	60
Målgrupp.....	11	PLATSUNDERSÖKNINGAR.....	34	Samlingsplatser.....	61
METOD.....	12	Strömnäs skola och fritidshem idag.....	35	Vinter och snö.....	62
Genomförande.....	13	Vem ritade skolgården?.....	35	REFLEKTION.....	63
Litteraturundersökning.....	14	Skolan.....	35	1. Utvärdering av mitt förslag med lekvärdesfaktor.....	64
Inventering.....	14	Väder och klimat.....	35	2. Avvägningar i arbetet.....	65
Intervjuer.....	15	Skolans omgivning.....	36	3. Utmaningar.....	65
Samtal med vuxna.....	15	Skolgården idag.....	37	4. Skapat intresse.....	66
Samtal med barn.....	16	Observationer.....	39	5. Sånt som förvånat.....	66
Observationer.....	17	En dag på skolgården.....	39	6. Problematik och felkällor i arbetet.....	67
Gestaltningprocessen.....	18	Observationer under inventeringen.....	39	7. Vidare studier.....	68
Utvärdering med hjälp av lekvärdesfaktor.....	18	Observationerstillfällen.....	39	8. Att skriva långt.....	68
Skriva, mejla, ringa.....	18	Höst.....	40	REFERENSER & FIGURFÖRTECKNING.....	69
		Vinter.....	41	Referenser.....	70
		Slutsatser observationer.....	41	Figurförteckning.....	72
		Vuxnas syn på utemiljön.....	42	BILAGOR.....	73
		Piteå kommun.....	42	Bilaga 1. Lekvärdesfaktor Malmö.....	74
		Norconsult.....	43	Bilaga 2. Samtalspunkter till barnen.....	75
		Fritidspedagoger.....	44		
		Lärare.....	45		
		Idrottsläraren.....	45		
		Slutsatser intervjuer.....	45		
		Eleverna om sin skolgård.....	46		
		Första tillfället.....	46		
		Andra tillfället.....	47		
		Slutsatser eleverna om sin skolgård.....	48		

INLEDNING

BAKGRUND, SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR,
AVGRÄNSNINGAR, BEGREPP OCH MÅLGRUPP

INLEDNING

BAKGRUND

Varje sommar far jag upp till Piteå, min barndomsstad, för att umgås med mina föräldrar och barndomsvänner. Sommaren 2017 var inget undantag. En av dagarna på väg in mot centrala Piteå, cyklade jag förbi min gamla lågstadieskola. De gamla skolbyggnaderna var borta, tomten var rensad på det gamla och ersatt med nytt. Utomhusmiljön vid Strömnäs skola och fritidshem kändes vid denna snabba cykeltitt inte direkt optimal för barnens lekande. Platt, öppen, full med asfalt och knappt nått grönskande på gården.

Jag frågade mig själv hur tankegångarna kunde ha varit och vilka de styrande faktorerna som hade varit i byggnationen... Hade det verkligen varit med en landskapsarkitekt i formgivningen? Eller var mitt första intryck helt fel, var detta en bra skolgård för barn? Vad har jag egentligen lärt mig under mina år som landskapsarkitektstudent om skolgårdar och barns behov, med vilken rätt kunde jag bedöma skolgårdar?

För att skapa ett bättre utgångsläge för mig själv i mitt framtida yrkesliv valde jag att skriva mitt exjobb om just barnens skolgård med utgångspunkt i Strömnäs skola och fritidshem. Skolgården, som så många av oss har barndomsminnen från är en viktig del av barnens liv. Det är där barnen får testa att vara utan sin familj

I Boverkets bok *Gör plats för unga* (2015) skriver Boverket att skol- och förskolgårdar är en utemiljö där barn tillbringar en stor del av dygnets timmar på och att skolgårdar därför har en stor inverkan på barnens vardag. Som landskapsarkitekt är det viktigt att vi som yrkeskår förstår och kan gestalta skolgårdar som skapar möjligheter för olika sorters lek och som inspirerar barnen i sitt lekande. Den där cykelturen gjorde mig förvånad och väckte många frågor i mig, frågor som jag ville ha svar på.

SYFTE

Syftet med detta arbete är:

Att undersöka och skapa förståelse för hur en bra fungerande skolgård kan se ut för förskole- och lågstadieelever.

Undersöka hur användarna vill och kan använda sig av en skolgård och applicera denna kunskap på en skolgård med dess unika förutsättningar för att förbättra dess lekmiljö.

FRÅGESTÄLLNING

Vad kännetecknar en ändamålsenligt gestaltad skolgård som dels främjar lågstadieelevers utveckling, dels den verksamhet som platsen är avsedd för?

Hur kan detta integreras i gestaltningen av Strömnäs skola och fritidshems skolgård?

AVGRÄNSNINGAR

De observationer som skedde var endast av skolgården, inte skogsbiten (den så kallade Brännässelstaden), detta för att hålla kontinuitet i observationerna då jag under de två första observationerna inte kände till Brännässelstaden.

Samtal skedde med elever från årskurs 1 och 2. I och med att barnen i åk 3 oftast åker hem under fritidstimmarna skedde inga samtal med de eleverna. Enligt skolans beslut ägde intervjuerna med eleverna rum under fritidstimmarna för att inte ta tid från skolundervisningen. Fritidspedagogerna valde vilka klasser och föräldrar de kontaktade, endast barn med godkännande från föräldrar och som ville bli intervjuade intervjuades.

Det område som gestaltas är den utemiljö som idag tillhör skolan, Strömnäs skola och fritidshem. Gestaltningen berörde inte den kommunalägda skogsbiten intill skolans område. Förslaget berör endast hur skolbyggnaderna ligger och ser ut idag.

Det förslag som presenteras är baserat på en litteraturstudie, rekommendationer och lagar, intervjuer med personal och elever, observationer, inventeringar av skolan samt besök på andra grundskolor i centrala Piteå. Platsbesöken i Piteå begränsades på grund av arbetets tidsram samt ressträcka, då huvuddelen av arbetet gjordes i Uppsala.

Den framtagna gestaltningen har inte anpassats efter en budget och innefattar inga tekniska handlingar. Förslaget innefattar illustrationsplan, perspektiv, sektioner och inspirationsbilder. Materialet som har skapats bör ses som inspiration. Växtmaterialet som tas upp är begränsat till träd och buskar, delvis på grund av skötselnivå men främst på grund av tidsbegränsningen av detta arbete. Det framtagna gestaltningen innefattar inte belysning.

BEGREPP

Nationalencyklopedins definition av *skolgård* är ett öppet område i anslutning till skolbyggnad, på vilket eleverna vistas under raster (Nationalencyklopedin 2018). I min uppsats har jag valt att följa nationalencyklopedins definition, men att även inkludera att eleverna ska ha tillgång till området under alla skoldagens raster. Detta gör att skogsbiten (Brännässelstaden) som skolan tidvis använder sig utav inte innefattas i definitionen skolgård.

MÅLGRUPP

Arbetet riktar sig till studerande och yrkesverksamma landskapsarkitekter samt yrkesverksamma inom skolväsendet. Då arbetet utgår från en specifik plats, Strömnäs skola och fritidshem i Piteå kommun, riktar sig arbetet till de som arbetar på skolan och de som varit involverade i byggnadsprocessen av skolan.

Genom att arbetet riktar sig till ett flertal yrkesgrupper, har inneburit att jag valde att göra en mer omfattande förstudie och i texterna försökt förklara mina tankegångar och tillvägagångsätt mer djupgående.

METOD

GENOMFÖRANDE, LITTERATURUNDERSÖKNING,
INVENTERING, INTERVJUER, OBSERVATIONER,
GESTALTNINGSPROCESS, LEKVÄRDE,
SKRIVA, MEJLA OCH RINGA

METOD

GENOMFÖRANDE

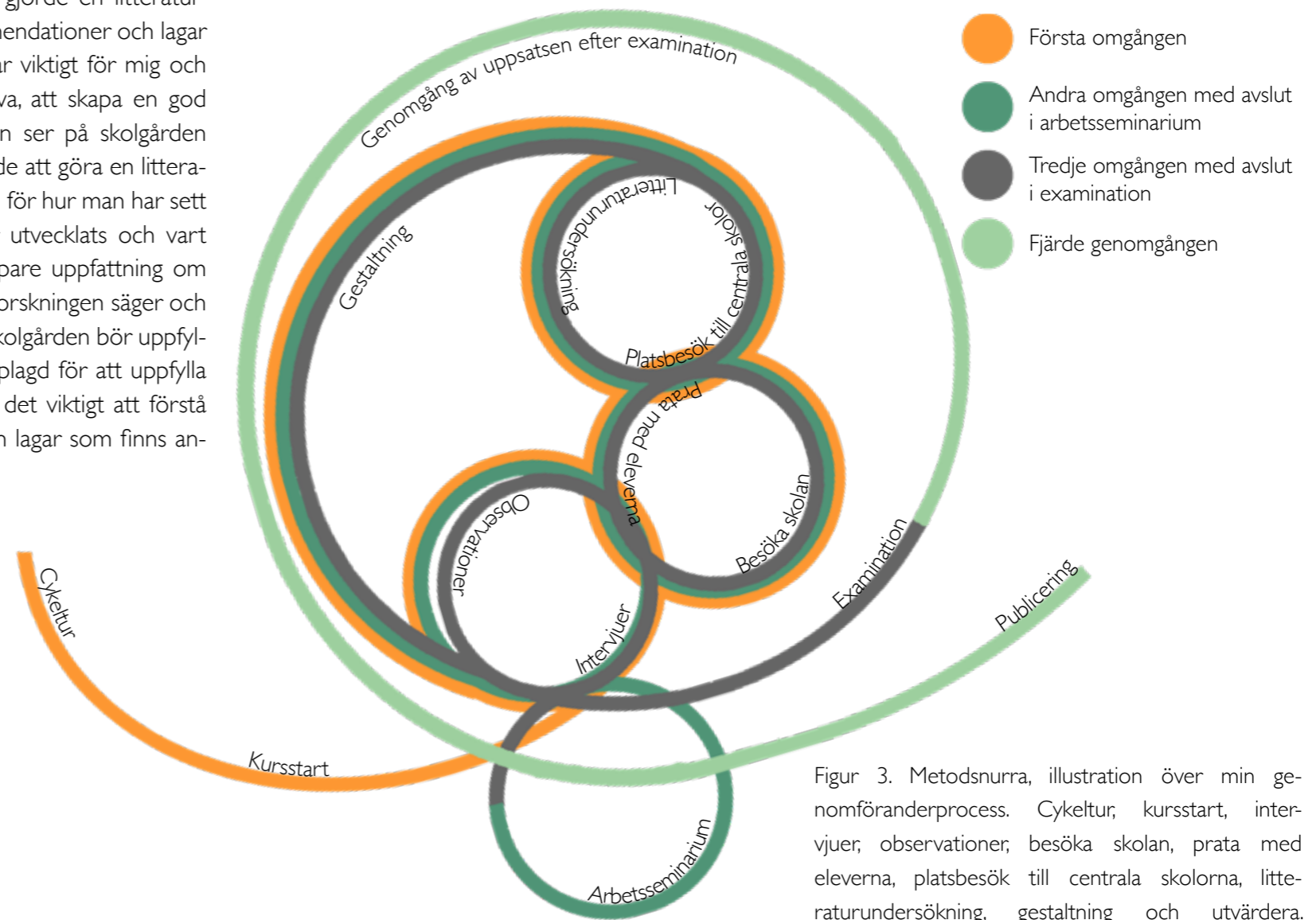
Min arbetsprocess har både varit linjär och icke-linjär. Vid arbetets start åkte jag från Uppsala upp till Piteå för intervjuer, observationer och inventeringar. Jag gjorde intervjuer både för att förstå Strömnäs skola och fritidshems utformning, vad besluten var grundade i och för att förstå varför det ser ut som det gör, samt för att få en mer omfattande förståelse för hur skolgården används. Det var information jag inte kunde läsa mig till och jag var i behov att träffa de personer som var involverade i processen och de som använde sig av skolgården.

Jag valde att både observera och intervjua eleverna på Strömnäs skola och fritidshem för att få en så klar bild som möjligt av skolgården. Intervjuer för att både få deras åsikter, tankar och minnesbilder av hur de använder sig av och uppfattar skolgården, och observationer för att kunna studera beteenden och skeenden på skolgården samma stund som de inträffade. Intervjuerna skedde vid i två tillfällen, då de första intervjuerna med eleverna skedde under okontrollerade former.

Vid Piteåvisiten gjorde jag platsbesök till de nio mest centrala kommunala grundskolorna i Piteå för att skapa mig en uppfattning av hur skolgårdar ser ut i Piteå och hämta inspiration till mitt eget gestaltande. Gjorde även en noggrannare inventering av Strömnäs skola och fritidshems skolgård och omgivning.

I Uppsala renskrev jag och gjorde en litteraturstudie och läste om rekommendationer och lagar angående skolgårdar. Det var viktigt för mig och för det arbete jag ville skriva, att skapa en god grundförståelse för hur man ser på skolgården och dess användning. Jag valde att göra en litteraturstudie för att få förståelse för hur man har sett på skolgården, hur den har utvecklats och vart vi är idag. För att få en djupare uppfattning om varför den är väsentlig, vad forskningen säger och vilka användningsområden skolgården bör uppfylla och hur den bör vara upplagd för att uppfylla elevernas behov. Vidare var det viktigt att förstå vilka rekommendationer och lagar som finns angående skolgårdar.

De olika aspekterna låg till grund i mitt gestaltungsförslag och min gestaltungsprocess har i mångt och mycket varit ett skapande av inre bilder. Ett inre biblioteksamlade av vad jag tog med mig av intervjuerna, observationerna, besöken och litteraturen, som sedan resulterade i ett program, programskiss, koncept och illustrationsplan.

Figur 3. Metodsnurra, illustration över min genomföranderprocess. Cykeltur, kursstart, intervjuer, observationer, besöka skolan, prata med eleverna, platsbesök till centrala skolorna, litteraturundersökning, gestaltning och utvärdera.

LITTERATURUNDERSÖKNING

Litteraturundersökningen utgjordes framförallt av de boktips jag fick från min handledare Susan Paget, men även från sökningar från främst sökmotorn Google, databasen Libris och Sveriges lantbruksuniversitets databas Epsilon. Sökord och fraser som användes var: *skolgård, barn, elever, landskapsarkitekter, landskapsarkitektur, pedagogik och debatt*. Sökte och försökte skapa mig en snabb överblick om det jag funnit var av intresse.

Den litteratur jag fann i den inledande sökningen utgjorde viktiga kunskapskällor i sig, men innehöll också referenser som användes i min vidare litteratursökning. Verk av Titti Olsson och Boverkets vägledning *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö* fann jag särskilt bra. Vidare kompletterades studien med rapporter från Piteå kommun, kommunens översiktsplan, planeringsunderlag och planbeskrivningen av Strömnäs skola och fritidshem.

INVENTERING

En inventering genomfördes av de 9 mest centrala kommunala skolorna med klasser mellan förskola och årskurs 3 för att få en känsla av hur skolgårdarna i Piteå kommun ser ut och fungerar. Att det blev just de nio mest centrala kommunala skolor berodde på att en jämförelse mellan Strömnäs skola och fritidshem och en skola längre utanför Piteås kärna inte skulle vara lika jämförbara förutsättningar som med skolorna i centrala Piteå.

De tio skolorna var: Backeskolan, Bergsviksskolan, Norrbyskolan, Björklundaskola, Munksunds skola, Kullenskolan, Långskataskolan, Norrmalmskolan och den berörda skolan, Strömnäs skola och fritidshem. Inventeringen skedde under tre kvällar i oktober 2017, 7, 9 och 11. Vid inventeringen försökte jag få en känsla över storleken på skolgården, vilken sorts utrustning som fanns, hur mycket grönska skolgården hade, om det fanns naturmiljökaraktär och hur mycket asfalt som skolgården bestod utav. Detta för att kunna jämföra med Strömnäs skola och fritidshem, se hur den skolan stod sig jämfört med andra skolor i kommunen.

En noggrannare inventering gjordes av den berörda skolan, Strömnäs skola och fritidshem. Två investeringstillfällen på plats gjordes, 12 oktober och 30 november. Detta för att få en känsla av hur skolgården ser ut med och utan snö. Vid tillfällena tittade jag på vilka markmaterial skolgården bestod utav, vilka fasta lekföremål skolgården hade och vilka lösa föremål jag kunde se på skolgården. Tittade även efter växtlighet på skolgården och höjdskillnader inom skolområdet. Detta för att få en känsla för hur skolgården upplevs och används.

Jag räknade antalet parkeringsplatser, avlämningsplatser och besöksplatser för att få en förståelse för hur många som arbetar vid skolan. Vid det andra tillfället besökte jag Brännässelstaden (skogsbiten intill skolan som barnen besöker under lunch och eftermiddagarna om resurser finns), för att se hur det såg ut där och grusplanen för att få en känsla av hur långt bort från skolan den låg.

Inventering från markprojekterings CAD-fil gjordes för att räkna ut antalet kvadratmeter skolgården består av, vilka skillnader en påbyggnad skulle innebära, samt hur många kvadratmeter bilparkeringen är på.

INTERVJUER

Sociologen Jan Trost påpekar i sin bok *Kvalitativa intervjuer* (2010) att när man utför kvalitativa intervjuer ska alla frågor vara så öppna som möjligt, så tillåtande som det går. Han menar att man ska i största mån försöka undvika frågor som innehåller en negation, att hellre säga "blev du rädd då" istället för "blev du inte rädd då?" (ibid.). Trost poängterar att man ska ställa frågor, inte påstå, vilket lätt blir alldeles för ledande (ibid.). Intervjumiljön ska vara så ostörd som det går och det är viktigt att den intervjuade ska kunna känna sig trygg i miljön (ibid.).

I boken skriver Trost om standardisering i intervjuer, vilket han menar är graden till vilken frågorna är desamma och situationen är desamma för alla intervjuade (Trost 2010). I mina intervjuer var graden av standardisering låg, då jag tog frågorna i den ordning de passade, den intervjuade fick inflika på ordningsföljden och följdfrågor formulerades beroende på tidigare svar. Jag gjorde detta för att kunna skapa en sån gemytlig atmosfär som möjligt.

Vidare tar Trost upp två grader av strukturering i boken, en kopplad till hur frågorna är ställda och en kopplad till undersökningen i sin helhet (2010). När det kommer till hur frågorna är ställda, så är det så om svarsmöjligheterna är öppna så är frågan ostrukturerad och om frågan är strukturerad, ger den den tillfrågade inga möjligheter att svara på något annat sätt än det sätt intervjuaren bestämt sig för (ibid.). De ostrukturerade frågorna ger möjligheten till den tillfrågade att själv bestämma vilken struktur svaret får (ibid.).

Sedan skriver Trost om den andra strukturingsgraden som berättar om intervjun har en struktur (2010). Vid hög strukturering vet man vad man vill fråga om under intervjun och hela intervjun handlar om just det ämnet och inte om en massa annat (ibid.).

I mina intervjuer valde jag att inspireras av Trosts (2010) semistrukturerade intervjuform. Intervjuerna var i hög grad strukturerade, medan frågorna var i låg grad strukturerade, strukturerad intervju med öppna frågor och samtalspunkter. Alla intervjuer genomfördes i och med ett fysiskt möte i Piteå. Under intervjuerna antecknades svaren och stödord, för att sedan efter intervjuerna renskrivas till en sammanfattad version.

Samtal med vuxna

Totalt intervjuade åtta personer som på något vis är kopplade till Strömnäs skola och fritidshem. Den 4 oktober 2017 intervjuades Alf Karlsson som arbetade som projektledare på fastighets- och serviceförvaltningen vid Piteå kommun och den 30 november 2017 intervjuades Stefan Bengtsson som arbetar som lokalstrateg och utredare för lokalfrågor på utbildningsförvaltningen i Piteå kommun. Dessa två var involverade i planerandet och byggandet av Strömnäs skola och fritidshem och kunde ge mig svar på hur byggprocessen hade sett ut för skolan. Jag intervjuade Leif Palage som arbetar som teamchef för markavdelningen på Norconsult i Piteå 13 oktober 2017. Han ritade rent gestaltningen rent tekniskt på skolgården och var till viss del insatt i varför skolgårdens utformning blev som den blev. Detta var av intresse då det skapade en djupare förståelse av Strömnäs skola och fritidshems utformning.

Rektorn för Strömnäs skola och fritidshem, Carina Stridsman Fjällström, berättade för personalen om mitt examensarbete och de som var intresserade av att delta fick anmäla intresse. Jag intervjuade två fritidspedagoger, Åsa Skarin och Ann-Sofie Lundqvist den 6 och 12 oktober 2017. Detta för att få en inblick hur de upplever och använder skolgården samt hur de uppfattar elevernas användande. Vidare intervjuade jag två lärare vid Strömnäs skola och fritidshem, Carina Aldrin och Jenny Romell 30 oktober 2017, detta för att fråga hur de använder och vill använda skolgården med eleverna. Jag intervjuade även Strömnäs skola och fritidshems idrottslärare Natalia Carlsson 9 oktober 2017, för att fråga hur hon använder sig av skolgården och vad hon anser skulle förbättra och underlätta hennes användande av skolgården under idrottstimmarna.

Framförallt genomfördes intervjuerna en och en, men med lärarna och fritidspedagogerna skedde intervjuerna två och två i så kallade gruppintervjuer. Gruppintervjuer kan ge uppslag som lättare kommer fram under interaktion mellan medlemmar, och därigenom kommer idéer fram som kan ligga till grund för planering och förbättring inom det studerade området (Trost 2010 s. 45–46). Grupprocesserna innebär, om rätt ledda av intervjuaren, att deltagarna får chansen att bygga vidare på varandras idéer och uppslag (Trost 2010 s.46).

Samtal med barn

I sin avhandling *Communicating Place – Methods for Understanding Children's Experience of Place* (2006) beskriver författaren Sofia Cele om riskerna som är kopplade till att ta kontakt med barn genom en skola. Hon menar att när man kontaktar barn genom en skola finns risken att barnen ser ens involvering som en till skoluppgift de ska utföra (ibid.). En skoluppgift med frågor där det finns svar som är "rätta" och svar som är "fel" (ibid.). Cele menar att barn på frågan vad de uppfattar som farligt, till exempel kan svara de saker som deras föräldrar och lärare nämnt som farliga, och hålla tillbaka på det som de själva finner farliga, då vuxenvärlden eller andra barn inte uppfattar de som "riktiga faror" (ibid.).

Trost poängterar i sin bok att det i princip inte är någon skillnad på att intervjua barn och att intervjua vuxna, alla är de människor (2010). Han påpekar dock att många barn har svårt koncentrera sig och sitta stilla en längre tid, vilket gör att intervjuer med barn tenderar att bli korta (ibid.). Trost betonar i boken att det är viktigt att vara konkret när man intervjuar barn, att barn tänker inte lika mycket tillbaka och minns, utan för dem är världen mer konkret i nuet och just här (ibid.).

Cele beskriver i sin avhandling maktförhållandet mellan barn och vuxna, som Cele menar är en faktor som är svår att bortse från helt och hållet i intervjusammanhang (2006). Hon påpekar att det är viktigt att inte bara lyssna, utan att vara aktiv i konversationen (ibid.). Att både aktivt visa att man känner till platsen de talar om och att visa att man inte känner till platser de refererar till (ibid.). Cele påpekar det betydelsefulla i att använda ord barnen känner till och att låta dem ta tid på sig att fundera på frågorna (ibid.).

Innan jag genomförde intervjuerna med eleverna på Strömnäs skola och fritidshem skickades det ut en blankett till föräldrarna. Fritidspedagogerna valde vilka klasser och föräldrar de kontaktade. På blanketten gav jag även ut min mailadress så att föräldrarna kunde nå mig för frågor kring arbetet eller kommentarer kring skolgården. Ingen kontaktade mig.

Jag talade endast med barn vars föräldrar hade givit mig sitt tillstånd att jag fick prata med deras barn och med de barn som ville bli intervjuade. Intervjuerna skedde till största del efter skoldagens slut, under fritidstimmarna. Eleverna blev intervjuade två och två så att de skulle kunna ta stöd av varandra. Samtalspunkterna som ställdes handlade framförallt om hur de använder sig av skolgården och hur de känner sig på skolgården. Samtalspunkterna i sin helhet kan ses i Bilaga 2. Intervjuade 7 barn vid första tillfället och 12 barn vid andra tillfället.

I mitt arbete valde jag i första tillfället, som beskrivs i kapitlet *Eleverna* om sin skolgård, kombinera en gåturmetod med semistrukturerad intervjuform. Suzanne de Laval skriver i boken *Gåturen – Metod för dialog och analys* (2014) gåturen som en metod som är mycket lämplig att kombinera med andra dialogmetoder (2014). Laval beskriver gåturen som en kvalitativ utvärderingsmetod som bygger på att man studerar en miljö "på plats" och noterar sina upplevelser. Sofia Cele skriver i sin avhandling att gå och interagera med en plats tillåter barnen och platsen kommunicera (2006). Hon menar att genom att vara på platsen tillsammans triggas konversationer om platsen som troligen annars inte skulle ske (2006). Laval skriver att gåturen som metod är mycket lämplig att kombinera med andra dialogmetoder (2014).

Tanken bakom att kombinera gåturen med semistrukturerad intervjuform var att skapa en mer avslappnad intervju, att eleverna mer spontant skulle kunna visa mig deras skolgård och hur de använder den. Detta misslyckades dock när andra barn på skolgården blev nyfikna och började svara på frågorna. På grund av att första tillfällets okontrollerade form valde jag att göra fler intervjuer, försök två. Denna gång valde jag att göra intervjuerna i ett rum i skolbyggnaden, detta för att minska riskerna att bli avbrutna mitt i samtalet.

Första tillfället skedde torsdagen 12 oktober, jag pratade med 6 barn, 3 stycken i grupp och 3 stycken enskilt. Andra tillfället tog plats under två dagar, 29 och 30 november. Samtalen tog plats i ett enskilt rum med barnen två och två. Intervjuade 12 elever, de flesta gick i årskurs 1, 6 flickor och 6 pojkar. Inför andra tillfället valde jag att presentera mig själv för eleverna innan intervjuerna. Jag berättade vad jag hette, vart jag bodde, vad jag studerade och varför jag var där, jag var noggrann med att poängtera att det inte fanns några svar på mina frågor som var rätt eller fel.

När det kommer till att tolka elevernas svar utgick jag från det Titti Olsson skriver i boken *Skolgården – det gränslösa uterummet* (1995). Olsson betonar att när det kommer till intervjuer med barn måste man tänka ett steg längre och fundera på vad barnen säger egentligen betyder (ibid.). Hon menar i sin bok att när barn till exempel säger att de vill ha en swimmingpool kanske de snarare längtar efter vatten (ibid.). Detta är det jag gjorde med elevernas svar. När de pratade om någonting vattenrelaterat, tolkade jag det som att de längtar efter vatten. När de pratade om någonting höjrelaterat, tolkade jag det som att de åträdde mer höjder.

OBSERVATIONER

Runa Patel och Bo Davidson skriver i sin bok *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (2003) att vi med observationsmetoden kan studera beteenden och skeenden i ett naturligt sammanhang i samma stund som det inträffar. Vidare skriver de att det är en metod som varken är beroende av individers villighet att lämna information eller att de har en tydlig minnesbild som de kan vidarebefordra så att man uppfattar dem korrekt (ibid.). Detta gjorde att jag fann denna metod som ett passande komplement till intervjuerna för att verkligen förstå hur eleverna använder sig av skolgården.

Jag valde att genomföra en så kallad observation i ostrukturerad relation, vilket innebär att man inte följer något observationsschema utan försöker observera allting som sker (Davidsson, Patel 2003). Jag valde observation i ostrukturerad relation framför strukturerad relation. Strukturerade relationen kräver att det man vill titta på är så preciserat att det är givet vilka situationer och beteenden som ska ingå i observationen (ibid.). Jag fann detta inte helt kompatibelt med det jag ville få ut av att observationerna av skolgården, samt nästintill omöjligt att kunna klara av ensam.

Davidsson och Patel beskriver i sin bok att man i den ostrukturerade observationsmetod ska utgå efter vem/vilka som ska observeras och i vilken/vilka situationer, sedan bestämmer man hur registreringen ska ske och under vilken tidsrymd (2003). I mitt fall var det av intresse att observera eleverna i deras interaktion med skolgården och att i observationerna försöka fånga deras naturliga interaktion och lekmönster. Jag valde att göra observationerna under lunchrasten, då det är den längsta rasten eleverna har under skoldagen samt att göra observationer under två olika årstider; detta för att titta efter skillnader i lekvanor mellan säsongerna.

Davidsson och Patel tar dessutom upp i boken att man som observatör måste ta ställning till hur man ska förhålla sig till observationssituationen (2003). De skiljer på deltagande och ickedeltagande observatör, samt känd och okänd (ibid.). De redogör att en känd observatör är en observatör har fått tillåtelse från till exempel en lärare i en skolklass att få observera (ibid.). Innan jag genomförde mina observationer fick jag rektorns tillåtelse att observera Strömnäs skola och fritidshem, och hon meddelade även personalen om min närvaro.

Davidsson och Patel beskriver den deltagande observatören tar en aktiv del i den situation som ska observeras, medan den ickedeltagande observatören inte tar en aktiv del i situationen (2003). För att i största möjliga mån inte störa elevernas naturliga beteenden valde jag att vara en ickedeltagande observatör. Jag stod utanför stängslet för att inte påverka vad som skedde, så att min närvaro inte influerade det jag observerade, det vill säga barnens lek. Fem observationstillfällen under både hösten och vintern: tisdag 10 oktober mellan 10:30-12:00, onsdag 11 oktober mellan 08:00-12:00, torsdag 12 oktober 10:30-12:00, torsdag 30 november mellan 10:30-12:00 och fredag 1 december 10:30-12:00. Observationer av hur och med vad barnen lekte med på skolgården. Tittade, lyssnade och antecknade vad jag såg och hörde.

GESTALTNINGSPROCESSEN

Som landskapsarkitekt måste jag alltid förstå platsen och vad den används till. Fråga mig själv vad platsen har för behov och vad jag behöver förstå och lära mig för att kunna tillgodose de behoven. Efter det försöker jag samla ihop all den information jag anser mig behöva för att kunna forma platsen. Det kan vara litteratur, inventering av platsen, läsa och lära mig om platsens historia, höra användarnas åsikter och söka idéinspiration. I detta fall blev det intervjuer, observationer, en litteraturstudie, platsbesök och inspirationssök.

I samlandet ser jag sedan ett mönster som jag försöker bena ut. Kopplingar som har skapas mellan de olika samlingskategorierna, ibland är de konsekvenser av varandra. Därefter sker programtänkandet oftast parallellt med koncept och plantänkande. Det bollar mellan, framåt på ena fronten, bakåt på det andra. Jag föreställer mig hur platsen kan se ut, hur det skulle vara att vandra på den nya platsen. Olika scenarier av vad som kan hända spelas upp i mitt huvud, hur människor rör sig, hur de leker och så vidare. I detta skede arbetar jag inte särskilt mycket med skissande med penna.

Efter denna process handlar det om att åskådliggöra min version av platsen på ett så tydligt vis som möjligt på papper. Att visa kopplingarna så att andra förstår och hänger med. Detta kan även öppna upp för utvecklingsmöjligheter, till exempel att man genom samtal med andra kan finna nya gestaltningsvägar.

UTVÄRDERING MED HJÄLP AV LEKVÄRDEFAKTOR

Lekvärdesfaktor som metod används först och endast i diskussionsdelen, som en metod att utvärdera min gestaltning av Strömnäs skola och fritidshems skolgård.

Lekvärdesfaktor är en metod som utvecklades av Malmö som en del av deras Miljöprogram för Malmö stad 2009–2020, som en specifik del i miljömålet "Att alla barn ska ha möjlighet att leka utomhus i hälsosamma och inspirerande miljöer" (Malmö Stad 2010–2011). I dokumentet *Utemiljö vid förskolor – ett verktyg för planering, utformning och bygglovsgranskning* (2010–2011) kan man läsa att metoden lekvärdesfaktor är avsedd att inspirera vid utformningen, att användas vid granskningen av bygglovsritningar och som ett underlag vid bedömningen av möjliga förbättringsåtgärder på befintliga förskolor. I dokumentet beskriver de att man i metoden väger samman friytan och lek-kvaliteterna för att ge en helhetsbedömning av gårdens lekvärde, ett sätt att beskriva och betygsätta de kvaliteter som en förskolegård bör ha (ibid.).

Metoden lekvärdesfaktor delar in lekvärdet i sju kvalitetsaspekter: Friyta, Zonering av gården, Tillgänglighet, Vegetation och topografi, Integrering av lekutrustning i landskapet, Möjlighet till förståelse av sin omvärld, Utsikt över grönska / Samspel mellan ute och inne (Malmö Stad 2010–2011). För att kunna göra en bedömning delas kvalitetsaspekterna in i tre nivåer: +1 poäng, 0 poäng och -1 poäng (ibid.). Ju högre poäng en skolgård får, desto högre lekvärdeskvaliteter besitter skolgården (ibid.).

I dokumentet påpekar Malmö att en gård inte alltid kan uppnå högsta nivå inom alla lekvärdesfaktorns bedömningsaspekter, men att man genom att väga dem samman, kan ett godtagbart helhetsvärde uppnås (Malmö stad 2010–2011). De har gjort bedömningen att det minsta godkända värde för lekvärdesfaktorn är +3 poäng till +5 poäng för att skolgården ska bedömas som en acceptabel utomhusmiljö för lek (ibid.). För bedömningsunderlag se Bilaga 1.

SKRIVA, MEJLA, RINGA

Att leta reda och få tag på rätt människor som kan svara på ens frågor är en aspekt som är viktig att ta hänsyn till. Det kan vara tidskrävande och utmanande. För att få reda på vilka människor som var involverade i Strömnäs skola och fritidshems utformning använde jag mig av sökmotorn Google och telefonkontakt med Piteå kommun. De första personerna jag intervjuade kunde vid intervjuerna hänvisa mig vidare. När det kommer till avsnittet Vem ritade skolgården?, blev jag hänvisad runt i cirklar när jag mejlade och tog kontakt. Vid ett par tillfällen fick jag mejla ett flertal mejl innan kontakt kunde uppstå.

FÖRSTUDIE

LITTERATURUNDERSÖKNING
STYRDOKUMENT OCH NATIONELLA RIKTLINJER
OCH REFERENSOBJEKT I PITEÅ.

LITTERATURUNDERSÖKNING

För att skapa en förståelse för vad en skolgård är, vad det innefattar och vilken betydelse den har inledde jag arbetet med en litteraturundersökning. En litteraturundersökning som tar sin början i skolgårdens historia i Sverige, hur synsättet har varit och hur skolgården har sett ut och utvecklats under århundradena. Vidare fortsätter min litteraturundersökning till hur debatten om skolgården ser ut idag i Sverige. Vilka tankar det är som präglar debatten och hur landskapsarkitekter ser på skolgården idag.

Därefter tar min litteraturundersökning upp hur barnens behov av utemiljön ser ut, vad barn behöver i sin omgivning för att utvecklas gynnsamt och vad som händer om det inte finns tillgängligt. Vidare undersöks det hur skolgården bör se ut i avsnittet platser i barnens perspektiv, vad skolgården bör innehålla för att den ska vara en bra plats för barn. Avslutningsvis tar studien upp vilka pedagogiska fördelar det finns i att skapa plats för att använda pedagogik utomhus på skolgården.

SKOLGÅRDEN I SVERIGE - EN KORT HISTORIK

I boken *Den svenska skolgårdens historia* skriver författarna Anna Larsson, Björn Norlin och Maria Rönnlund (2017) om skolgårdens historia i Sverige, historien som tog sin början redan 1611, då en statlig reglering av skolans utemiljöer fastslogs. En reglering som bestämde att katedral- och provinsialskolor skulle avsätta en plats för lek (ibid.). Larsson, Norlin och Rönnlund skriver i sin bok att staten på den tiden ansåg att det var en plats där barn och ungdomars sociala liv har ett stort utrymme och att regler var önskvärda (ibid.). Vidare skriver författarna att man vid den tiden ansåg att lek, fysisk aktivitet och vila i rätt balans skulle stödja en intellektuell förkovran hos barnen, lek och rekreation var en central del i skolan. Rastaktivitet blev redan 1561 inskriven i ordningen (ibid.).

Skolgården hamnar i fokus

I boken skriver författarna Larsson, Norlin, Rönnlund (2017) att det under 1800-talets senare del skedde en byggnadsmässig standardisering av skolväsendet vilket innebar att utemiljöerna hamnade i fokus. Dåtidens trender påverkade utformningen, skriver författarna, med fostransuppdrag, nationalism, sundhet, hygien och hälsa (ibid.). Under 1800-talet utövades gymnastik under rasterna och nästintill varje skolgård bedrev skjutningsövningar (ibid.). Det var även under 1800-talet som själva begreppet skolgård, som sammanfattande för skolans utemiljö började dyka upp, innan det benämndes det mestadels som lekplan (ibid.).

Enligt författarna påverkade 1800-talets förtätning och större krav på städerna skolgårdarna så att de under 1800-talets mitt blev mer lik skolparker vilket många ansåg vara en försämring på grund av mindre lekyta (2017). Skolparker bestod ofta av olika sortens träd, buskar och örter som ramade in skolbyggnaden och visade på skolans samhörighet med bygden (ibid.). Vidare skriver författarna att det var under denna tidsperiod gemensamma offentliga ytor som folkparker, stads-trädgårdar, gräsplatser, skolträdgårdar, kyrkogårdar, skolgårdar växte fram (ibid.).

Larsson, Norlin och Rönnlund (2017) skriver i boken att folkskolans inrättande innebar att skolan med skolgårdar skulle byggas, och att det var under denna tid som skolträdgården gjorde sitt inträde i de svenska skolorna. I skolträdgården var odlandet i fokus, odlingslandet skulle fungera som en förmån för de anställda och en tillgång i undervisningen för eleverna, de skulle lära sig om trädplantering och trädgårdsskötsel (ibid.). Larsson, Norlin och Rönnlund (ibid.) berättar att man ansåg att skolträdgården var ett bra redskap för att barnen skulle fostras till arbetsamma och ordningsfulla individer, men även som ett användbart pedagogiskt verktyg för lärarna att lära barnen om odling och kulturväxter. På 1950-talet ansågs ämnet trädgårdsundervisning ge barnen en kännedom om jord, natur och odling, men ett årtionde senare övergavs ämnet helt (ibid.).

Synen på skolgården ändras

I boken *Den svenska skolgårdens historia* (2017) skriver Larsson, Norlin, Rönnlund om hur man under 1800-talets senare del började diskutera storleken på skolgården och hur rekommendationerna 9–13 kvadratmeter per elev växte fram, 1919 hade den siffran minskat till 5–10 kvadratmeter per elev, för att 1944 ökat till 10–15 kvadratmeter per elev. Vidare skriver Larsson, Norlin, Rönnlund att det var under 1900-talet staten började poängtera mer och mer exakt kring hur skoltomtens utformning skulle se ut, fast hur dessa rekommendationer såg ut ändrades ofta (ibid.). Larsson, Norlin, Rönnlund berättar att man började se skolgården som en plats för avslut, en form av kontaktyta mellan skolan och hemmet. Det var även under 1900-talets första halva som kraven på standarder inom skolan ökade, skriver Larsson, Norlin, Rönnlund, bland annat förtydligades skoldagens rytm med 45 minuter lektionstid, 1 timme lunchrast och att rasterna utöver det skulle vara mellan 10–15 minuter. Vidare berättar författarna att staten ville att skolgården skulle vara skyddad från hård vind, vara omgiven av låg häck eller räcke samt öppen för solljus och luft (ibid.).

Det var först i slutet på 1960-talet som offentliga diskussioner startade om skolgårdarna, skriver Larsson, Norlin, Rönnlund (2017), många ansåg att skolgårdarna i Sverige var för asfalterade och människofientliga. Vidare konstaterar författarna att den så kallade Skolhushandboken som utkom under 1980-talet inte fick det inflytande man hade hoppats på då utbyggnaden av skolan hade avstannat, mestadels på grund av minskade elevkullar (ibid.). Den lågkonjunktur som drabbade Sverige under 1990-talet gjorde det även svårt för kommunerna att finansiera nybyggnation och upprustning av skolor runt om i landet (ibid.).

Larsson, Norlin och Rönnlund berättar i sin bok att när skolan gick från statlig till kommunal regi blev det färre statliga anvisningar om hur en skolgård skulle se ut, det gick från myndigheternas ansvar till kommunernas ansvar att se över skolgården (2017). Enligt författarna började då mer lokala preferenser sätta prägel på skolorna såsom odling, kompost, skolprojekt med föräldragrupper med mera. De senaste decennierna har säkerhetsföreskrifterna ökat och mycket av det som har skapats och funnits på skolgårdarna har tvingats bort (ibid.). Larsson, Norlin och Rönnlund skriver att generellt sett krymper de svenska skolgårdarna sedan den statliga regleringen av skolgårdar försvann och de senaste åren har krav att återinföra de statliga rekommendationerna börjat höras (ibid.).

”Utformningen och användningen av skolgårdarna påverkas av samtidens idéer, både en rådande samtid och den samtid som rådde vid själva byggandet av skolanläggningarna. Skolgården är på detta sätt förankrat i ett slags lager av historia och samtid.”

(Larsson, Norlin & Rönnlund.
2017, s. 246)

SKOLGÅRDEN IDAG

De senaste åren har en debatt om skolgården vuxit fram. En debatt som har behandlat både innehållet och storlek, men främst storleken på skolgården. Som svar på "Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet" (se kapitel Styr-dokument och nationella riktlinjer) skrev mer än 900 konsulter från 25 Stockholmsbaserade landskaps- och arkitektkontor under ett remissyttrande med krav på ytnormer i mars 2015 (Brunge et al. 2015). De ansåg att kvalitativt formulerande råd till PBL väger för lätt där det politiska trycket att bygga bostäder är högt (ibid.). De menar att ytan på skolgården utgör grundförutsättningen för kvaliteten och att medan pedagoger, förvaltare och projektörer arbetar för att uppnå en god skolgårdsmiljö kommer de först till tals när area-tillgången redan är beslutad (ibid.).

I augusti 2015 samlades 66 landskapsarkitekter från 20 kontor i en utsläppsgård i Årstadalen, Stockholm, för att protestera mot de bristfälliga miljöer de tvingas rita till barn (Jensfelt 2015). De menar att staden måste kunna växa med bibehållen kvalitet, och det ensidiga fokuset på bostäder gör att andra viktiga beståndsdelar av staden faller bort (ibid.). De offentliga platserna och parkerna krymper och det är barnen som är de stora förlorarna (ibid.).

Artikelserie med barn i fokus

Under februari 2016 publicerade Svenska Dagbladet en artikelserie i 7 delar om hur det ser ut på dagens skolgårdar vid namn *Hopträngda barn*. Elisabet Andersson beskriver i artikeln *Vi bygger miljöer som vi kommer att ångra, Hopträngda barn del 2* en situation där vurmen för den täta staden har förändrat barnens utemiljöer, ytorna krymper och utsläppsgårdar har nästan blivit standarden i nybyggda områden i Stockholm (2016a).

Trots att forskarstudie efter forskarstudie påvisar utemiljöns stora betydelse för barns hälsa och välbefinnande, planerar och bygger vi städer med trånga och torftiga utemiljöer för barn (Andersson 2016a). Även i mindre städer, där konkurrensen om marken är låg och goda förutsättningar finns, konstaterar Boverket i rapporten *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö* (2015) att det inte avsätts tillräckligt stora friytor med ett innehåll som svarar mot barns behov av lek och utveckling. Orsakerna tycks vara att bostadsbristen som gör att debatten som i mångt och mycket handlar om att leverera mesta möjliga lägenheter, kommunerna som vill ha så mycket byggrätter som möjligt och få intäkter från sin mark, och byggherrar som vill maxa exploateringen (Andersson 2016a). Andersson skriver att ytor för barn och unga ger inga intäkter, och barn strejkar inte om de får för snåla ytor, de gör något av vad de än får (ibid.).

I artikeln *Bygg för barn – lär av Hamburg och Berlin, Hopträngda barn del 6* (2016) intervjuar Elisabet Andersson landskapsarkitekterna Emelie Brunge och Patrik Tronde. Brunge säger att det finns en enorm frustration bland landskapsarkitekter på grund av de små gårdar som anläggs idag (Andersson 2016b). Tronde var en de som formulerade remissyttrandet till Boverket och påpekar att det inte verkar finnas en annan utväg än normer, då argument inte biter (ibid.). Brunge anmärker att en stad är mer än bara bostäder och det måste få finnas med redan från början i planeringen (ibid.). Både Brunge och Tronde anser att det just nu pågår en stadsbyggnadskris, där icke inkomstbringande element allt mer försvunnit ur planeringen (ibid.).

I artikeln *Större fokus på barn efter kritik, Hopträngda barn del 7* (2016) av Elisabet Andersson påpekar gatukontoret att bristen på ordentliga utemiljöer för barn får stor påverkan på parkerna. De berättar att när barn saknar egna, ordentliga skol- och förskolegårdar hamnar de ofta i allmänna parker, vilket innebär ett hårt slitage på parkerna (Andersson 2016c). I artikeln *Leran frodas i blomsterdalen* (2016) kan man läsa om hur situationen ter sig för parken Blomsterdalen i Årstadal, Stockholm. Det är en park som trots att den stod klar 2011 redan 2016 var i desperat behov av mer underhåll (Jensfelt 2016). Peter Mellin, parkingenjör på stadsdelsförvaltningen i området blir i artikeln intervjuad om situationen (Jensfelt 2016). Han berättar att han har sett upp emot fem förskolegrupper i parken samtidigt och att det innebär ett enormt slitage (Jensfelt 2016).

Skolgårdarna minskar

2017 startade Boverket en undersökning där de ska titta på hur skolgårdarna ser ut runt om i landet och hur de påverkar eleverna (Statistiska centralbyrån 2018). 5000 grundskolor ska undersökas för att se hur många barn som har en egen skolgård samt hur stor den skolgården är (ibid.). På grund av att det byggs mycket och att städerna blir allt mer tätbebyggda, blir det allt mindre plats för barnen i staden och deras skolgårdar blir mindre (ibid.). Genom undersökningen vill man se hur pass mycket mindre skolgårdarna har blivit (ibid.). Den färdiga rapporten publicerades 24 maj 2018 och påvisade att 63 000 grundskoleelever i Sverige går på en skola som har en skolgård som är mindre än 3000 kvadratmeter (ibid.). Vidare visar rapporten att friytan i genomsnitt har minskat med 3,7 kvadratmeter från läsåret 2014-2015 till läsåret 2016-2017 (ibid.).

I artikeln *Landskapsarkitekt: "Vi tränger in våra barn i små mörka kyffin"* som publicerades av Dagens Nyheter 9 januari 2018 påpekar Petter Åkerblom, landskapsarkitekt vid Sveriges Lantbruksuniversitet, att lagstiftningen är trubbig och tandlös, samt ifrågasätter vad som egentligen menas med lagen som säger att det ska finnas "tillräckligt stor friyta för lek och utevistelse" på förskolor. Han är bekymrad över trenden med utsläppsgårdar (ett mindre utrymme där barnen väntar på att få gå vidare till närliggande park) och att hänvisa förskolor till allmänna parker (Ritzén 2018).

BARNNS BEHOV AV UTEMILJÖ

I boken *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö* (2007) skriver författarna Dahlgren, Sjölander, Strid och Szczepanski att allt för många tycks leva i föreställningen att barn kan leka var som helst. Barn bär leken med sig och söker efter möjligheter för den, de leker var de går och står; oavsett om det finns tid eller plats för den (Jansson, Klintborg Ahlklo 2016). Men det är skillnad mellan lek och lek, och barn väljer bort det färdiga och förutsägbara (ibid.)

Lek är viktigt

Boverket skriver i sin bok *Gör plats för unga* (2015) att lek är viktigt för barns utveckling. Det är ett sätt för barn att utveckla sin sociala kompetens och fysik, leken ger mental återhämtning och ökat välbefinnande (Boverket 2015). Författaren Titti Olsson skriver i sin bok *Skolgården – det gränslösa uterummet* (1995) att det är i leken barnen övar och utvecklar sin motorik, sin perception, fantasi och förmåga till samspel. Enligt Olsson behöver barn, för att kunna utvecklas i sitt lekande någonting som inspirerar och erbjuder möjligheter (1995). Barn har behov av att skapa sina egna vrår och revir; skriver Olsson, platser där de kan få vara ifred i sitt lekande (ibid.). Författaren Olsson menar att om en plats är öppen och oskyddad avbryts lekarna oftare och når inte samma djup som lekarna som bedrivs mer skyddat. Hon skriver i sin bok att på öppna ytor domineras oftast ett par lekar eller aktiviteter som dikterar villkoren på platsen och talar om för barnen vad som ska förekomma där (ibid.).

I *Uteboken* skriver författarna Eva Norén-Björn, Fredrika Mårtensson och Inger Andersson (1993) att fantasilekar, till skillnad från organiserade lekar oftast sker i mindre grupper och i ensamhet. Om man vill understödja sådan lek måste det finnas gott om utrymme att försvinna till, gömma sig i, skapa utsikt från (ibid.). Vidare skriver de att antasilekar och rollekar är känsligare än idrott- och grupplekar; att om barn ska våga leka hund eller häst är det viktigt att de inte riskerar att utomstående kommer och ser och hör och kommenterar leken (ibid.).

Eva Norén-Björn skriver i sin bok *Lek, lekplatser, lekredskap - En utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser* (1977) att det finns ett samband mellan barns benägenhet att leka ensamma och lekutrymmet som erbjuds. Med det minskande lekutrymme lekte barnen mer ensamma och antalet konflikter ökade (Norén-Björn 1977).

”Varje människa är sin egen berättelse. Hon är summan av sina erfarenheter; av det hon upplevt. Vuxnas uppgift är att ge barnen upplevelser. Vi ska hjälpa dem att bli det de är”

(Olsson et al. 2002, s. 77)

Locka till lek

I boken *Lek äger rum – planering för barn och unga* (2006) av Anna Lenningar och Titti Olsson skriver författarna att barn behöver en utemiljö som både lockar dem att stanna till och greja med saker, och att röra på sig. De menar att människan har en suverän förmåga att tolka den fysiska miljön och kan snabbt läsa platser och se vad som är möjligt där – vad kan vi göra? Klättra, rulla, hänga, hoppa, rumla? Eller springa och jaga varandra. Boverket (2015) påpekar att det är viktigt att det på skolgården finns möjlighet till självstyrd lek och rörelse och möjligheten att utforska, skapa och kunna sätta spår i sin omgivning. Där det finns gott om vegetation skapas en dynamik där det lätt kan växla mellan fartfyllda lekar och mer lugna, platsbundna lekar (Boverket 2015). Lenningar och Olsson (2006) menar i sin bok att leken är som en livsviktig kraft hos det växande barnet, att barn alltid ser möjligheter och att det är någonting som måste underhållas, annars går det till spillo. Vidare skriver Lenningar och Olsson (2006) att barn behöver i leken kunna springa, hoppa, gunga, snurra, rulla, slå kullerbyttor och dansa för att hjärnan ska utvecklas i de delar vi orienterar oss i det tredimensionella rummet, som ger oss uppfattning om höjd, djup och rymd. De skriver att skolgård måste vara som grönt lekfullt landskap, där barnen får känna, uppleva, göra och förändra (ibid.).

Positiva hälsoeffekter

Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö (2007) kan man läsa att studier visar att barn som har skolgårdar med naturrik karaktär är mer motoriskt utvecklade och har högre koncentrationsförmåga jämfört med barn som har en skolgård som är naturfattig. Anders Szczepanski, centrum för miljö- och utomhuspedagogik vid Lidköpings universitet, fastslår i boken att det inte råder några tvivel om att rörelse och fysisk aktivitet är friskfaktorer och att barn som har tillgång till en grön varierande utomhusmiljö är friskare och leker mer variationsrikt jämfört med barn i sterila utomhusmiljöer (2007). Han menar att hjärnans stresshormon minskar i grön, variationsrik naturpräglad miljö och går upp vid hög artificiell ljudnivå och att en hög nivå minskar minneskapaciteten (Tidningen Förskolans redaktion 2005).

I nyligen publicerad forskning har forskare funnit en samband mellan barns uppväxtmiljö och deras kognitiva förmågor; de barn som vuxit upp i gröna områden har bättre kognitiva förmågor jämfört med de barn som vuxit upp i områden med mindre grönområden (Mattsson 2018). Vidare har annan forskning visat att fysisk hälsa grundläggs i barnaåren och att avsaknaden av vissa intryck leder till att delar av hjärnan över huvud taget inte utvecklas (Dahlgren et al. 2007).

”En dålig utemiljö är helt enkelt motsatsen – liten, platt, öppen, solutsatt och utan naturmark.”

(Boldemann, se Sjöström 2016a)

Boverkets (2015) visar att barn tillbringar mer tid utomhus om skolgården har höga kvaliteter i form av grönska och välplanerade lektytor. Boverket påpekar att utomhusleken har många hälsofrämjande effekter såsom stressreducering, återhämtning och bättre nattsömn (2015). Hur stark benstomme en människa har beror på hur mycket den utsattes för som ung, då benstommen byggs upp före puberteten (ibid.). Att accelerera och stannar tvärt har positiva effekter på skeletttupbyggnaden, därför är det viktigt att skolgården innehåller rymliga ytor och uppmuntar till rörelse (ibid.).

Folkhälsoforskaren Cecilia Boldemann blir i artikeln *Flera hälsovinster med gröna gårdar* (2016) intervjuad av Mia Sjöström om de hälsofördelar och nackdelar hon har upptäckt i sin forskning om utomhusmiljöer. Hennes forskning visar att en sämre utomhusmiljö leder till att barn rör sig mindre och riskerar sämre motorik, vidare midjemått, kortare nattsömn och större koncentrationssvårigheter jämfört med barn som har en god utemiljö (Sjöström 2016).

Tidigare forskning visar att brist på fysisk aktivitet, och brännskador av solen ökar risken för benskorhet, hudcancer, hjärt-kärlsjukdomar och fetma (Sjöström 2016). I intervjun säger Boldemann att dessa sjukdomar kommer att öka framöver och hon vill i sin forskning hitta sätt att sänka sjukvårdskostnaderna i samhället. Boldemann menar att det är mycket billigare och det bästa för barnen, att göra en insats för barnens hälsa nu genom att förbättra deras dagliga utemiljö (ibid.).

Det nödvändiga risktagandet

De norska forskarna Elin Beate Hansen Sandseter och Leif Edward Ottesen Kennair skriver i sin avhandling *Children's risky play from an evolutionary perspective: the anti-phobic effects of thrilling* (2011) att barn använder sig av sex möjligheter till risktagande. De skriver att barn behöver dessa möjligheter till risktagande för att utvecklas (ibid.). Sandseter och Kennair tar upp att barn behöver: utforska höjder genom att klättra, klänga, hoppa och balansera. Uppleva hög fart genom att springa, gunga, glida, cykla och skejta (ibid.). Utforska sina gränser för vad som är farligt genom klättervägg, eld, is och vatten (ibid.). Testa vanliga verktyg genom att tälja, hugga och såga (ibid.). Kämpa genom att tävla, fajtas, brottas och testa vara själv genom att få tillfälle att gömma sig och dra sig undan (ibid.).

"If we were always required to see the world through the eyes of the most unlucky, then we would always choose zero risk"

(Gill 2007, s. 28)

Betydelsen av löst material

Eva Norén-Björn (1997) framhåller hur viktigt det är med löst material på lekplatser. Plocka och samla saker är ett stort behov barn har (ibid.). Hon skriver att barn är sakletare och att material som lockar till rörelse som rep, stegar, nät, vagnar, kärror, bollar samt material som lockar till att låtsas, skapa och konstruera som papp, brädbitar, tyg, rep, stenar, grus, sand, snö och vatten är väsentligt för en upplevelse- och uttrycksrik lek-miljö för barn (ibid.). Vidare skriver Norén-Björn att alla barn bör i sin närmiljö ha tillgång till sand, grus, gräs, asfalt, berg, stenblock, skogsmark, ängsmark, lerpölar och stenrösen (ibid.). I leken kan det lösa materialet förvandlas till precis vad som helst (Lenninger, Olsson 2006 s. 125).

Barn behöver saker att greja med, skriver Lenninger och Olsson (2006), de menar att barn stannar upp när de upptäcker lösa föremål som till exempel barr, snö, vatten och geggamoja. Vidare skriver Lenninger och Olsson att om det finns för lite att greja med vågar barnen inte lämna lekföremålen ens med blicken och får på grund av det svårare att hänge sig åt mer vidlyftiga lekar (ibid.). Det är färre konflikter mellan barnen där det är naturmark (Lenninger, Olsson 2006 s. 19). Pinnar, barr, kottar och löv finns oftast i sådana mängder att det räcker till alla, och det blir lätt att vara generös och dela med sig (ibid.).

"Det lösa materialet har en avgörande betydelse för att berika leken"

(Norén-Björn 1977, s. 169)

"Den största lekvariationen uppnås då barn har tillgång till löst material"

(Andersson, Mårtensson & Norén-Björn 1993, s. 114)

PLATSER I BARNETS PERSPEKTIV

En skolgård är skolans visitkort, den är skolans ansikte utåt skriver Titti Olsson i sin bok *Skolgården – det gränslösa uterummet* (1995). Olsson anser att skolgårdarna runt om i Sverige ser likadana ut, att de är skapade för att passa maskinerna som ska ta bort snö, sopa och klippa gräset (1995). Benny Schytte, kultursociolog som forskar kring barn och ungdomars utemiljö vid statens byggeforskningsinstitut, SBI i Horsholmen berättar i boken *Lek äger rum: planering för barn och ungdomar* (2006) att han anser att som det är nu är lekplatser allt för lika, oavsett var de ligger är det samma sak, att det skulle bli mer spännande och ge fler upplevelser om lekplatser var präglade av den plats de anläggs på.

Landskap för lek och allvar

Olsson (1995) skriver att en lekplats med enbart lekredskap är förutbestämd, den talar om vad barnet ska göra där och lämnar lite åt slumpen eller lusten. Barn leker inte på platsen, utan de leker med platsen, konstaterar landskapsarkitekten Gunilla Lindblom i sina forskningsresultat (ibid.). Barn lär med hela kroppen och söker platser som inspirerar och utmanar dem (ibid.).

”Asfaltsplan med bollplank och taggbuskar är inte mycket för fantasin att spinna vidare på”

(Andersson, Mårtensson & Norén-Björn 1993, s. 30)

I boken *Lek äger rum: planering för barn och ungdomar* (2006) samtalar författarna Anna Lenninger och Titti Olsson med forskaren Fredrika Mårtensson som berättar att barn alltid bär leken med sig och att de leker vart de än är. Mårtensson säger att barn släpper sin uppmärksamhet när de leker i allt för iordningställda lekplatser (ibid.). När barn däremot leker på platser som inte är definierade som lekplatser, som till exempel när de klättrar i träd, är barnen mer uppmärksamma och försiktiga i sina rörelser (ibid.).

Mårtensson förmanar att när man planerar en skolgård är det lätt att man fastnar i olika funktioner, man skapar separata stationer för gungning, grävning, odling med mera (Lenninger, Olsson 2006). Hon påpekar att det är avgörande att det uppstår en dynamik mellan de olika platserna, ett kitt som håller samman de olika elementen, det skapar förutsättningar för att det ska bildas ett ”landskap” för leken, istället för en ”miljö” av olika isolerande funktioner. (ibid.). Mårtensson förklarar att barn tycker om platser som ger tillfälle att agera, samtidigt som de rör sig över miljön tillsammans (ibid.). En bra miljö för lek får inte vara färdig, säger Mårtensson, variation och tillgång till föremål som erbjuder olika svårighetsgrader är viktigt (ibid.). Hon påpekar att det är processen och inte målet med aktiviteten som är det viktiga (ibid.). Mårtensson berättar att barn tycker om platser som ger tillfälle att agera, miljöer där det skapas mötespunkter med snabba händelseförlopp som är spännande att vara (ibid.). Mårtensson beskriver det som ett landskap som leker med barnen, inte tvärtom (ibid.).

Vad finns bakom nästa hörn?

De amerikanska miljöpsykologerna Rachel och Stephen Kaplan har i sin forskning påvisat att det allra viktigaste för barn är att platsen är hemlighetsfull, att det finns saker att upptäcka (Olsson 1995). Lenninger och Olsson frågar sig i sin bok vad det är som lockar människor vidare och påpekar att det måste finnas något som lockar en att undra vad som finns bakom nästa hörn (2006), någonting som frestar en att välja en annan väg, istället för att bara rusa rakt fram (Tidningen Förskolans redaktion 2005). Lenninger och Olsson skriver att ett plank och kulle kan skapa en möjlighet för barn att försvinna runt, kila runt bakom och ”resa bort” på ett ögonblick (2006). Även Eva Norén-Björn tar upp avskärmningar i form av plank och nivåskillnader i sin bok *Lek, lekplatser, lekredskap - en utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser* (1997). Hon påpekar att en lekplats bör vara lika variationsrik som naturen själv (1997).

”Vattenlek är lockande i alla väder. På våren när snön smälter från taket eller när regnet skvalar är stuprännorna spännande lekplatser”

(Paulsson & Winnberg-Lindqvist 1995, s. 24)

Sinnlighet och vidlyftighet centralt i leken

I sin doktorsavhandling *Landskapet i leken – En studie av utomhuslek på förskolegården* (2004) delar forskaren Fredrika Mårtensson med sig om vad hon har kommit fram till skiljer sig mellan utomhus- och inomhuslek. Mårtenssons resultat påvisar att utomhuslek kännetecknas av två inslag, sinnlighet och vidlyftighet (ibid.). Hon beskriver sinnlighet i sin avhandling som lekar som stimuleras av våra sinnen och vidlyftighet som lekar som stimulerar barn att mer fritt kunna ägna sig åt lekar av mer kaotisk karaktär, lugna som vilda (ibid.). Mårtensson anser att vidlyftighet och sinnlighet leder till att miljön där leken tar vid, är med som en aktiv part i leken, omgivningen leker med barnen, istället för tvärtom (ibid.). Vidare har Mårtensson i sin forskning kommit fram till kriterier som ger barn högre nivåer av fysisk aktivitet utomhus: yta, kvalitet kan aldrig ersätta kvantitet, en bra gård är en stor gård. Att terrängen är kuperad och att det finns buskage och träd på gården. Sedan bör lekredskapen vara placerade i närheten av vegetationen. Leken stimuleras av en blandning av öppna ytor, vegetation och lekmiljöer (ibid.).

Tillgänglighet vid funktionsnedsättning

En skolgård ska vara fylld av utmaningar men samtidigt kunna ge alla barn trygghet (Andersson, Norén-Björn & Mårtensson 1993). Att missa skolan är också att missa rasten, för det är där, på skolgården under rasterna som de sociala banden knyts (Pella 2014).

Humana, ett företag inom individ- och familjeomsorg och personlig assistans genomförde 2015 tillsammans med organisationen Hjärnkraft en tillgänglighetsbarometer, där 181 kommuner i en enkätundersökning fick redovisa hur de arbetar med tillgänglighet (Bengtsson 2015). Där framkom det att endast 16% av landets kommuner uppger att skolgårdarna i kommunen är tillgänglighetsanpassade (Bengtsson 2015). Av alla barn som föds i Sverige varje år har mellan 2-5% någon form av permanent funktionsnedsättning, 7/10 av dessa funktionsnedsättningar är inte synliga för ögat (Glasberg 2012).

När man pratar om funktionsnedsättningar brukar man tala om: nedsatt rörelseförmåga, synnedsättning, hörselnedsättning, neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, utvecklingsstörning samt kognitiv funktionsnedsättning (Malmberg 2015).

En skolgård med överblickbar planlösning, förutsägbarhet och en logisk struktur underlättar för personer med utvecklingsstörning och kognitiv funktionsnedsättning (Malmberg 2015). En struktur så att barnet vet "vad som kommer sedan", till exempel en väg som leder vidare från ett lekredskap till ett annat (Glasberg 2012).

Personer med synnedsättning kan lättare orientera sig med hjälp av starka färgkontraster mellan till exempel lekredskapen och underlaget, taktila skillnader i markmaterialet samt ljud som orienteringsstöd, exempelvis rinnande vatten eller bjällror (Malmberg 2015, Harvard 2006). Just skolgårdens ljudnivå är någonting som är viktigt även för personer med hörselnedsättning. Brus, buller och höga ljud kan försvåra vistelsen på skolgården för personer med hörselnedsättningar (Malmberg 2015).

De med nedsatt rörelseförmåga har generellt det ofta svårt att ta sig runt på egen hand och deras framkomlighet kan underlättas genom att underlaget är jämnt, slätt och fast samt att det finns tillräckligt med stora utrymmen att passera och vända (Malmberg 2015). Bänkar som är lätta att sätta sig på kan underlätta pausande i lekandet för barn med dålig motorik (ibid.).

De individer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, som till exempel koncentrationssvårigheter och autism mår bättre av att skolgården innefattar lugna och skyddade platser, dit de kan dra sig tillbaka när stimulansen blir för stor (Glasberg 2012). Autistiska personer mår bra av tydliga instruktioner av vad de förväntas göra på olika platser (Malmberg 2015). De med ADHD kan må bra av ett avskärmande staket och stängsel runt gården (Malmberg 2015).

"I snön kan alla barn skapa, de med svåra rörelsehinder, synskador eller begåvningshandikapp."

(Paulsson & Winnberg-Lindqvist 1995, s. 54)

Forskarperspektiv på upplägg och innehåll av lekmiljöer

I sin doktorsavhandling *Landskapet i leken – En studie av utomhuslek på förskolegården* (2004) tar forskaren Mårtensson upp vad hon har kommit fram till i sin forskning om hur och vad en lekplats bör innehålla och se ut:

Vid entrén till skolbyggnaden, vid gränsen mellan ute och inne bör skärmtak, sittplatser och sandlåda finnas nära till hands.

Lekbaser bör finnas, dynamiska platser där lek kan uppstå som involverar många barn, såsom klippblock, grottor, buskage.

Lugna områden dit barnen kan gå när man behöver komma ifrån, platser där barnen kan vila, prata och göra upptäckter, ofta med sinnligt innehåll.

Så kallade anhalter, platser barnen drar sig undan två och två, eller själv. En liten undangömd vrå, kanske en skreva eller ett buskage. Oftast i kantzonerna av gården. Från anhalterna bildas det ett sammanhang med lekbaserna.

Dynamiskt område, öppna platser där barnen får tillfälle att jaga varandra, brottas, klättra, rulla runt, snurra med mera. Stora öppna ytor ger barnen möjlighet att få kontakt över avstånd i lekssituationer med blickar, kroppsspråk, rörelser eller fysisk kontakt. Ligger ofta som stråk mellan lekbaserna och kantas av anhalter.

Platser för utpräglat sinnliga lekar bör finnas över hela gården, vid entrézonerna, lekbaserna, anhalterna, områden för vidlyftiga lekar och i lugna områden. Platser för sinnliga lekar skulle till exempel vara sandlådor och buskage, ställen där sinnen aktiveras.

En gradient från trygghet till utmaningar, från entré och vidare till trädgård och natur med utmaningar att växa i.

I *Uteboken* av Inger Andersson, Eva Norén-Björn och Fredrika Mårtensson tar författarna upp de vanligaste lekredskapen som de tycker bör finnas på en lekplats:

Gungplats, gungbräda, snurretskape, linbana. Gung och snurretskape är viktiga för barnets utveckling.

Sandlådor och sandhögar, det måste finnas flera sandlådor. Små och stora barns sandlekar skiljer sig åt. Berg och sten är ett uppskattat inslag i sandlådan.

Kanan, slänten, iskanan och klättermöjligheter, att våga släppa taget och fara neråt är en viktig lustfylld lek som är bra för barnets motoriska utveckling. Skolgården måste vara fylld av utmaningar, till exempel stora stenblock.

Scener för fantasi och lek, det kan vara en naturglänta, bergsknalle.

Ett skafferi av naturens egna kompott, som pinnar, kottar, löv och barkbitar.

SKOLGÅRDEN SOM PEDAGOGISK RESURS

Anders Szczepanski berättar i boken *Utomhuspedagogik som kunskapskälla, närmiljö blir lärmiljö* (2007) att kärnan i utomhuspedagogik är utnyttjandet av upplevelsebaserade, platsrelaterade förhandserfarenheter utomhus i växelverkan med textbaserade praktiker, en form av kreativa läroprocesser.

Kroppen och knoppen

Szczepanski påstår att utomhuspedagogikens budskap är att kroppen sätter tanken i rörelse, den kroppsliga aktiviteten främjar hälsan, att hälsa och lärande hör ihop (2007). Szczepanski framhåller i boken att kroppen inte endast kan vara ett stativ som bär upp huvudet och att det är viktigt att skapa ett lärande där fysisk aktivitet och rörelse stödjer lärandet (ibid.). Lars-Ove Dahlgren berättar i sin tur i *Utomhuspedagogik som kunskapskälla, närmiljö blir lärmiljö* (2007) att utomhuspedagogik är en plats för lärandet såväl som ett innehåll för lärandet och att lärande i utomhusmiljö erbjuder möjligheter till mer sammansatta sinnesintryck, vilket är mycket gynnsamt ur lärandesynpunkt. Szczepanski påpekar att massiv sinnlig stimulering under lärandeprocessen via lukt-, smak-, känsel-, syn- och hörselintryck ökar vår minneskapacitet (ibid.).

Andersson, Norén-Björn och Mårtensson påpekar i *Uteboken* (1993) att utevistelsen inte bör betraktas som ett sorts avbrott i det pedagogiska arbetet.

Hjärnforskaren Matti Bergström och Hansi Gelter, lektor i biologi, berättar i *Utomhuspedagogik i förskola och förskoleklass* (2005) att intellektuell utveckling stimuleras av motorik, och om den hämmas, hämmas det kreativa tänkandet. Enligt Szczepanski finns det amerikanska studier som visar att elever som undervisats både inne och utomhus fick högre resultat i matematik och språk än elever som bara undervisats inne i ett klassrum (Sjöström 2016b).

Szczepanski (2007) berättar att rent historiskt är lärande i klassrum en relativt ny företeelse i människans bildnings- och utvecklingshistoria. Han menar att innan "skolan" etablerades fanns det en tydlig förbindelse mellan sammanhanget man lärde sig och sammanhanget där kunskapen användes (ibid.). Szczepanski påstår i boken att skolan upplöste den förbindelsen som fanns mellan teori och praktik och ersatte det med ett lärande som i stor utsträckning baserades på texter (ibid.).

” Barnen ska få på sin matematik, äta upp den, de ska kliva omkring i sin naturvetenskap! Lärandet måste vara taktilt, ja över huvud taget sinnligt! Det du lär dig med din kropp blir en del av dig. Kunskap stannar kvar som sinnliga erfarenheter, som kroppsminnen”

(Olsson et al. 2002, s. 78)

Från utomhusupplevelser till skolkunskap

I boken *Utomhuspedagogik i förskola och förskoleklass* (2005) påpekar författarna att man ska låta bli att sortera verkligheten för barn i förväg, att testa och undersöka är viktiga ingredienser i livet. Att få titta, känna och lukta, att vistas i utemiljö föder alltid frågor i anslutning till de iakttagelser man gör (Tidningen Förskolans redaktion 2005). Det finns mycket man kan arbeta med: kryddor, pe-renner som drar till sig fjärilar, växter som är mjuka eller taggiga, ätbara växter, locka till fåglar till gården, tillgång till vatten, plantera lökar på hösten som kommer upp till våren med mera (Tidningen Förskolans redaktion 2005). Växtlighet i utemiljö kan ge barn och vuxna upplevelser och kunskap, smak-, doft- och färgupplevelser (Andersson, Norén-Björn & Mårtensson 1993).

Författarna Andersson, Norén-Björn och Mårtensson påpekar (1993) att det är viktigt att planera så att de fyra elementen representeras i utomhusmiljön: eld, vind, vatten och jord. De rekommenderar att man planerar in roliga detaljer som till exempel flaggor som hjälper barn att förstå och uppleva vindens kraft och riktning (ibid.). Vidare skriver de att man bör skapa plats för en eldplats för matlagning utomhus och värma sig vid (ibid.). De berättar att barn älskar vatten, att det har en lugnande inverkan på barn och att det är ett särskilt uppskattat inslag av barn med koncentrationssvårigheter (ibid.). Att följa vattnets gång, ett inslag skulle kunna vara att fråga sig vart tar smältvattnet tar vägen om våarna (ibid.).

Positiva effekter av utomhusundervisning

Kunskapsöversikten *Klassrum med himlen som tak* (Faskunger et. al 2018) bygger på en genomgång av resultat och slutsatser från vetenskapliga och systematiska översikter där författarna sammanställt forskning som belyser hur skolprestationer främst bland elever i grundskoleålder påverkas av utomhusundervisning, av regelbunden fysisk aktivitet och/eller naturkontakt. Evidensen är tillräckligt stark för att konstatera att utomhusundervisning bidrar positivt både indirekt och direkt till skolprestation och skolresultat. Slutsatsen är att det finns tillräckligt starka skäl för att rekommendera mer utomhusundervisning i skolans pedagogiska verksamhet – eftersom inslag av undervisning i kombination med utomhusvistelse genererar en rad positiva effekter på elevers lärande, hälsa, fysiska aktivitet och deras personliga och sociala utveckling (ibid. s 7).

”En bra skolgård kan hjälpa till att suddas ut bodelningen mellan leka och lära ”

(Andersson, Mårtensson & Norén-Björn 1993, s. 119)

Exemplet Coombes School i England

På den numera nerlagda skolan Coombes school i England använde de sig av skolgården på ett väldigt aktivt sätt. I början på 1970-tal anpassades skolgården för utomhusundervisning, vilket var något som gjorde skolan världsberömd. I över trettio år fortsatte skolan att utvecklas och ligga i framkant när det kommer till pedagogiskt arbete med barn. I boken *Skolgården som klassrum – Året runt på Coombes School* (2002) fick man följa med och läsa om hur de arbetade med eleverna och deras skolgård under skolåret.

När det byggdes någonting på Coombes school skolgård fick barnen vara med som en aktiv deltagare, till exempel kunde en snickare få berätta för barnen vad han gjorde (Olsson et al. 2002). Potatisodlingen fick vara en aktiv del när hela skolan dramatiserade den förödande svälten på Irland under 1800-talet (ibid.). Konsten att skala ett solrosfrö fick bli en pedagogisk övning där läraren pratade om vad man kunde använda solrosor till, vart de växte i världen, vilka kända konstnärer som målat av dem (ibid.). Det var även ett sätt att förbereda för att eleverna själva skulle få plantera och gro solrosor på skolgården, hela upplevelsen avslutades med att eleverna fick skörda solrosorna under en vecka som de kallade solrosveckan, där bland annat alla elever fick måla av sin solros i naturlig storlek (ibid.).

De ville på Coombes school berika eleverna med upplevelser som förhoppningsvis skulle bli till starka minnen (Olsson et al. 2002). Känlorna eleverna fick i kroppen av upplevelserna, av skönhet, glädje, spänning och förundran (ibid.). De ville förstärka varje barns upplevelse av att skolgården, den lilla markbit i världen de befann sig på också är deras, att varje elev skulle känna att de har en plats i världen (ibid.). De ville visa barnen att det går att påverka och förändra sin tillvaro till någonting bättre (ibid.).

” Barns bästa sätt att nå in i sig själva, bearbeta upplevelser och därmed förstå är lek. Av den anledningen är lek, dramatik, konst, rörelse, musik, poesi, saga och lustfyllda upplevelser navet i skolans verksamhet”

(Olsson et al. 2002, s. 78)

STYRDOKUMENT & NATIONELLA RIKTLINJER

Den avslutande delen av förstudien omfattar ett antal lagar, nationella rekommendationer och styrdokument som bedömdes beröra och kunna påverka barns utveckling och skolgång. Avsnittet börjar med att gå igenom de punkter från FN:s barnkonvention som kan beröra elever och deras skolgård. Vidare går avsnittet igenom Plan- och bygglagen, och Läroplanen samt rekommendationer och föreskrifter från Boverket. Avsnittet avslutas med några av de rekommendationer som finns från Sveriges kommuner samt Strålsäkerhetsmyndighetens rekommendationer angående soltimmar på skolgårdar.

FN:S BARNKONVENTION

FN:s barnkonvention antogs av FN:s generalförsamling 1989 och ratificerades av Sverige 1990 (Barnombudsmannen 2015). I juni 2018 antog riksdagen regeringens förslag om att införa barnkonventionen i svensk lag, lagen börjar gälla 1 januari 2020 (TT 2018).

På Barnkonventionens egna hemsida kan man läsa alla artiklar i sammanfattade versioner. Här nedanför kan man läsa de artiklar jag anser påverkar elever och deras skolgård (Nätverket för barnkonventionen 2018).

|Artikel 2. Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.

|Artikel 3. Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn.

|Artikel 6. Varje barn har rätt att överleva och utvecklas.

|Artikel 12-15. Barnet har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det. När domstolar och myndigheter behandlar fall som rör barnet ska barnet höras och barnets intresse komma i första rummet. Barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet ska respekteras.

|Artikel 23. Varje barn med fysiska eller psykiska handikapp har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som möjliggör dess aktiva deltagande i samhället.

|Artikel 31. Barnet har rätt till lek, vila och fritid.

PLAN- OCH BYGGLAGEN, OCH LÄROPLANEN

Plan- och bygglagen (2010:900) 8 kap 9 § Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för att ordna både friyta och parkering enligt första stycket 4, ska man i första hand ordna friyta.

I Läroplan för förskola (Lpfö98) står det följande:

”Barnen i förskola ska kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen och verksamheten ska ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande inomhus såväl som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter i både planerad miljö och naturmiljö.” (Skolverket 2011 s.7)

BOVERKETS REKOMMENDATIONER OCH FÖRESKRIFTER

I Boverkets rapport *Gör plats för barn och unga: en vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö* (2015) framgår att flera kommuner har tagit fram egna riktlinjer med mått för friyta. I rapporten anges att man vid utformningen av kommunala riktlinjer kan utgå från att 30 kvadratmeter friyta per barn i grundskolan kan vara ett rimligt mått medan man kan utgå från 40 kvadratmeter i friyta per barn i förskolan (ibid.). Det framgår vidare av rapporten att forskning har visat att den totala storleken på friytan helst bör överstiga 3 000 kvadratmeter (ibid.).

Vidare rekommenderar Boverket att skolgården har en kombination av öppna och slutna ytor, då det gynnar lek och pedagogiskt arbete bland annat genom att det är lättare att finna en lugn vrå (2015). Boverket tipsar om att löst material gynnar lek och pedagogiken, och att varierande vegetation och natur ger material till bild, matematik, svenska, naturvetenskap med mera (ibid.). En permanent eller tillfällig scen för framträdanden kan användas även spontant av eleverna (ibid.).

I rapporten nämner Boverket att dagvattenhantering, fördröjning av vatten på vägen eller innan det infiltreras som kan ge tillfälle till lek och experiment (2015). Slussar, pumpar, kopplingar och brunnar som kan öppnas och stängas är bra inslag i skolgården (ibid.).

När det kommer till skolgårdens utformning säger Boverket att barn behöver känna sig trygga närmast huset, vid entréer och uteplatser (2015). Odling, vatten och skapande närmast entréerna, där bör miljön vara småskalig och trygg (ibid.). Lekplatser bör kunna användas av barn och föräldrar med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga, men samtliga lekredskap behöver inte vara tillgängliga (ibid.).

I rapporten påpekar de att platser att dra sig undan på är viktigt, då det är en möjlighet att dra sig undan den sociala miljön och ta en paus för återhämtning och reflektion (2015). De tipsar om att man genom trygg inramning, gärna med växter, kan skapa förutsättningar för barnen att dra sig undan (ibid.).

I sin rapport tar Boverket upp att undersökningar har visat att fler mindre lekredskap med olika funktioner placerade i vegetationsytor är mer funktionellt än ett större multifunktionellt redskap (2015). Vidare skriver de att höjdskillnader är ett väldigt uppskattat inslag på skolgården och att man genom att ha olika nivåer på skolgården kan skapa rumsligheter och utmanande miljöer för barnen (ibid.).

"Objekt där funktionen från början inte är given ger barnen själva utrymme att ge dem en funktion"

(Boverket 2015, s. 91.)

Boverket tar upp att växter i form av vegetation ofta har rekreativa effekter och är ett bra sätt att visa årstidsvariationer (2015). Det kan verka både som ett pedagogiskt verktyg och en lekplats där barnen med fantasin får skapa en alldeles egen värld (ibid.).

I Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet föreskrivs bland annat följande.

Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet.

Friytan bör vara så rymlig att det utan risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden.

Friytan bör placeras i direkt anslutning till byggnader som innehåller lokaler för skolan.

SVERIGES KOMMUNER OCH LANDSTING

I boken *Skolgården, förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar* (2015) poängterar Sveriges kommuner och landsting att det viktigaste för att skapa bra lekförutsättningar är rejält tilltagna ytor med vegetation för barn att leka i. De menar att ur barnets perspektiv är platser med grönska och växtlighet bland de mest intressanta för umgänge, lek och upptäckter (ibid.).

I boken poängterar Sveriges kommuner och landsting även det viktiga med att skapa rumsligheter på gården, öppna ytor bör samspela med slutna ytor (2015). Stora som små rum för olika typer av aktiviteter (ibid.). Belysning är viktigt, skriver de i boken, så att gården kan utnyttjas under vintermånaderna (ibid.). De tar upp att färgade ljuskällor kan bidra som en attraktiv och spännande lekplats (ibid.).

Sveriges kommuner och landsting konstaterar i boken att barn behöver lära sig bemästra risker för att utvecklas (2015). De menar att om barnen inte finner utmaningar på gården, söker de efter de på andra ställen (ibid.).

Enligt Sveriges kommuner och landsting kan man genom att tillsätta löst material som sand, flis, bark, grenar, stockar eller stubbar ge nya impulser och stimulans till barns fria lek (2015). I texten tipsar de om att tillsätta växtarter med tilltalande och spännande form och färg i skolgården (ibid.).

STRÅLSÄKERHETSMYNDIGHETEN

I strålsäkermyndigheten och länsstyrelsernas broschyr *Solskyddsfaktorer – sju tips för säkrare lekplatser och friskare barn* (2009) kan man läsa att de rekommenderar att populära lekinstallationer bör placeras så att de är belägna så att de är skuggade av växtlighet mellan 11-15:00. Vidare rekommenderar de att mellan hälften till 2/3 av lekplatsen bör vara kuperad och bevuxen, detta för att det både främjar fysisk aktivitet och skydd mot solen (ibid.).

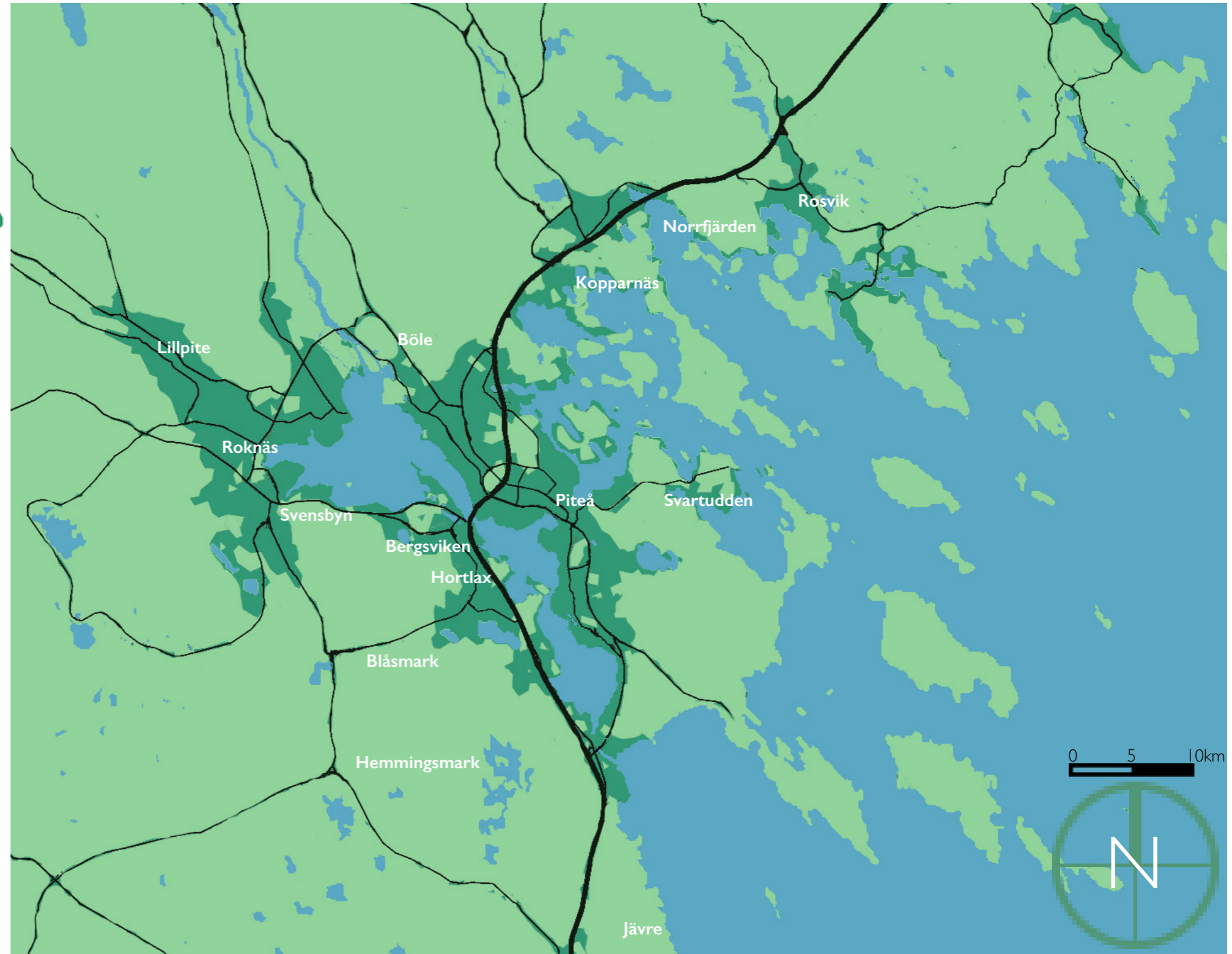
LAGAR OCH ALLMÄNNA RÅD SPEGLAR FORSKNING

Forskningen utforskar och förklarar och speglas därefter förhoppningsvis i de lagar och allmänna råd som träder i kraft. Mellan min litteraturundersökning och de styrdokument & nationella riktlinjer jag nämner kan man se att det finns direkta samband.

REFERENSOBJEKT I PITEÅ

Figur 1. Sverigekarta med Piteå markerat i orange.

Figur 4. Karta över Piteå kommun och dess stadsdelar. Karta tagen från © Google (okänd skala), bearbetad av författaren.

REFERENSOBJEKT I CENTRALA PITEÅ

Under hösten besökte jag de nio mest centrala kommunala grundskolor i Piteå, som har årskurser från förskola till årskurs 3. Detta för att skapa förståelse hur de liknar och skiljer sig ifrån varandra. Backeskolan, Bergsviksskolan, Norrbyskolan, Björklundaskola, Munksunds skola, Kullenskolan, Långskataskolan, Norrimalmskolan samt Strömnäs skola och fritidshem.

Av dessa skolor tillhör Strömnäs skola och fritidshem en av de skolorna med mindre skolgård i centrala Piteå. Exakt hur många kvadratmeter skolgård per elev de andra skolorna har är svårt att säga, då det på Piteå kommuns hemsida inte alltid står hur många elever som går på skolorna samt att hemsidan inte verkar uppdateras kontinuerligt. Strömnäs skola och fritidshem tillhör även en av de skolorna som har mindre växtlighet på skolgården.

De flesta av de besökta skolorna verkar vara byggda kring 1960-talet och har en relativt utnött skolgårdsutrustning. Strömnäs skola och fritidshem sticker ut tillsammans med Munksundsskolan, som just nu håller på att byggas om. Generellt innehåller de andra skolgårdarna mer däck, bräder, pinnar, ritande på asfalten. Kanhända det beror på att de skolgårdarna har funnits längre och att sådant kommer med tiden.

PLATSBESÖK

Från mina besök hos de centralaste grundskolorna som har årskurser från förskola till årskurs 3, tog jag med mig inspiration till Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård. Här nedanför är varje skola representerad med en bild och de intryck jag fick av skolorna. Intryck av det jag ansåg vara skolans styrkor som jag ville ta med mig.

Figur 5. Karta över centrala Piteå med besökta grundskolor utmärkta i orange, karta © Lantmäteriet, bearbetad av författaren. Skala 1: 100 000

Bergsviksskolan

Skolan är till stor del omgiven av massvis med fullvuxna tallar, vilket skapar en stark karaktär för skolgården. Man har utnyttjat tallarnas nära läge till varandra och satt fast bräder mellan dem och gungliknande föremål. Bra sätt att med enkla medel skapa en fin lekfull miljö.

Norrbyskolan

Stora sandområden med olika sorters klätterlekskap. Stora sandområden verkar vara ett bra sätt att skapa stimulerande lekmiljöer. Här på Norrbyskolan har barnen grävt och format gångar i sanden. Skolgården har ett litet skogsparti som verkar användas flitigt. Fin lekmiljö med många flerstammiga träd där barnen klättra och slingra sig mellan stammarna.

Björklundaskolan

Kul med kuperad terrängen! På skolgården finns det en stor kulle skapar känslan på platsen. Man får en fin utsikt från toppen och kan åka rutschkana ner. Höjdskillnaderna på skolgården gör att man uppfattar skolgården som lite mer spännande. Även här finns det flerstammiga träd.

Figur 6 (runda bilder). Foton från de olika skolorna tagna under tidiga höstkvällar i oktober.

LÅNGSKATASKOLAN

Långskataskolan

Mycket växtlighet, man vill direkt undersöka skolgården närmare. Vatteninslag i form av en damm, skapar en fin stämning på skolgården. Bra gradient från trygghet till utmaningar. Mysigt med mycket lek placerad i grönska. Sittplatser nära skolbyggnaden är inramad av grönska som avskärmare.

NORRMALMSKOLAN

Norrmalmskolan

Stora sandområden där det ser ut som att eleverna har haft det roligt och byggt gångar. Några stora stenar som ligger intill varandra under några tallar skapar ett inbjudande litet lektrum.

MUNKSUNDS SKOLA

Munksunds skola

Bra med grillplats under tak, så att man kan grilla utan att bli blöt när det till exempel duggar. Trevligt med upphöjda odlingslådor och stenar i sandlandskap, ser ut som ett uppskattat lekinslag som är lätt att skapa. Skolgården har även balansgång i trämaterial och träpallar, ser ut som ett roligt lekmoment.

BACKESKOLAN

Backeskolan

Fina kvaliteter med stenbumlingar i tallandskap, ser lekinbjudande ut. En rejäl altan med sittplatser i direkt anslutning till skolbyggnaden, bra med en upphöjd odlingslåda intill altanen, gör det enkelt att sträcka sig efter någonting gott.

KULLENSKOLAN

Kullenskolan

Har stora ickedefinierade sandgropar som har många tecken på hög lekaktivitet. Dungar med flerstammiga träd verkar vara populära lekmiljöer, ser ut som att många elever har sprungit här.

Figur 7 (hela sidan). Foton från de olika skolorna tagna under tidiga höstkvällar i oktober.

SLUTSATSER PLATSBESÖK TILL REFERENSOBJEKT

Sand verkar vara ett uppskattat lekinslag på skolgårdarna. Många skolor har använt sig av växligheten och kopplat samman träden med bland annat rep, bräder. Utsatta stenar bland tallar och i sandlådor, ett enkelt sätt att skapa en lekmiljö. Kul inslag med balansgång i trämaterial och träpallar. Flerstammiga träd i dungar verkar vara uppskattade lekmiljöer.

Många har sittplatser i anslutning till skolbyggnaden, Backeskolan hade även en upphöjd odlingslåda intill. Fint att arbeta med växter som avskärmning från sittplatserna. Många skolor hade en grillplats på skolgården, vilket tyder på att det är ett populärt inslag. Kupering terräng och vatteninslag skapar en trevlig och spännande stämning på skolgården.

PLATSUNDERSÖKNING

STRÖMNÄS SKOLA OCH FRITIDSHEM IDAG,
OBSERVATIONER, VUXNAS SYN PÅ UTEMILJÖN
OCH ELEVERNA OM SIN SKOLGÅRD

STRÖMNÄS SKOLA OCH FRITIDSHEM IDAG

Denna del i arbetet handlar om Strömnäs skola och fritidshem. För att få en bättre kännedom om skolans närhet och hur dess lokalisering i Sverige påverkat och påverkar skolan valde jag att göra efterforskningar om vem som ritade skolgården, lite information om Piteå och Strömnäs skola och fritidshem samt väder och klimat i området.

För att få en känsla för hur skolgården används valde jag att inventera skolgården och titta på dess omgivning. Förklara skolans omgivning och tydliggöra skolgårdens utseende, innehåll, storlek, underlag, höjdskillnader, växtlighet samt skriva omvart en framtida utbyggnad kan komma att byggas.

VEM RITADE SKOLGÅRDEN?

Den tidigare skolgården revs under 2015 och de nya invigdes lagom till skolstarten hösten 2016. Jag har under arbetets gång försökt få reda på vem det var som ritade skolgården, men det har varit svårt att få fram ett namn. Byggnadshandlingarna avgav Leif Palage, men i min intervju med honom framkom det att han utförde de tekniska ritningarna över Strömnäs skola och fritidshems skolgård, men inte var involverad i gestaltandet av skolgården.

I mina efterforskningar framkom det att varken entreprenören över projektet, Nåiden eller den arkitektfirma som ritade byggnaden, Monarken visste vem det var som gestaltade skolgården.

SKOLAN

Strömnäs skola och fritidshem ligger i den centrala delen av Piteå kommun. Piteå ligger i Norrbottens län och räknas till länets större kommuner. Enligt Statistiska Centralbyrån, SCB (2018) är 42 184 personer folkbokförda i Piteå när jag besökte hemsidan 4 april 2018. Piteå kommun vill växa och har som mål att till 2020 växt till 43 000 invånare och till år 2030 46 000 invånare (Nilsson et al. 2016). De senaste 25 åren har en 5 % ökning skett och Piteå kommun planerar att bygga 1500 nya bostäder mellan 2015–2020 (Nilsson et al. 2016).

I Piteå kommuns översiktsplan (2016) kan man läsa att kommunen vill sträva efter att skapa miljöer utformade för vila, rekreation och lek. Trivsamma miljöer som inbjuder till sociala möten med god belysning och ljusinsläpp av sol (Piteå kommun 2016). De nämner även att skuggiga platser kan vara önskvärda exempelvis i parker, särskilt för barn och äldre (Piteå kommun 2016).

I rapporten Grundskolor och friytor: nationell kartläggning och uppföljning av grundskoleelevernas tillgång till friytor 2014-2017 kan man läsa att den genomsnittliga friytan per elev i Piteå kommun under läsåret 2016-2017 är 71-100 kvadratmeter (Statistiska centralbyrån 2018).

Strömnäs skola och fritidshem har enligt rektorn Carina Stridsman Fjällström 178 elever som går från förskolan till 3:an, 50 av dessa elever går i förskolan. Stridsman Fjällström berättar att den nuvarande personalen på skolan uppgår till ca 30 personer. Under 2015 revs den gamla skolan och hösten 2016 nyinvigdas den nya. Innan rivningen hade skolan klasser från 1:an till 5:an och en förskola låg i ett av de närliggande husen. Förskolan är borttagen sen början av 2000-talet. Vid rivningen av Strömnäs skola revs den befintliga lekutrustningen, staket, L-stödmur, planeringar, buskar, kantsten, belysningsstolpar med mera i sin helhet (Palage 2014).

I *Lokalprogram med bilagor, förfrågningsunderlag* daterad 2014 står det att Strömnäs skola och fritidshem dimensioneras för 10 klasser och ca 170 elever, och att en framtida utbyggnad skulle innebära ytterligare 50 elever och att skolan då totalt skulle dimensioneras för 220 elever. Enligt Piteå kommuns hemsida är upptagningsområdena för Strömnäs skola och fritidshem Strömnäs, Svartudden, Mossen och Pitholm. Inom upptagningsområdet till Strömnäs skola och fritidshem planeras det att bygga 24 egenhemstomter inom en överskådlig framtid, etapp 1 (Piteå kommun, Sweco 2018).

VÄDER OCH KLIMAT

Piteå är en hamnstad vid bottenviken i Norrbottens län och ligger i skiljelinjen mellan zon 5 och 6. När det är som ljusast kring 19–21 juni är solen uppe ca 22 timmar 30 minuter. När det är som mörkast kring 19–22 december är solen uppe 3 timmar och 20 minuter, mellan 09:50 till 13:10.

Enligt SMHI infaller våren i Piteå i genomsnitt 20 april och sommaren 10 juni. Hösten börjar i genomsnitt 10 september och vintern tar sin början någonstans mellan 5–10 november (SMHI 2017). Piteå har ungefär 150–175 dagar med snö (SMHI 2018).

I rapporten *Klimatförändringar i Piteå kommun* (2013) kan man läsa att i framtiden beräknas klimatet i Piteå bli varmare och blötare. Piteå kommun kommer mellan 2021–2050 kunna förvänta sig en 10 % ökning av årsnederbörden och antalet dagar med snö kommer att minska med 15–35 dagar (Larsson 2013).

Skolbyggnaden på Strömnäs skola och fritidshem ligger i nordvästlig riktning vilket gör att skolgården ligger i ett soligt läge. Den låga omkringliggande bebyggelsen gör att skolgården ligger öppet, vilket gör skolgården utsatt för nordanvinden under vinterhalvåret. Rektorn för Strömnäs skola och fritidshem Carina Stridsman Fjällström berättade att eleverna inte behöver vara utomhus om temperaturen understiger -20 grader, men att gränsen varierar beroende på hur vinden ligger och hur luften känns.

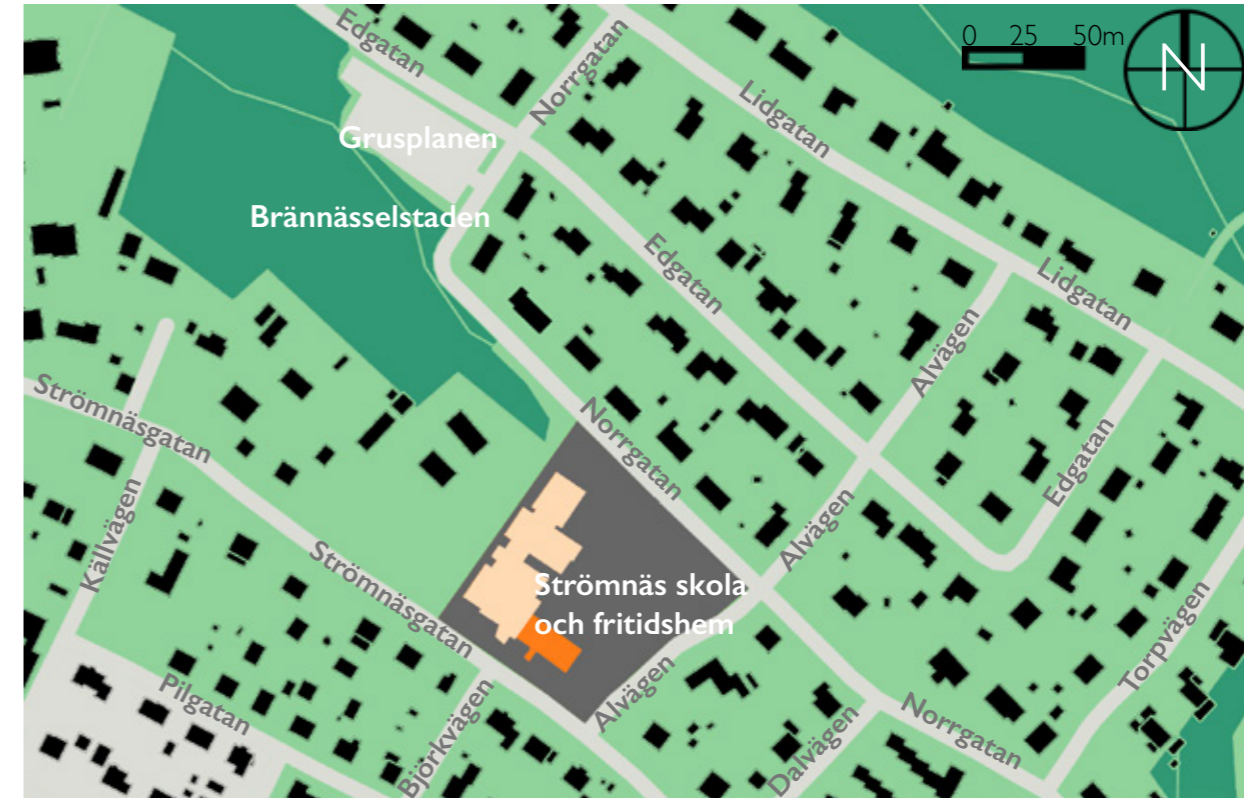
SKOLANS OMGIVNING

Strömnäs skola och fritidshem är omgiven av tre vägar: Strömnäsgatan (högst trafikering) västsydlig riktning, Alvägen i östsydlig riktning och Norrgatan i nordöstlig riktning. Byggnaden ligger mot den enda bilfria riktningen, den i nordvästlig riktning.

Skolan ligger i ett äldre bostadsområde med enplansvillor. I en insändare till den lokala tidningen 7 oktober framkom det att de boende omkring skolan upplever att ljudnivån är väldigt hög och att den har ökat på senare tid (Insändare 2018). Insändaren önskar att Piteå kommun skulle sätta upp ett bullerplank runt skolgården (ibid.).

Intill skolan bakom idrottshallen ligger ett skogsparti som är kommunägt. Skogspartiet, som Strömnäs skola och fritidshem kallar Brännässelstaden, utnyttjas av skolan under lunchrasten och av fritidsverksamheten under eftermiddagarna, men endast om en rastvakt är tillgänglig. De små barnen går gemensamt dit när ungefär halva lunchrasten har gått. Ytan består av skogstypen blåbärsskog: sly, tall, gran och blåbärsris med sten inslag. Skogen är en enorm lektillgång med sin närhet till skolan. Fylld med löst material, varierande typografi och skrymslen har den höga lekvärden.

En grusplan finns i närheten av skolan, ungefär 150-200m bort och används framförallt under idrottslektionerna. Det är svårt att spekulera hur mycket området används utanför skolan. Vintertid spolas grusplanen och blir till en isrink.

Figur 8. Strömnäs skola och fritidshems närområde, bearbetad bild av författaren tagen från © hitta.se (okänd skala), där man redan nu kan se framtida tillbyggnadens utsatta konturer, här markerade i en stark orange nyans.

Figur 21. Höstfoto från Alvägen mot Strömnäsgatan.

Figur 22. Höstfoto från Norrgatan mot baksidan av skolan.

Figur 23. Vinterfoto från Norrgatan mot grusplanen.

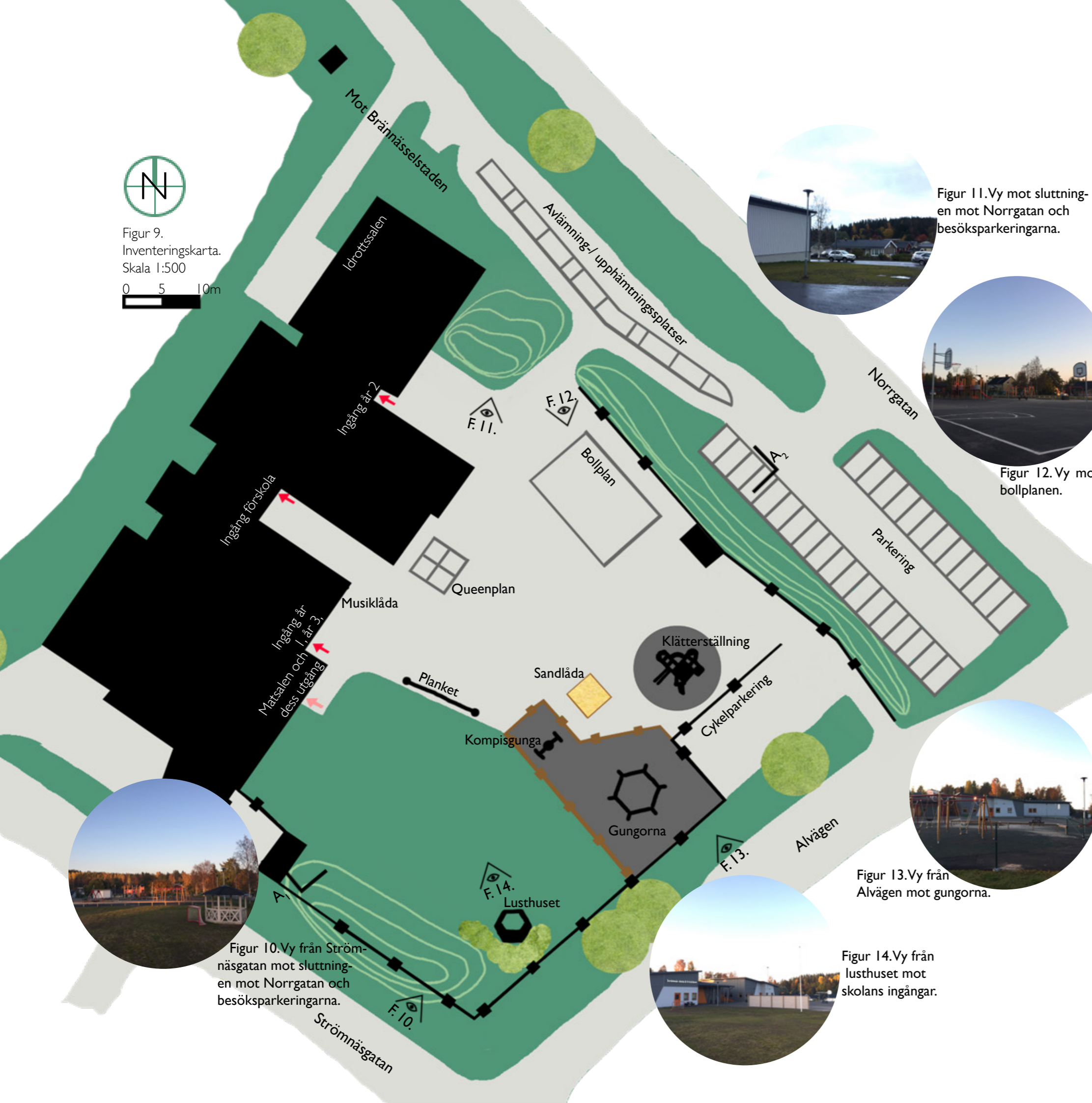

Figur 24. Sommarfoto från Norrgatan mot grusplanen.

Figur 9.
Inventeringskarta.
Skala 1:500

0 5 10m

Figur 11. Vy mot sluttningen mot Norrgatan och besöksparkeringarna.

Figur 12. Vy mot bollplanen.

Figur 10. Vy från Strömnäsgatan mot sluttningen mot Norrgatan och besöksparkeringarna.

Figur 13. Vy från Älvägen mot gungorna.

Figur 14. Vy från lusthuset mot skolans ingångar.

SKOLGÅRDEN IDAG

Strömnäs skola och fritidshem är en av få nybyggda skolor i centrala Piteå, och tillhör en av de besökta grundskolor som har en mindre yta på skolgården.

Skolgården är på ungefär 4000 m², vilket för dagens 178 elever (varav 50 är förskoleelever) blir 22,5 m² per elev, vilket är under snittet i Piteå kommun, som ligger på 71-100 m² per elev under läsåret 2016-2017 (Statistiska centralbyrån 2018). Om skolgården skulle följa Boverkets rekommendationer skulle den behöva vara 5840 m² stor. Dock lever skolgårdens storlek upp till Boverkets minimikrav på 3000 m² för en skolgård.

Skolgården består till största del av asfalt och gräsmatta samt inslag av gummiastfalt under klätterställningen. Gräsmattan mot Strömnäsgatan är på ungefär 1350 m² och gräsmattan utanför idrottssalen är på ungefär 300 m². Den asfalterade delen av skolgården upptar ungefär 1350 m². Utanför själva skolgården, men på skolans område finns 100 cykelställ, 30 parkeringar, 3 hämta och lämna parkeringar samt 4 stycken längre besöksparkeringar, som ligger nedanför Brännässelstaden.

- Stängsel runt skolgården
- Trästängsel runt gungor
- Asfalt
- Gummiastfalt
- Gräsmatta
- Träd
- Buskar
- Höjdkurvor

Utrustning

Den fasta befintliga lekutrustningen på skolgården består av en klätterställning, en sandlåda, gungor, en kompisgunga, basketkorgar samt ett plank. Skolgårdens lusthus och staket som omgärdar gungorna används i även i leksammanhang. Intill ingången till årskurs 1 och 3 finns det en låda där skolan förvarar en stereo, som ibland spelas under rasterna.

Lös utrustning innefattar rockringar, hopprep, bandyklubbor, bollar, sandleksaker, madrasser, stjärtlappar, bandymål, små fotbollsmål, två- och trehjulingar.

Växtlighet

Den växtlighet som fanns på den tidigare skolan är borta och numera är den växtlighet som skolgården har nio buskar som omgärdar lusthuset. Fem stycken björkspireor och fyra stycken praktspireor. Finns tecken på att fler buskar har funnits, men dött under året som gått sen invigningen. Ingen växtlighet framför fönstren till skolbyggnaden, insynsskydd har satts upp i form av papper och dylikt.

Fyra, sedan tidigare befintliga björkar, finns utanför det in stängslade området. Från stängslet och till vägarna som omgärdar Strömnäs skola och fritidshem är det 5 m.

Strömnäs skola och fritidshem tillhör en av de besökta grundskolor i Piteå, som har mindre växtlighet på skolgården.

Höjdskillnader

Skolgården upplevs relativt platt och öppen, men två höjdskillnader finns. Mot Strömnäsgatan sker en långsam höjning, uppskattningsvis ca 1 m och mot Norrgatan är det en sluttning på uppskattningsvis ca 1 m.

Framtida utbyggnation

Vid en framtida utbyggnation på ca 400 m² skulle det för 178 elever blir 20,2 m² per elev. Om Piteå år 2030 har byggt alla de närliggande planerade etapperna och Stefan Bengtssons beräkningar på 48 nya elever stämmer, skulle det innebära 15,9 m² per elev på skolgården.

Figur 15. Illustration Snitt A₁-A₂. Från kulle till parkering. Skala 1:500

Figur 19. Höstfoto på gungorna.

Figur 20. Höstfoto kompisgungan/spindelgungan.

Figur 16. Höstfoto på madrasslutningen, Strömnäsgatan till väster.

Figur 17. Höstfoto på sluttningen mot parkeringen.

Figur 18. Höstfoto på lusthuset och buskar.

Figur 21. Höstfoto på klätterställningen.

OBSERVATIONER

För att få en god kännedom om hur eleverna använder sig av skolgården valde jag bland annat att göra observationer. Genom observationer kunde jag studera beteenden och skeenden i ett naturligt sammanhang i samma stund som det inträffade. Denna del av arbetet handlar om de observationer jag gjorde på skolgården under hösten och vintern 2017, de likheter och skillnader jag upptäckte i elevernas lekvanor i och med årstidsväxlingen.

EN DAG PÅ SKOLGÅRDEN

En skoldag börjar klockan 08:20 för barnen. Många ankommer tidigare till skolan och är ute och leker på skolgården innan skoldagen börjar. Under förmiddagen har barnen en rast, halv tio, då alla barnen på skolan är ute i 15–20 minuter. Halv elva börjar lunchrasten för förskolebarnen, sedan kommer de andra årskurserna ut på skolgården allteftersom. De sista elevernas lunchrast avslutas klockan tolv. Fritidsverksamheten börjar från 13-14:00 och barnen får då bestämma om de vill vara ute eller inomhus. Alltefter eftermiddagen far barnen hem. Under förmiddagarna har alla raster tillsammans, under eftermiddagarna (fritidstimmarna) har alla olika rasttider.

OBSERVATIONER UNDER INVENTERING

Under min inventering gjorde jag en del observationer på barnens lek, varav tre lekaktiviteter stod ut.

Under min höstvisit i Piteå regnade det en hel del och runt om på skolgården skapades det små pölar. Runt ett hörn på idrottshallens byggnad samlades till synes oförklarligt 6-8 elever. De skrattade och verkade uppslupna i någon form av lek. När jag kom närmare såg jag att de var samlade runt ett stuprörsränna som hade ett mellanrum. Där turades barnen om att sticka in tungan i vattnet som forsade.

Under samma besök såg jag fyra flickor som lekte med en gräsmattebit som var lös. De turades om med att doppa den i en vattenpöl nedanför kullen, för att sedan bära upp den till kullen och trycka ut innehållet med foten. Detta upprepades gång på gång på gång. De verkade ha mycket roligt och pratades sinsemellan.

Under min vintervisit till Piteå höll några flickor till i ett hörn av skolgården. Där hade de ritat en kvadrat i snön som de benämnde som "huset". Flickorna roade sig med att stiga in och ut ur "huset" och prata om hur de såg ut och vem som fick stiga in.

OBSERVATIONSTILLFÄLLEN

Fem observationstillfällen av skolgården, tre stycken i mitten av oktober och två stycken i slutet av november. Vid alla observationstillfällena stod jag utanför skolgårdsgränsen, detta för att minska involveringen i barnens lek.

Tre dagar av observationer under oktober: tisdag 10 oktober mellan 10:30-12:00, onsdag 11 oktober mellan 08:00-12:00 och torsdag 12 oktober 10:30-12:00. Det regnade under alla dessa dagar och temperaturen var strax över noll.

Två observationstillfällen under november: torsdag 30 november mellan 10:30-12:00 och fredag 1 december 10:30-12:00. Det snöade under hela torsdagen och var minus 10 grader. Onsdagen snöade det inte, vit himmel med minus 5 grader.

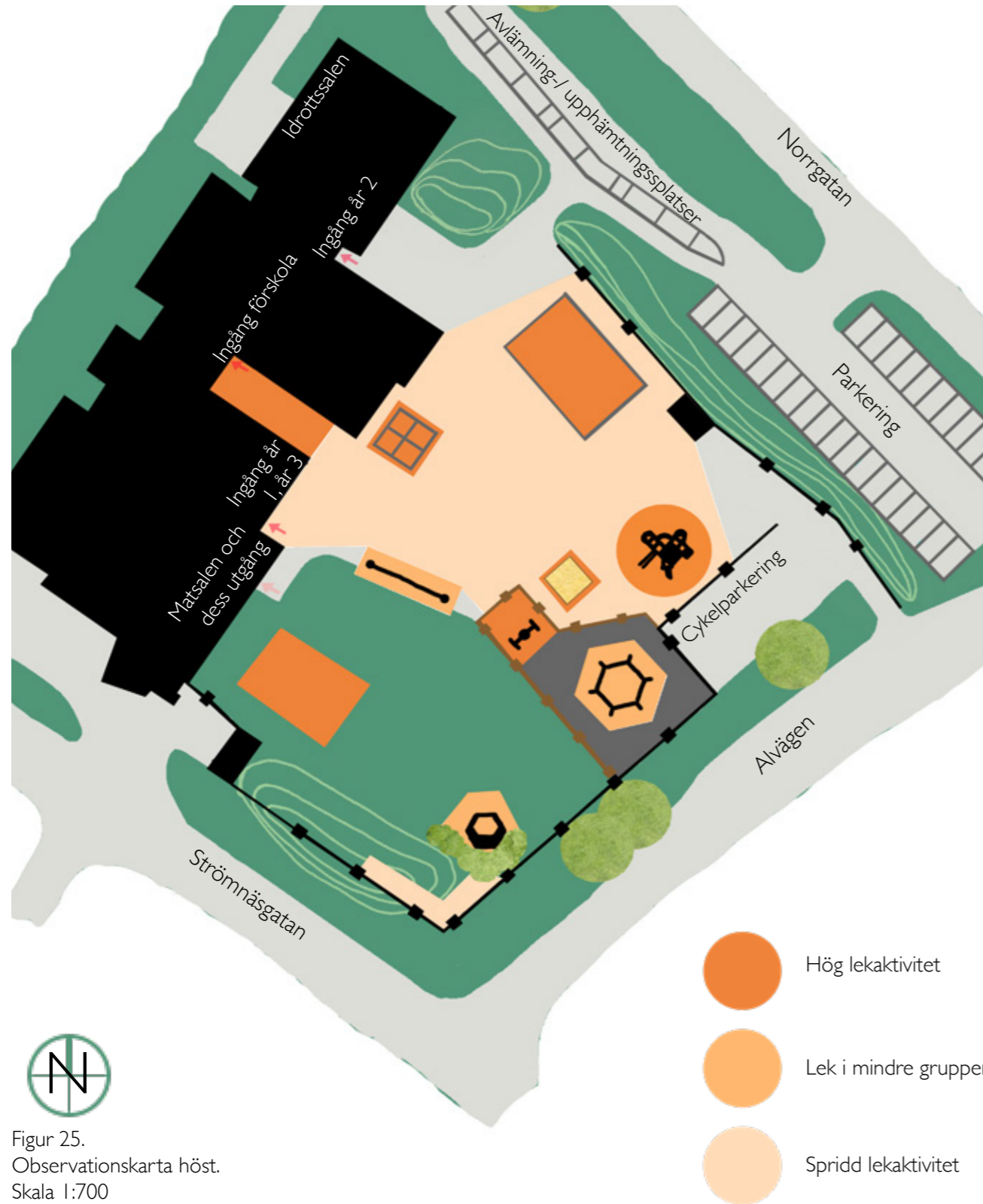
Figur 22. Vinterkväll, överallt på skolgården ser man snöbollar och fotspår.

Figur 23. Sommarkväll, runt huset där skolan förvarar lekmaterial har de ritat parkering och tankstation.

Figur 24. Sommarkväll, kullen med Strömmåsgatan till höger i bilden.

Figur 25.
Observationskarta höst.
Skala 1:700

HÖSTOBSERVATIONER

Under höstens observationer kunde man se att det på några områden på skolgården alltid var större grupper av elever som höll till: asfaltplanen där barnen spelade bandy, fotbollsplanen på gräsmattan där eleverna spelade fotboll, kompassgungan, klätterställningen, sandlådan, in samt vid den inritade fyrkanten där de lekte bollekar. En hel del av förskolebarnen höll även till vid deras ingång, kring inbuktningen.

Vid ett antal andra ställen på skolgården samlades det även ett antal mindre klungor av barn: gungorna, planket och dess intilliggande vattenpöl samt lusthuset. Sedan var det spridda barn som höll till vid det ljusa markerade området av skolgården. Resterande del av skolgården var mycket begränsat använd vid observationstillfällena.

Figur 26. Sommarkväll, sandlådan rakt fram och kompassgungan till vänster.

Figur 27. Höstfoto mot förskolans ingång.

Figur 28. Höstfoto brunnen, en plats där eleverna samlade ihop vatten till ång.

VINTEROBSERVATIONER

Under vinterobservationerna kunde man se att det var väldigt populärt bland eleverna att hålla till vid de två större snöhögarna, att bygga vid snökullen in vid idrottshallen och fara ner från snökullen som hade skapats i mitten av asfaltområdet och glider på isen nedanför. Många elever roade sig även med att fara på madrass ner för kullen mot Strömnäsgatan.

Bandy var under båda observationstillfällena ytterst populärt bland eleverna och många höll till på planen.

Vid de mindre snöhögarna på gräsmattan, kompisgungan och förskoleingången uppehöll sig ett antal barn. Generellt stor spridning på barnen över hela skolgården, mycket grävande i snön och snölekar, de flesta umgicks i grupper på 2–6 elever.

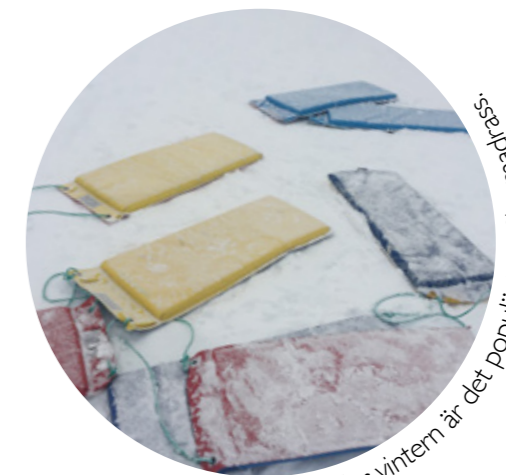
SLUTSATSER OBSERVATIONER

Det blev en stor omställning i lekaktiviteterna när snön kom. Vid de snöfria observationerna var klätterställningen, kompisgungan, sandlådan är väldigt populära, men när snön kom sysselsatte snön istället många barn. Åkande på madrass, glidande på isen, snörullande, kojbyggande och grävande, snön möjliggjorde många aktiviteter. Kullen blev märkbart populärare, från att i princip inget barn vistades på den till att den sedan sysselsatte kring 6–12 barn konstant. Två aktiviteter var dock desamma i popularitet oavsett årstid: bandy och fotboll, som alltid sysselsatte ett antal barn, oftast äldre pojkar. Generellt mycket spring och stoj på skolgården. De barn som verkade vilja söka sig bort från stojet tycktes söka sig till kanterna av skolgården. Av de yngre barnen, förskolebarnen verkade många uppehålla sig vid inbuktning vid deras ingång.

Under de snöfria observationerna var det många barn som verkade vilja leka med vatten, men hade det svårt att samla ihop det. De försökte skrapa ihop från de vattenpölar som hade bildats runt om på skolgården. Lusthuset användes både som ett ställe där man kan sitta och prata samt som ett klätterställe. Gräsplattan vid idrottshallen verkade vara ganska bortglömd under de vinterfria dagarna, men fick med snön en rejäl snöhög och attraherade många elever.

Figur 30. Vinterfoto på skolgårdens största snöhög.

Figur 31. Under vintern är det populärt att åka madrass.

Figur 32. En sittplats skapar under vintern möjligheter för barnen att bygga kojor.

VUXNAS SYN PÅ UTEMILJÖN

PITEÅ KOMMUN

För att skapa en förståelse för Strömnäs skola och fritidshems utförande och användning intervjuades totalt åtta personer som antingen var kopplade till byggandet av Strömnäs skola och fritidshem, eller genom att de arbetar på skolan. Intervjuerna förekommer i en sammanfattande version. Först är intervjuerna jag gjorde med Piteå kommun, Alf Karlsson och Stefan Bengtsson. Därefter Leif Palage från Norconsult, följt av fritidspedagogerna Åsa Skarin och Ann-Sofie Lundqvist. Slutligen intervjuerna med lärarna Carina Aldrin och Jenny Romell samt intervjun med idrottsläraren Natalia Carlsson.

Alf Karlsson, projektledare på fastighets- och serviceförvaltningen på Piteå kommun. Karlsson berättade för mig att Strömnäs skola och fritidshem hade stora miljöproblem, vilket var det som ledde till rivningsbeslut 2014. Rivning skedde 2015 och invigning av den nya skolan ägde rum hösten 2016.

Den tidigare fristående idrottsbyggnaden sparades och byggdes ihop med en ny byggnad som lades längst med tomten mot granngården. Gräsmattan anlades längs med Strömnäsgratan så att en utbyggnad av skolbyggnaden lätt skulle kunna göras.

En dialog med lärarna på skolan bedrevs, där de fick uttrycka vad de var i behov av. Den begränsade växtligheten beror på att ingen kände något behov av att få in mer grönska. Hela projektet kostade 33 miljoner kronor och det var en totalentreprenör. Inga direkta klagomål om projektet har kommit in till Piteå kommun. Det var kritik mot höjden på klätterställningen, men den är numera lägre. Många har uttryckt att de är nöjda. Staketet går in ungefär 4 m för att få in grönska mellan vägen och asfalten samt för att få utrymme för snöröjning.

För vidare frågor blev jag hänvisad att ta kontakt med Stefan Bengtsson som arbetar som lokalstrateg och utredare för lokalfrågor på utbildningsförvaltningen på Piteå kommun.

Bengtsson berättade att den ursprungliga skolan byggdes på 1960–70 talet, sedan har det byggts om och till. När beslutet hade tagits om rivning och ombyggnation gjorde kommunen en rambeskrivning, vilket mest handlade om flödet av trafiken, annars gavs det ganska fria tyglar. Priset var det som bestämde mycket. En flytt av skolan var aldrig aktuell, då skolan ligger på ett bra ställe. Vid behov kan man bygga till en till byggnad där 2–3 klassrum till kan få plats. Den nuvarande skolan är dimensionerad för 180 elever; en utbyggnation skulle få plats för 210 elever. Detta innebär att den nuvarande skolan plus en utbyggnation skulle klara av första etappen på det villaområde som planeras byggas i närheten samt de villor som planeras byggas på Renön. 2030 planeras 200 villor att ha byggts, vilket skulle resultera i ungefär 48 barn från förskola till 3an.

När det kommer till utomhusmiljön har generellt resurserna ej räckt till. Piteå kommun kommer att satsa 3 miljoner på skolgårdarnas utomhusmiljöer framöver och har även ansökt om 3 miljoner från Boverket. När en ombyggnation sker kommer en anpassning av utomhusmiljön att ske. En undersökning har gjorts om hur klimatförändringarna kommer att påverka kommunen och enligt beräkningarna kommer Piteå få 20 % mer nederbörd i framtiden, anpassningar till detta kommer att behöva ske.

Figur 33. Sommarkväll, vy från ingången till årskurs 1 och 3 mot skolgården

Figur 34. Sommarkväll, vy från ingången till förskoleklasserna

Figur 35. Sommarkväll, vy från ingången till årskurs 2 mot skolgården

NORCONSULT

Leif Palage, teamchef för markavdelningen på Norconsult i Piteå. Palage utförde de tekniska ritningarna för Strömnäs skola och förskola.

Det var ett ovanligt projekt, då det i denna region inte är så vanligt att man bygger en helt ny skola, oftast väljer man att utveckla den redan befintliga och bygga ut. I detta fall blev det en rivning. För att effektivisera byggandet fick skolan sin nuvarande placering för att man genom den placeringen kunde riva den tidigare skolan, samtidigt som byggandet av den nya pågick. Skolbyggnaden fick inte den bästa placeringen, men det ansågs smidigast att bygga på det viset. Utbyggnationen som redan är redo med rör, ventilation, ledningar och dylikt, är planerad mot Strömnäsgatan för att skärma av mot vägen.

När det kommer till skolgården ville man förstöra så lite som möjligt av innergården. Allt som man ville ha med på skolgården fick inte plats och man ville strukturera för framtida utbyggnaden. Hur det ser ut är kanske inte optimalt nu, men i en alternativ framtid. Utrustningen valdes efter dialog, ålder och budget. Så mycket lekutrustning man kunde få för budgeten som var satt och som samtidigt var intressant för användarna. Kompisgungan som finns på skolgården är en i standardstorlek och den är väldigt populär. Önskemål som kom från verksamheten kombinerades med förslag på vilken utrustning man borde ha med på en skolgård. En form av jämkning skedde mellan "borde ha" och budget. Det är mycket asfalt på skolgården, om en tillbyggnad sker kommer man att behöva göra om för att få in annat, kanske flytta parkeringen, ta bort asfalt med mera.

För att undvika olyckor ville man separera de olika trafikgrupperna från varandra. Cyklisterna för sig, lärarnas parkering för sig, leverans till kök för sig och avlämning/upphämtning för sig. Det var svårt att handikappanpassa med kullen vid avlämning/upphämtningsplatsen så den befintliga höjden fick vara kvar av ekonomiska skäl. Generellt brukar en plats på ~2 m från gata skapas för att snön ska kunna få plats, i detta fall tog man i extra av okänd orsak. Snö som inte får plats körs bort till andra platser i kommunen.

När det kommer till växtlighet så fanns det tidigare ett antal äldre björkar på kullen. Planen var att de skulle få vara kvar (skapa skugga och dylikt), varför de är borta är okänt. Kanske på grund av ålder eller staketdragningen. Det togs bort en hel del växter från den tidigare skolgården och ny växtlighet tillsattes inte, kanske på grund av att man inte var säker på när nästa tillbyggnad sker, om det är 1, 5 eller 10 år bort.

Ingen mätning skedde på ytan och antal barn, man var mer inriktad på antalet barn som måste få plats vid skolan, det fick bli vad det blev i just detta fall. Alltid en kamp mellan drift och nyttjare. Det fanns ingen tanke på att flytta skolan, man ville ha skolan centralt i ett område, vilket är ett av Strömnäs skola och förskolas styrkor.

Figur 36. Sommarkväll, från gräsmattan mot Strömnäsgatan.

Figur 37. Sommarfoto från Alvägen mot skolan.

Figur 38. Sommarkväll, vy från Norrgatan mot idrottsbyggnaden.

FRITIDSPEDAGOGER

Jag intervjuade två fritidspedagoger som arbetar på Strömnäs skola och fritidshem, Åsa Skarin och Ann-Sofie Lundqvist.

De upplevde att vart barnen går och använder sig av på skolgården är fördelat på intresse. Generellt leker pojkarna mer fotboll och bandy medan tjejerna verkar föredra att gunga och klättra. Det går lite trender i vad eleverna leker, just nu är det många som vill hålla på med queen, gungfotboll, hoppa hopprep, lekar där man jagar varandra och monstertagen, en annan form av tafattlek.

Eleverna går på lunchrast vid lite olika tidpunkter, men stundtals är alla elever ute samtidigt på skolgården. Vid halv tio rasten är generellt alla ute samtidigt, men det är lite olika beroende på schema.

Skarin och Lundqvist uppfattar ljudnivån på skolgården hård och lite hög. Det är en solig skolgård som endast har skugga bakom söphuset och intill skolbyggnaden. Skolgården upplevs som relativt vindstilla. De tycker att det är bra att det finns rörelseytor, för de uppmuntrar verkligen till rörelse hos eleverna. De ytor som används minst på skolgården upplever Skarin och Lundqvist är gräsplätten intill idrottshallen och ytorna intill lusthuset.

Skolgården kan upplevas som stressande och de upplever att gården skulle behöva någon form av avskärmning, någonstans där barnen kan få gömma sig och varva ner, för det är såpass mycket ljud och rörelse som sker hela tiden på gården. Det är mycket sport på skolgården, men någonting mer skulle behövas, någonting som tar in lek- och krypaktiviteter. Skarin och Lundqvist föreslår att genom målning skapa en väg för tre- och tvåhjulningarna att köra efter, med butiker och bensinstationer längst med vägen. Odling intill köket i form av bär, odlingspallar med smultron och kryddor som man kan sy in i små påsar (kanske lavendel eller nått liknande).

Fritidspedagogerna är de som oftast arbetar med barnen utomhus på gården. De försöker finnas tillgängliga för barnen och aktivera dem med lekar som: snatta vante, rörelser med sång, bandy med mera. De går ofta med barnen till den intilliggande skogen, den så kallade Brännässelstaden på fritidstimmarna under eftermiddagen. Skolbarnen årskurs 1–3 har fri tillgång till Brännässelstaden under lunchrasterna, förskoleklassen går i samlad trupp dit efter att ungefär halva lunchrasten har gått. Eleverna får inte vara i Brännässelstaden själva, utan minst en rastvakt måste vara där. I skogen är det kojbygge, bärplockning, krigslekar, lekande på stenar, mysande och pratande som gäller. Det finns massor med gömställen och krypin. Förra året (läsåret 2016–17) var det inte speciellt populärt att vara där, men detta år (läsåret 2017–18) är det väldigt många elever som vill tillbringa lunchrasten och fritidstimmarna där.

När det bestämdes att den tidigare skolan skulle rivas och ersättas med en ny fick skolrepresentanter vid planeringen säga vad de ville att skolgården skulle innehålla, lite som en önskelista, de nämnde bland annat gungor, fotbollsplan. Den nya skolgården upplevdes som väldigt rolig i början, nyhetens behag, numera är inställningen mer avmått. Barnen vill leka kurragömma, men upplever att det inte finns någonstans att gömma sig. Det är få ställen där man får vara ifred, skolgården är väldigt öppen. Skarin och Lundqvist nämner att några tjejer hade sagt att det inte går att leka på skolgården, att det inte finns något att leka med. Sandlådan upplevs som för liten, en dubbelt så stor skulle alla fall behövas. Eleverna kan gå undan till lusthuset, men de verkar inte sitta jättemycket där.

Figur 39. Sommarfoto, på stigen mot Brännässelstaden.

Figur 40. Sommarfoto, i Brännässelstaden byggd för.

Figur 41. Sommarfoto, utanför rödmarkeringarna får eleverna inte gå.

LÄRARE

Intervju med lärarna Carina Aldrin och Jenny Romell som just nu är klassföreståndare i varsin etta på Strömnäs skola och fritidshem.

Skolan arbetar mycket med halvklasser, ena halvan sitter i klassrummet och arbetar med till exempel matematik, medan den andra halvan är ute med fritidspedagogen och gör till exempel samarbetsövningar och gruppövningar. Lärarna är inte ute på skolgården och arbetar med eleverna särdeles mycket, istället är det fritidspedagogerna som använder skolgården i utbildningssyfte. Lärandet skulle kunna bli mer integrerat med skolgården om exempelvis en tallinje och en sifferorm fanns på skolgården. En stor klocka där man kan ställa in visarna skulle kunna göra det lättare att lära sig klockan. Sätta siffror vid hålen på ett plank så att eleverna kan kasta bollar genom hålen och öva på matematik. Möjligheter till att sitta ute och arbeta, något sätt att samla in klassen.

IDROTTLÄRAREN

I sitt arbete använder Natalia Carlsson, idrottslärare på Strömnäs skola och fritidshem, mestadels gräsyta på skolgården, detta för att det helt enkelt är för mycket barn på asfalten. Carlsson berättade att hon väljer att använda den inramade asfaltsytan om det inte krockar med rasterna och när hon kan prata ihop sig med lärarna och anpassa rasterna med idrottslektionerna. Om Carlsson fick vara med i en omgestaltning av skolgården skulle hon vilja att bollplanen flyttas, just nu är den mitt på, vilket gör att det är mycket barn där. Generellt skulle det vara bra om idrottslektionerna hade tillgång till en yta som inte var i direkt anslutning till resten av skolgården, en separerad yta.

Grusplanen som ligger ca 200 meter från skolgården används ibland av Carlsson på idrottstimarna året runt. Men barnen som går på skolan är små, det tar ett bra tag att få alla samlade och gå dit fram och tillbaka. Den är även i dåligt skick.

SLUTSATSER INTERVJUER

Ovanligt projekt i denna region att bygga upp en helt ny skola. Ekonomi och hastighet var ledorden i byggandet, man ville kunna riva samtidigt som man byggde nytt. Krav på framförallt trafikflödet kring skolan från Piteå kommuns sida. Vid behov är allting redo för att en tillbyggnad i anslutning till den befintliga skolan kan byggas. Skolan skulle då kunna rymma uppemot 210 elever.

Lärarna använder sig inte av skolgården särskilt mycket (det är framförallt fritidspedagogerna som använder sig av den i utbildningssyfte), men ser ändå saker som skulle kunna inspirera dem att undervisa utomhus, till exempel tallinje och sifferorm. Ett behov av att kunna sitta ute och arbeta finns, en möjlighet att kunna samla in en klass. Idrottsläraren på skolan uttrycker en önskan om att bollplanen skulle vara på en mer avskild plats.

Fritidspedagogerna upplever skolan som solig och vindstilla med en ljudnivå som är hård. Positivt att skolgården uppmuntrar till rörelse, men det kan bli lite mycket när det kombineras med öppenheten och ljudnivån. De ser ett behov av mer möjligheter till lek- och krypaktiviteter. Den befintliga sandlådan upplevs för liten. Odling med bär och kryddor skulle kunna vara ett uppskattat inslag och målningar på asfalten.

Figur 42. Vintervy under kvällen med skolan i ryggen mot byggnaden.

Figur 43. Höstfoto mot 1:omas och 3:omas ingång.

Figur 44. Höstvy från klätterställningen mot asfaltplanen.

ELEVERNA OM SIN SKOLGÅRD

För att skapa en djupare förståelse för hur eleverna använder sig av skolgården valde jag att intervjua elever. Denna del i arbetet är uppdelat i första tillfället och andra tillfället. Grundtanken var att prata med barnen på skolgården och få dem att berätta och visa mig deras skolgård. På grund av att samtalen vid första tillfället inte skedde under kontrollerade former, bestämde jag mig för att göra ytterligare samtal med barnen inomhus, andra tillfället. Frågorna jag ställde handlade framförallt om vad de leker och känner på skolgården. Se bilaga 2 för frågorna jag ställde.

FÖRSTA TILLFÄLLET

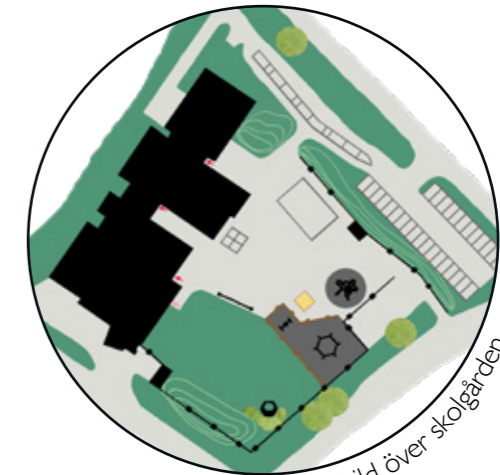
Barnen tycker det är roligt vid klätterställningen, att klättra i nätet och åka ner för brandstängan är spännande. Att det är roligt i Brännässelstaden och att baka kakor i sandlådan. När jag frågade vad det bästa med skolgården är svarade många Brännässelstaden, för där kan man bygga kojor. Gräsmattan är bäst för att det är där man kan spela fotboll och bollplanen för där man kan spela bandy. Även lusthuset och kullen fann några barn bäst. Ett barn tyckte att ingenting är bäst.

Ställen där man kan vara själv är förrådet med tre- och tvåhjulingar, i hörnet vid gungställningsområdet och på kullen. Det är platser där man kan vara och fundera, ta det lugnt. På kullen har man också bra utsikt, så man kan till exempel se när ens föräldrar kommer.

När det kommer till platser på skolgården där det är farligt svarade de flesta av eleverna att de inte tyckte att det är farligt någonstans, medan ett barn tyckte det var läskigt vid platser på skolgården där man kan ta sig över och under staketet och ut på vägen. Ett av barnen fann det även obehagligt vid queen, där de äldre eleverna studsade bollarna så hårt. Platser man inte får vara på är gräsmattan när den är riktigt blöt och på cykelparkeringen.

På frågan vad barnen fann dåligt på skolgården svarade några att det är dåligt att det är trångt, men förutom det ingenting.

På frågan vad de skulle vilja att skolgården innehöll hade barnen massvis med idéer. En linbana var det mest återkommande tillsammans med en pool med ett tillhörande superomklädningsrum. De skulle vilja ha skydd mot regnet så att man kan vara utomhus mera. Låtsasbilar att fara runt på. Fler gungor, både vanliga och en till kompisgunga, just nu fann barnen att de ofta fick lov att vänta på sin tur alldeles för länge. En större sandlåda och mer hinkar och spadar. Ett träd med koja och mer blommor, en hel rabatt vid lusthuset. Stora bokstäver och ett träningsställe. En gruslåda istället för gräs så att man kan leka snabba vante. Jordgubbar! Någonstans där man kan samla ihop vatten. Studsmattor där man kan studsas och kanske ett helt lekland. En trappa upp till taket, eller en trappa till himlen. En brottningsmatch, en större klättrvägg och en karusell. En soffa där man kan sitta och en större rutschkana som man kan åka på.

Figur 45. Kartbild över skolgården.

Figur 46. Höstfoto, staketet som omger gungorna ger möjlighet till balastövning.

Figur 47. Höstfoto från gungorna mot cykelparkeringen.

ANDRA TILLFÄLLET

På frågan vad eleverna själva tycker om att leka svarade många av barnen att de tyckte om att åka madrass ner för kullen (framlänges och baklänges), leka under-hökens-vingar-kom på gräsmattan och leka i Brännässelstaden, specifikt bygga kojor där, för det är så roligt att bygga kojor. En hel del berättade att de tyckte om att leka mamma-pappa-barn, klättra i klätterställningen och leka tjuv och polis. Några barn fann det svårt att svara på frågan, de ansåg att det fanns så mycket de tyckte om att leka och att de leker olika varje rast.

Roligt på skolgården är det vid backen för där kan man åka madrass och vid planket, för där kan man leka olika sortens lekar (som under-hökens-vingar-kom, tagen, kurragömma och spionera). Även vid klätterställningen ansåg många barn att det är roligt, dock konstaterade många att de var mycket mer där under hösten och våren, och att de inte var så mycket där just nu. Andra roliga aktiviteter och ställen på skolgården som barnen nämnde var leka under-hökens-vingar-kom med madrass, gunga på spindelgungan och vara på grusplanen när det är is på marken. Några av barnen nämnde att det är roligt att leka cykellekar på skolgården: polis och finka med trehjulingarna, brottningslekar och Star Wars, men att de inte får leka det längre. Ett barn nämnde att det är roligt att jaga tjejer, väldigt roligt, fast hen visste inte hur hen skulle förklara. Generellt svarade många av barnen att det är roligt överallt på skolgården, att det är en bra skolgård.

På frågan vart barnen går när de vill vara själva och leka svarade många av barnen att de inte går någonstans speciellt, utan att de bara vandrar omkring på skolgården, att det på det viset går att vara ensam överallt. Andra barn svarade att man kan vara ensam i lusthuset (bra med tak), vid klätterställningen och i Brännässelstaden vid tallen (fast bara under lunchen när man får vara där). Ett barn svarade att det beror på vart det är en massa andra barn, att det inte finns något speciellt ställe där det är mysigt och ett annat barn svarade att hen aldrig leker själv.

Några barn ansåg det farligt i Brännässelstaden, för det är älgar där. Ett barn nämnde att ett annat barn hade sagt att hen hade sett en björn där, men barnet var snabb med att säga att hen nog hade sett något annat. Ett annat ställe några barn ansåg farligt var de områdena på skolgården man kunde ta sig över staketet och hamna på bilvägen. Generellt ansåg flest barn att det inte var farligt eller pirrigt någonstans på skolgården, inte särskilt mörkt heller. Klätterställningen var farlig förut, men inte längre. Två barn nämnde att de inte tyckte om att vara i ett annat barns koja, att de inte ville leka där då barnet tvingar dem att hämta pinnar till kojor.

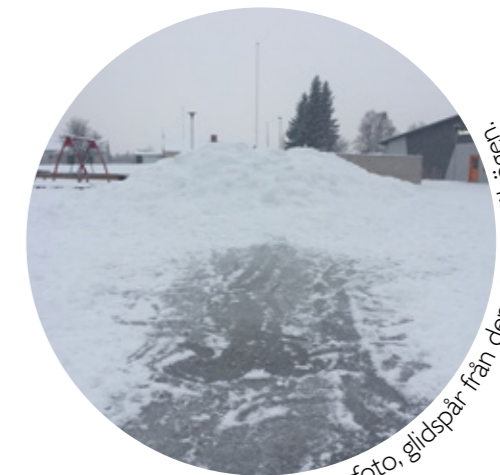
När det blir rast verkar de flesta barnen antingen först vänta vid deras ingång eller springa ut till mitten av skolgården, vänta och fundera där på vad de ska hitta på. Några barn nämnde att de först springer till backen för att åka madrass, medan några andra först springer till den stora snöhögen för att glida på isen.

De flesta barnen ansåg till en början att de får vara överallt, men några barn kom fram till efter en viss betänketid att de inte får vara på gräsmattan när det är för blött, på trottoaren utanför skolgården, att man inte får gå till Brännässelstaden själva, inte vara vid cyklarna och på vägen utanför stängslet.

Många av barnen sa att de är överallt på skolgården lika mycket, medan några nämnde att de inte är så mycket vid sexåringarnas ingång, eller vid gräsplätten vid tvåornas ingång. Två nämnde att de inte är så mycket vid planket och spindelgungan.

På frågan vad du vill göra på skolgården svarade barnen att de vill göra lite olika grejer, tjuv-och-polis och åka på isbanan. På vad de vill känna på skolgården svarade många av barnen att de vill att det ska kännas roligt, bra, tryggt och säkert, och att det känns så på skolgården. Några av barnen svarade att de ville att kompisarna skulle vara snälla och sluta när de säger sluta, för just nu gör de inte det. Att alla ska vara snälla och inte puttas, vara försiktiga i klätterställningen. De svarade att de vill leka på skolgården, leka med alla årskurser.

Att åka madrass på skolgården ansåg de flesta av barnen jag intervjuade vara det bästa med skolgården. Andra saker eleverna fann bäst var: spindelgungan, klätterställningen som den var förut, sparkcyklarna, åka runt och leka polis, leka hundar, leka affär, hoppa hopprep, innebandy, Brännässelstaden, gräsmattan för att där kan man hjula, åka madrass och spela fotboll.

Figur 48. Vinterfoto, glidspår från den stora snöhögen.

Figur 49. Vinterfoto, spår av snölek i snöhögen.

Figur 50. Vintervy från gungorna mot Strömmäsgatan.

På frågan vad de fann dåligt med skolgården svarade de flesta att det inte är någonting som är dåligt eller att det finns något som de skulle vilja ta bort. Tre saker kom dock upp som dåligt: att vissa tar med sig leksaker till skolan, att staketet är så lågt (det borde vara högre så att man inte kan kliva över) samt att det är lite trångt på skolgården. De flesta barnen tyckte inte att det var tråkigt någonstans på skolgården. Några tyckte det var lite tråkigt i sandlådan för att den är lite liten och för att de andra barnen sätter så mycket vatten där. Två konstaterade att skolgården känns bra, ingenting som är onödigt på den men att det är lite tråkigt att den inte är så stor.

Eleverna hade en hel del förslag på vad de skulle vilja lägga till på skolgården: armgång i klätterställningen, skridskobana, klätterträd, studs mattor, linbana på gräset, gungbräda, en liten karusell, en inne- och ute-bubbelpool där man kan bada med kläderna på, en stuga med bastu, en cykel med vinterdäck som går att cykla i snön, cyklar med fyra hjul som är lättare att svänga, magneter att bygga torn, fler hopprep och spadar för det är för få just nu. Några barn ville att det skulle göras förändringar på skolgården, som att kullen skulle bli högre, att de skulle få ta med sig pinnar från Brännässelstaden och bygga kojor på skolgården. Vidare ansåg de att det är sådär att leka på skolgården, att de vill ha större utrymme.

SLUTSATSER ELEVERNA OM SIN SKOLGÅRD

Många av barnen verkade förtjusta i vintern och snöns ankomst och påpekade hur roligt de fann att åka ner för kullen på madrass. Det bästa med skolgården helt enkelt.

Brännässelstaden med dess kojbygge är väldigt omtyckt. Generellt är de fasta lekföremålen på skolgården populära och klätterställningen är ett viktigt inslag som eleverna uppskattar. Barnen konstaterade att de lekte mer vid klätterställningen under hösten och våren jämfört med vintermånaderna.

Barnen tycker om att leka lekar vid planket och spela fotboll och bandy. Sandlådan är ett annat uppskattat inslag, men många av barnen finner den för liten. Många tycker om att cykla på två- och trehjulingarna.

När eleverna vill dra sig undan själv, eller två och två, går de oftast runt på skolgården eller försöker speja ut vart de andra barnen inte är och leker och gå dit. Barnen får inte vara på gräsmattan när det är för blött där och de får inte vara i Brännässelstaden själva samt plocka med pinnar och annat därifrån in på skolgården.

Kompisgungan/ spindelgungan är riktigt populär och många av barnen ansåg att fler gungor behövs då de anser att de måste vänta alldeles för länge på sin tur. Det saknas vatteninslag på skolgården, barnen föreslog pool, bubbelpool och någonstans där man kan samla ihop vatten. Vidare ansåg de både att skolgården för trång, att kullen borde vara högre och att en linbana borde finnas.

Figur 51. Höstfoto, queenplan intill skolbyggnaden.

Figur 52. Sommarfoto, i Brännässelstaden myllrar det av liv.

Figur 53. Sommarfoto, i Brännässelstaden finns det både träd och sten.

Figur 54. Sommarfoto, från Brännässelstaden mot fotbollsgården.

IDÈFÖRSLAG
DEN NYA SKOLGÅRDEN
PROGRAM, PROGRAMSKISS, KONCEPT
OCH DEN NYA SKOLGÅRDEN.

Denna del handlar om mitt idéförslag till utformningen av Strömnäs skola och fritidshems skolgård.

Första avsnittet handlar om mitt program. Där har jag listat ett antal programpunkter som leder gestaltningen samt en programskiss som visar den övergripande formen över den nya skolgården.

Andra avsnittet presenterar det koncept som jag valt som guidning i gestaltningen, "Titta upp, titta ner, titta in, titta ut".

I det avslutande avsnittet redovisas min gestaltning. Den övergripande idén och de delar min gestaltning handlar om presenteras i separata avsnitt: gradient och dynamik, växter och markmaterial, sandlåda till sandlådor, vattenlek, samlingsplatser samt vinter och snö.

Figur 55. Illustration den nya skolgården, Stenlunden, med inspiration från bland annat Backeskolan och Munksunds skola.

PROGRAM

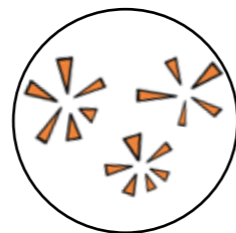
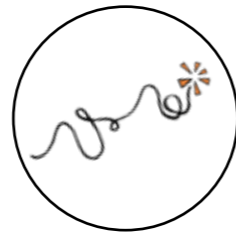
Mitt program för skolgården är indelat i fyra kategorier:

Skolgården som helhet, där jag tar upp de punkter som är övergripande för hela skolgården.

Växtlighet, hur jag tänker angående skolgårdens grönska.

Ta tillvara på och utveckla, tar upp de styrkor skolgården har som jag vill bevara och förbättra.

Väder och klimat, där jag tar upp de tankegångar jag har hur skolgården ska hantera de olika väderleksförhållandena.

SKOLGÅRDEN SOM HELHET

Större skolgård.

Skolgården behöver bli större då den idag inte uppfyller Boverkets rekommendationer och upplevs som trång av elever. Genom att följa plan- och byggnadslagen och bort parkeringsplatsen utökas skolgården med ca 1060 m² och blir därmed ungefär 5060 m². För att uppfylla Boverkets rekommendationer skulle skolgården behöva utvidgas ytterligare ca 800 m². Detta är med beräknat utifrån dagens 178 elever.

Upplägg på skolgården.

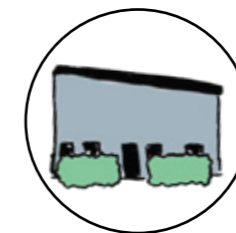
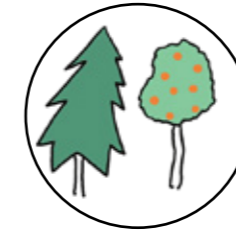
Följ Boverkets och forskaren Fredrika Mårtenssons rekommendationer och sträva efter att göra det småskaligt och tryggt närmast skolbyggnaden och storskaligt längre bort från byggnaden.

Rumslighet och avskärmning.

Skolgården upplevs idag som väldigt öppen och fartfylld, vilket i sig är positivt, men det kan bli lite för mycket. I förstudien står det om hur betydande det är att en skolgård består av olika rumsligheter (bland annat Olsson och Glasberg nämner det) och Boverkets Allmänna råd att friytan bör vara så rymlig att det utan risk för omfattande slitage går att ordna varierande terrängförhållanden. Genom att skapa fler rum, hörn och nivåskillnader på skolgården skärmas aktiviteter av från varandra och barnen får möjlighet att gå djupare in i lekandet och finna platser att dra sig undan på.

Platser att mötas och slå sig ner.

Skapa platser där barn i olika storleksgrupper kan umgås. Idag vandrar många barn omkring när de vill vara själva eller umgås i små grupper och lärare på Strömnäs skola och fritidshem har uttryckt att de saknar platser där de kan samla hela klasser ostört. Utveckla antalet sittplatser i anslutning till skolbyggnaden.

VÄXTLIGHET

En grön skolgård.

I förstudien kan vi konstatera att det finns många fördelar med en grön skolgård. Grönska skulle även kunna hjälpa med skolgårdens hårda ljudnivå och göra så att det följer Boverkets Allmänna råd att friytan ska kännetecknas av god ljudkvalitet. Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård vill jag ska vara en grön skolgård.

Flora och fauna att äta och titta på.

Tillföra växter att leka på och i, bärbuskar och doftande perenner som både stimulerar sinnen och lockar till sig insekter och djur. Uppmuntrar både till sinnlig lek och pedagogik. Arbeta som referensobjekten med upphöjda odlingsbäddar. Fritidspedagogerna uttryckte ett önskemål om ätbart på skolgården.

Lek i växtlighet.

Sträva efter, som enligt förstudien rekommenderas och sätta växtlighet runt lekföremålen (som bland annat Fredrika Mårtensson förespråkar) och arbeta med växtlighet som insynsskydd till skolbyggnaden från skolgården. Boverkets Allmänna råd ålägger att friytan bör vara så rymlig att det utan risk för omfattande slitage går att ordna varierande vegetationsförhållanden, med olika sorters växtlighet runt lekföremålen skapas en varierande vegetation.

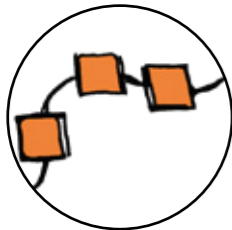
Löst material.

Genom förstudien kan vi förstå att löst material är en av grundpelarna i att skapa en bra lekplats för barn, bland annat Eva Norén-Björn nämner det. Förutom att arbeta med olika sorters markmaterial är ett varierande växtval ett sätt att skapa en bra bas för löst material.

TA TILLVARA PÅ OCH UTVECKLA

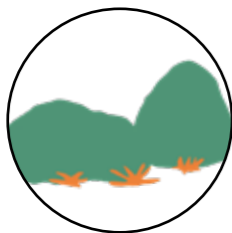
Sandlåda till sandlådor.

I *Uteboken* förespråkas flera sandlådor. Många av de besökta referensobjekten hade stora sandområden, som av bar spår av hög lekaktivitet. Både eleverna och fritidspedagogerna på Strömnäs skola och fritidshem upplever den nuvarande sandlådan för liten. Skolgården är i behov av större sandlådor där det finns både plats för hoppande och byggande. Löst material återkommer gång på gång som ett viktigt element på skolgårdar i förstudien, och sand är ett sätt att tillgodose det behovet.

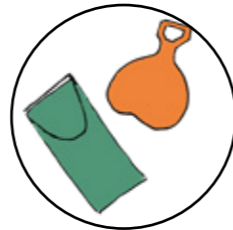
Krypa och klättra.

Mer kryp- och klättermöjligheter. Idag är det framförallt klätterställningen som tillgodoser dessa behov och den är väldigt populär bland eleverna. Fritidspedagogerna har uttryckt en önskan att det fanns mer möjligheter. I förstudien nämner forskarna Hansen Sandseter och Ottesen Kennair att risktagande i form av klättring är väsentligt för barns utveckling.

Gräs- och asfaltplan.

Fotbollsplanen och innebandyplanen är populära bland eleverna och idrottsläraren använder sig av planerna i undervisningen. Behålla fotbollsplanen och innebandyplanen på skolgården, men följ idrottslärarens önskan att flytta dem längre bort från skolbyggnaden till en mer avskild plats.

Swischa ner för backen.

Fortsätta att hålla det öppet vid den högsta punkten på kullen mot Strömnäsgatan och nedanför den, då eleverna i intervjuerna uttryckt hur mycket de tycker om att fara nerför med madrass.

Brännässelstaden.

Kopplingen till Brännässelstaden är idag svag och barnen måste gå på en bilväg för att ta sig dit. Genom att förstärka kopplingen till Brännässelstaden så får eleverna en tryggare väg dit och kan förhoppningsvis använda platsen mer.

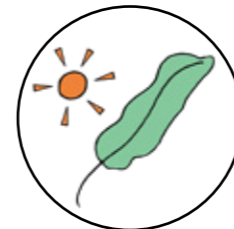
VÄDER OCH KLIMAT

Vattenlek.

Både genom observationerna, samtalen med eleverna och i förstudien (från bland annat Andersson, Norén-Björn och Mårtensson i *Uteboken*) konstaterar hur viktigt det är med vatten på en skolgård och att Strömnäs skola och fritidshem är i behov av en plats för lek med vatten. En plats för både uppsamling och rinnande.

Skydd.

Skapa skydd från solen, regnet och snön med växtligheter eller skärmar. Skolgården med sitt öppna läge utsatt för både sol och vind. Följa Boverkets Allmänna råd angående att friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden samt följ Strålsäkerhetsmyndigheten rekommenderar att populära lekinstallationer är belägna så att de är skuggade mellan 11-15:00, Strömnäs skola och fritidshem uppfyller inte det i dagsläget och bör göra det i framtiden.

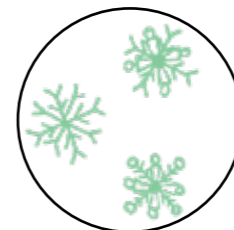
Vattenhantering idag och för framtiden.

Vattenhantering, redan nu kan man från observationerna se att gräsmattan översvämmas stundtals och skolbarnen nämner att de inte får leka på gräsmattan när det är för blött. Klimatrapporten säger att det kommer bli mer regn i framtiden, hur ska det hanteras?

Snöplan.

Piteå är en stad som har många snödagar under året och av observationerna och intervjuerna med eleverna kan vi konstatera hur populärt snö är som lekmaterial. Skolgården har behov av en plan för hur och vart snön ska samlas på skolgården.

Figur 56.
Programskiss.
Skala 1:700

PROGRAMSKISS

I denna programskiss har jag valt att dela upp skolgården i samlingspunkter, fasta lekföremål, slutna lekmiljöer i växtlighet, halvöppna lekmiljöer och öppna ytor:

- **Samlingspunkter:** där man kan samla upp hela klasser, eleverna kan umgås i större grupper eller bara kan dra sig tillbaka och få chans att sitta ner och umgås.
- **Fasta lekföremål:** platser där till exempel sandlådor, gungor, klätterställning kan återfinnas.
- **Slutna lekmiljöer:** ytor med mycket buskar, träd och perenner skapar miljöer för lek.
- **Halvöppna lekmiljöer:** Ytor med inslag av växtlighet men som uppfattas som öppnare än de slutna lekmiljöerna, innefattar stenar, träpallar, balansbrädor och dylikt.
- **Öppna ytor:** platser som är helt öppna och till för lekar som kräver öppna ytor såsom bandy, madrassäkning, fotboll, fånga-vante.

Den nuvarande skolgården är väldigt öppen och jag ville därför skapa rumsindelningar med ett organiskt formsätt som bildar en karaktär av lekfullhet. Följa forskaren Mårtenssons direktiv med mindre skala nära skolbyggnader och öppnare ytor längst med sidorna. Jag vill med detta formsätt skapa en lekfull miljö som både ger trygghet nära skolbyggnaden och lockar eleverna att upptäcka skolgården. En variationsrik miljö med flera karaktärer som ger möjligheter till olika typer av lekar.

De fasta lekföremålen har till till viss del kopplingar till varandra, detta för att barnen lättare ska kunna falla in i leken och kunna röra sig mellan de olika föremålen. Lekföremålen är oftast omgivna av halvöppna lekmiljöer, detta för att skapa en skyddad atmosfär och rumsligheter. Mer rumslighet och stigar skapar spänning: vart tar jag vägen om jag går hitåt, vad finns därborta?

Samlingsplatserna är utspridda över skolgården, både nära och längre bort från skolbyggnaden, så att eleverna och lärarna alltid har en plats att samla sig.

KONCEPT

TITTA UPP, TITTA NER, TITTA IN, TITTA UT.

Strömnäs skola och fritidshem har en skolgård som inte bjuder in till mystik. Skolgården är platt och man har oavsett hur lång eller kort man är översikt över området. Skolgården lockar inte till upptäcktsfärder; det finns ingenstans att dra sig tillbaka och det finns en brist på olika material. Strömnäs skola och fritidshems skolgård behöver skapa förutsättningar för att eleverna ska inspireras till lekaktivitet.

Konceptet *titta* ska uppmuntra eleverna till nyfikenhet på sin skolgård. Vad händer om jag står här, går hit, springer eller kryper in där borta? Genom att skapa platser där eleverna inspireras till att titta upp, titta ner, titta in, titta ut får barnen en mer upplevelserik skolgård. En miljö där de kan få lära sig med både kropp och själ, och som uppmuntar till att utforska och upptäcka sin skolgård och vad den innehåller och kan tänkas innehålla.

TITTA UPP

Att titta uppåt mot kullens topp, satsa och springa upp. Att våga klättra så högt man vågar nå för att få känslan att komma upp. Kanske på en sten man inte kom uppför igår. Att höra fåglars kvitter, titta upp och speja vad det är som låter. Att få chansen att titta uppåt och se vad som finns där.

TITTA NER

Att få titta ner och se hur högt upp man har hamnat och pirret när man svishar ner. Att titta ner och se vad som gömmer sig där; en insekt, kanske två eller varför inte en klasskamrat. Att titta neråt och få känna hur bark, grus, sand och gräs känns, doftar och fungerar. Titta ner och räkna en liten stund: hur många ben har spindeln där? Hur många grenar ligger där? Hur många blommor och bär kan du se? Att få titta ner efter spår, vem kan det tänkas vara som var här igår?

TITTA IN

Att få titta in i någons lilla hus, hur bor du fröken nyckelpiga och vart tar du vägen när regnet slår herr mask? Att få titta in och ta sig in i små gömmen, känna grenarnas risp och doften av jord blandat med någonting sött. Att titta in och få ta del av en annan liten värld där ständare och pistill sätter villkoren.

TITTA UT

Att få möjlighet att dra sig tillbaka och gömma sig i buskar och snår och speja ut. Att få titta ut över gräsplätten, vad händer där borta, kan jag vara med? Att få titta, kika, speja och spionera på fåglar, bin, blommor och vänner.

Figur 57. Konceptillustration.

GRADIENT OCH DYNAMIK

För att följa förstudien hålls skalan närmast skolbyggnaden liten och trygg. De rekommenderade sandlådor, odling, sittplatser och därför finner vi detta på Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård. Närmast finner vi en grusplätt med plats för lunchpaus, sandlådor med olika funktioner och litet rum där bärbuskarna och fruktträd har sitt tillhåll.

Den nya skolgården strävar efter att ha en gradient från småskaligt och tryggt närmast till storskaligt med öppna ytor längst bort från byggnaden, utmed skolgårdens gräns. Gräsmattan och asfaltplanen hamnar längst bort från skolbyggnaden, dock bibehålls backens topp närmast skolbyggnaden fri, då den är mycket uppskattad av eleverna när det kommer till madrassäkning.

I förstudien konstateras det att dynamik mellan platserna på skolgården är viktig. Att en blandning mellan öppna ytor, vegetation och lekmiljöer på skolgården bör strävas efter. På Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård får vi det genom att skapa olika sortens gångar, markerade med markmaterial mellan platser. Att arbeta med träd och buskar för att uppmuntra eleverna att finna nya sätt att röra sig över skolgården. Att skapa en spänning mellan platserna. "Vad händer bakom den här busken, vad finner jag då?". Exempelvis är det många elever som tycker om att fara runt på två- och trehjulingar under rasterna. Kanske kan en bana som går runt skolgården skapa förutsättningar för att barnen ska kunna leva sig in djupare i sitt lekande på hjul och kanske ta fantasin till andra nivåer.

I förstudien kan vi läsa att Hansen Sandseter och Ottesen Kennair genom forskning kommit fram till sex olika sorters risktagande som är viktigt för barnens utveckling. Höjder, hög fart, utforska gränser, testa verktyg, kämpa och vara själv. På den nya skolgården får eleverna möjligheten att ta risker:

Höjder: klättra på träd, hoppa och balansera på stenar och trädbitar, stå högst upp kullen och spejla ut.

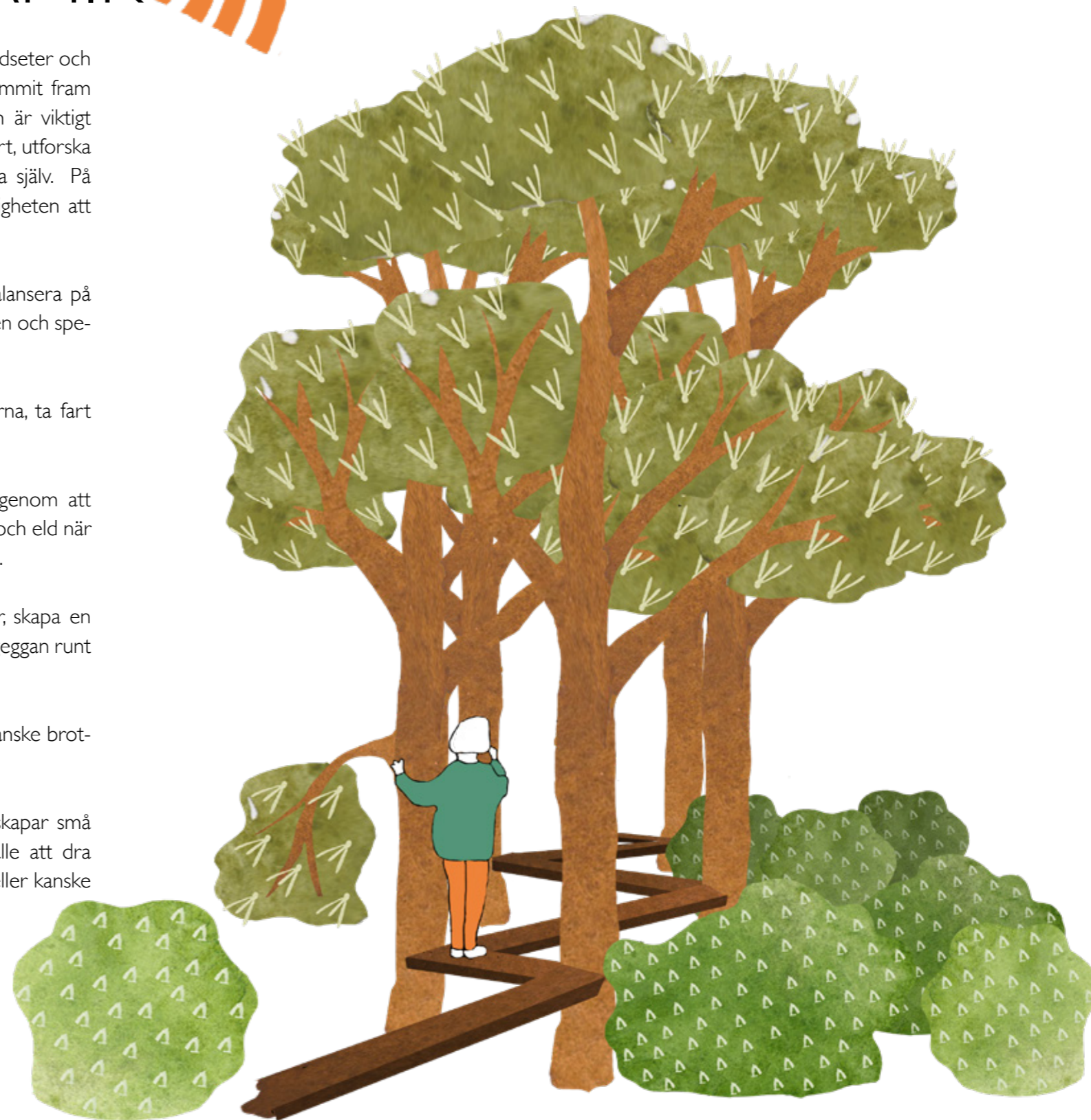
Hög fart: genom två- och trehjulingarna, ta fart ner för kullarna, gunga på gungorna.

Utforska gränser vad som är farligt: genom att klättra och slingra. Leka med vatten, is och eld när lärarna och fritidspedagogerna är med.

Testa verktyg: genom att bryta pinnar, skapa en båt och leka med sanden, vattnet och geggan runt omkring.

Kämpa: genom att tävla, springa och kanske brottas i sandgropen.

Testa vara själv: den nya skolgården skapar små vrån till alla, kanske får eleverna tillfälle att dra sig undan bakom en sten, i en buske eller kanske uppe i ett träd.

Figur 59. Mot Brännässelstaden. Balansera mellan träden på väg ut mot Brännässelstaden, men inspiration från Bergsviksskolan.

VÄXTER OCH MARKMATERIAL

Växter har många positiva attributer: de kan skapa rumsligheter, markera olika årstider, locka till sig djurliv, fungera som ett skydd mot solen, förse med löst material och utgöra sinnliga upplevelser. Mycket av detta tas upp i förstudien som viktiga punkter av vad en skolgård bör innehålla och göra.

Av de centrala grundskolor jag besökte i Piteå var den nuvarande skolgården till Strömnäs skola och fritidshem en av de som hade minst gröna inslag. Den nya skolgården för Strömnäs skola och fritidshem är en grön skolgård. Genom att arbeta med träd, buskar och örtperenner i olika nivåer skapas en grön karaktär. Runt de fasta lekföremålen följs strålsäkerhetsmyndighetens rekommendation och de är omgärdade av solskydd i form av träd och buskar.

Med växtlighet och olika sorters markmaterial skapas en variationsrik skolgård där barnen har mycket lösa material att leka och fantisera med. Löst material är någonting som återkommer gång på gång i förstudien som enormt viktigt för en lekplats för barn. Växter som lockar eleverna att titta, känna och lukta! Doft, ljud, känsel, syn, smak, kroppssinnet och balansen, det är viktigt att stimulera alla sinnen för utveckling. Det är även ett sätt att få in elementet jord, i och med att växterna planteras och omgärdas av jord. Markmaterial som grus i olika storlekar, asfalt, barkbitar och täckbark skapar ett varierande material att krypa, gå och springa på.

VÄXTVAL

Skolgården arbetar med växter som kommer tidigt på våren, alternativt har fina höstkvaliteter, så att de har en fin och intressant period när barnen är där. Strömnäs skola och fritidshem ligger i zon 5–6 och växtvalet är därför lite begränsat. I boken *Trädgård i kallt klimat* (2009) tar författaren Maria Sandström upp hur man kan tänka när man väljer och planterar växter i norra Sverige. I slutet av boken har hon även med en växttabell för norrländska förhållanden.

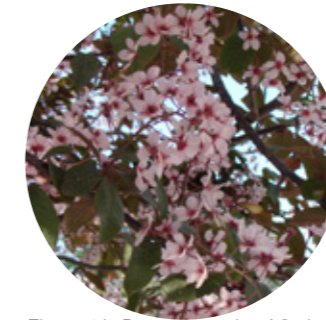
Barns lek innebär oftast höga påfrestningar på växter, då barns lek för det mesta innefattar närbildkontakt med växter. Man bör därför välja växtsorter som klarar av höga slitningskador, som är tåliga och robusta. Stora växtkvaliteter bör planteras från start, då de är mer motståndskraftiga mot slitage. För att ge möjlighet till ny vegetation att etableras bör man dela in skolgården i planeringsfaser och arbeta med staket och dylikt för att skydda växterna den första tiden.

Flerstammiga växter kan skapa en till dimension till hur barnen använder sig av växtligheten i leken. Många av de skolor jag besökte i centrala Piteå hade flerstammiga träd, som vid anblicken verkade vara uppskattade. Vid plantering kan man höra sig för efter flerstammiga exemplar av trädsorter.

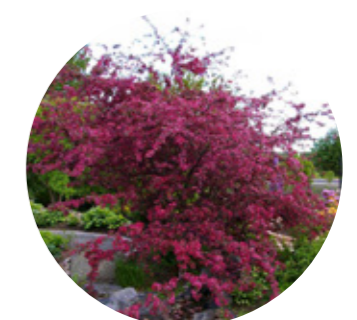
Mitt växtförslag för Strömnäs skola och fritidshem grundar sig i mina egna erfarenheter kring växtslitage samt ur tidigare nämnda boken *Trädgård i kallt klimat* av Maria Sandström.

Figur 60. *Acer platanoides* 'Drummondii' - Vitbrokig skogslönn

Figur 61. *Prunus padus* 'Colorata' - Blodhägg

Figur 62. *Malus* 'Rubin' - Prydnadsapel

Figur 63. *Acer tataticum* ssp. Ginnala - Ginnalalönn

Figur 64. *Cornus alba* 'Elegantissima' - Vitbrokig kornell

Figur 65. *Forsythia* 'Northern Gold' - Kanadaforsythia

Figur 66. *Elaeagnus commutata* - Silverbuske

Figur 67. *Rhododendron smirnowii* - Vresrododendron

Figur 68. *Picea pungens* 'Glauca Globosa' - Dvärgblågran

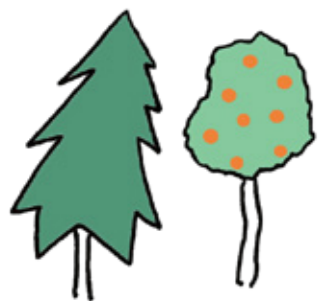
Figur 69. *Syringa josiflexa* 'Royalty' - Prestonsyren.

Figur 70. *Syringa vulgaris* 'Beauty of Moscow' - Syren

Figur 71. *Actinidia kolomikta* - Kamelontbuske

I den nya skolgården finns det många olika sorters träd i olika höjder. Skolgården arbetar med kontraster och blomster som sticker ut. Träd som: Acer platanoides 'Drummondii' - Vitbrokig skogslönn, Maackia amurensis - Maackia, Prunus padus 'Colorata' - Blodhägg, Sorbus 'Dodong' - Ullungrönn, Malus 'Rubin' - Prydnadsapel, Pinus sylvestris - Tall och Acer tataticum ssp. Ginnala - Ginnalalönn.

Buskar finns runt omkring på den nya skolgården, buskar med kvalitéer i både höjd, form, färg, struktur och blomning. Skolgården arbetar med buskar som: Cornus alba 'Sibirica' - Korallkornell, Cornus alba 'Elegantissima' - Vitbrokig kornell, Cornus sericea 'Flaviramea' - Gullkornell, Cornus sericea 'Farba' - Röd kornell, Forsythia 'Northern Gold' - Kanadaforsythia, Hydrangea paniculata 'Praecox' - Månskenshortensia, Hydrangea paniculata 'Mustila' - Syrenhortensia, Elaeagnus commutata - Silverbuske.

I Piteå där vintern varje år är ungefär 5,5 månader lång är det viktigt att det finns vinterkvaliteter även i växtligheten. Förutom kornellerna, som med sina ståtliga grenfärger skapar en vacker kontrast till snön, återfinns även andra arter på skolgården som: Rhododendron smirnowii - Vresrododendron, Picea pungens 'Glauca Globosa' - Dvärgblågran, Pinus mugo - Bergtall och Pinus mugo var. pumilio - Balkanbergtall.

Naturmiljökaraktär på skolgårdar tas upp som essentiell i många av de böcker jag har läst om skolgårdar. Idag har Strömnäs skola och fritidshems elever under lunchrasterna och ibland fritidstimarna tillgång till naturmiljö genom Brännässelstaden. Genom att skapa en stenglund där den tidigare parkeringen fanns får eleverna tillgång till naturmiljökaraktär även under resten av dagen. En stenglund med inspiration från Backeskolan och Norrmalmskolan, där stenbumlingar var utsatta bland träden. En illustration av stenglunden finns på s. 50.

Skolavslutning bland syrener. Vid asfaltplanen skapas det en läktare i slutningen, en plats där föräldrar och elever får plats vid skolavslutningar och större sammankomster. I Piteå brukar skolavslutningen sammanfalla med syrenernas blomning och platsen blir då omgiven av syrenbuskar som blommar. En association till sommaren och det stundande sommarlovet. En blandning av flera sorters syrener i olika höjder och blomningsfärg skapar en njutning som varar längre. Syrener som används är exempelvis: Syringa josiflexa 'Royalty' - Prestonsyren, Syringa josikaea 'Måttsund' - Ungersk syren, Syringa josikaea 'Odensala' - Ungersk syren, Syringa x prestoniae 'Elinor' - Prestonsyren, Syringa vulgaris 'Beauty of Moscow' - Syren och Syringa vulgaris 'Norrfjärden' - Syren.

Bär- och fruktfest! Nära skolbyggnaden finns det ett litet rum där fruktträd, bärbuskar och kryddor har sitt tillhåll. Här odlas det vinbär, krusbär, rabarber och äpplen. På upphöjda växtbäddar, med inspiration från Backeskolan och Munksunds skola, växer det mynta, timjan och åbrädd. Ett pedagogiskt verktyg som fritidspedagogerna önskade såväl som ett sinnligt äventyr för eleverna. Här får det ätas och smakas under de första veckorna på höstterminen.

Den nuvarande skolgården har ingen växtlighet i form av buskar, perenner framför klassrumsfönstrena och skolan hade satt upp insynsskydd i form av tabletter på fönstrena. Den nya skolgården arbetar med buskar framför fönsterna som insynsskydd. Ett inslag som lockar eleverna att titta ut och gör att de får uppleva säsongsförändringarna även innifrån skolbyggnaden.

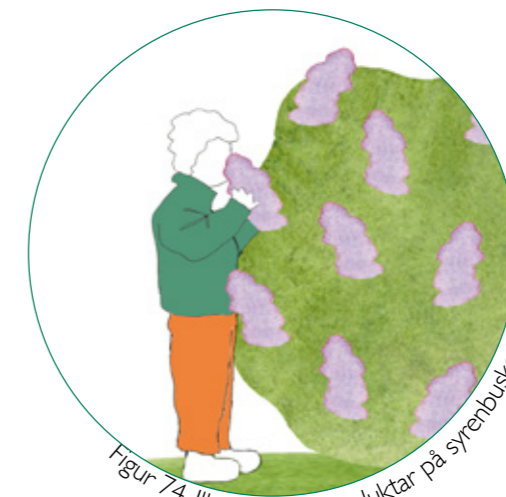
Vid ingångarna till skolgården sätts det lökar under höstmånaderna som tittar upp under våren. Ett pedagogiskt arbete eleverna kan hjälpa till med. Lökar som exempelvis: pärlhyacint, krokus, narcisser och tulpaner. Längst med staketet runt asfaltplanen är det klättrväxter planterade, exempelvis Actinidia kolomikta - Kamelontbuske, vars bladfärg skiftar i rosa.

Figur 72. Illustration barn som klättrar och leker i träd.

Figur 73. Illustration barn plockar äpplen.

Figur 74. Illustration barn luktar på syrenbuske.

SANDBLÅDA TILL SANDBLÅDOR

Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård har inte en, utan tre sandlådor med olika kvalitéer: En med vatteninslag, en med steninslag och en som bara får vara som den är. Idag har Strömnäs skola och fritidshem en liten sandlåda och såväl fritidspedagoger och elever har uttyckt att de skulle vilja ha en större. Sand är ett utmärkt material att bygga, gegga och fantisera med.

I sandlådan närmast den nedsänkta trädgården finner man sandlådan med vatteninslag. En plats där barnen kan få blanda och skapa med vatten och sand.

En sandlåda med steninslag, med inspiration från Norrmalmskolan. Att få hoppa och krypa, gräva och stoja går utmärkt i denna sandlåda med stenbumlingar både utanför och i sandlådan.

I närheten av trätrappen finner vi sandlåda nummer tre, en utan sten och vatten, som bara får vara. Även här kan barnen gräva och skapa.

Ett stråk av täckbark kopplar samman sandlådorna och lockar eleverna att ta sig fram från plats till plats.

Figur 75. Illustration sandlåda med stenar, med inspiration från bland annat *Uteboken* och Munksunds skola.

VATTENLEK

Elementet vatten, någonting som inte finns på den tidigare skolgården och som eleverna vid observationstillfällena tyckte om att leka med, på intervjuerna verkar sakna och som i förstudien är enormt viktigt för en skolgård. Några av de andra centrala grundskolorna i Piteå jag besökte hade vatteninslag, mest minnesvärd var nog Långskata-skolan, som har en rejäl damm på skolgården.

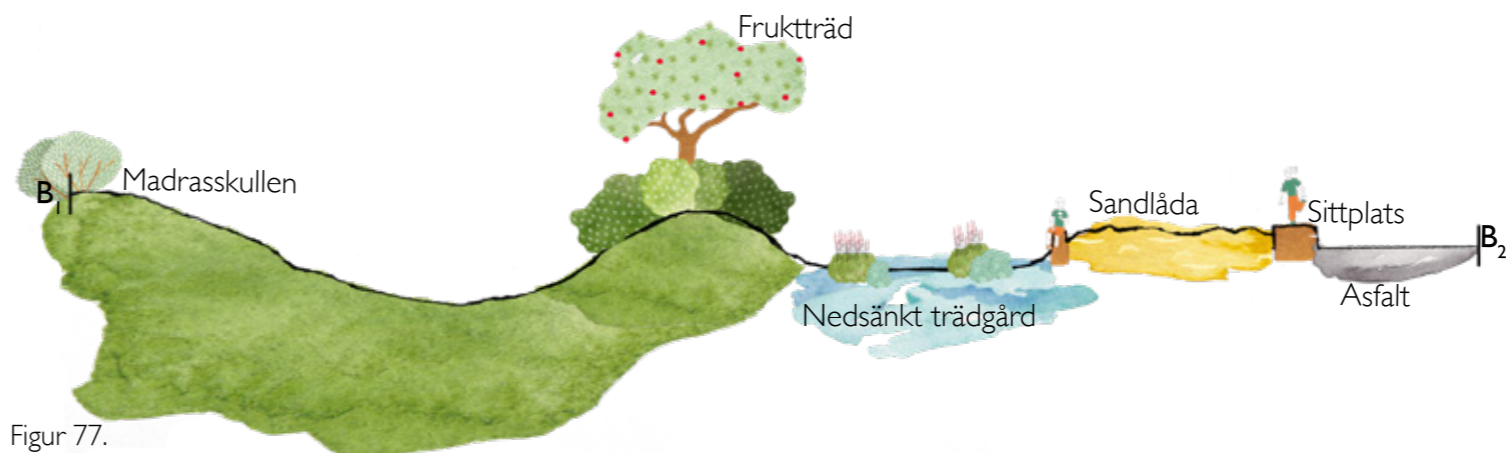
Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård har en nedsänkt trädgård på den plats där gräsmattan har en tendens att svämma över. En nedsänkt trädgård dit vatten från takrännorna kan ledas till, smältvatten samlas och regnvatten leder till. I Piteå kommuns klimatrapport står det att Piteå i framtiden kan förvänta sig ett regnigare klimat. En nedsänkt trädgård rustar skolgården för den framtiden.

Hoppstenar kopplar samman områdena runt omkring, så att eleverna snabbt kan ta sig från sandlådan till grusytan eller dit de nu vill ta sig.

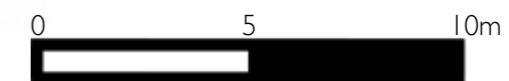
I den nedsänkta trädgården kan man gegga och samla vatten, göra en båt med hjälp av en barkbit eller se hur snabbt en grusbit sjunker. Med örtartade perenner blir det en spännande plats där mycket sker.

Figur 76. Illustration nedsänkt trädgård med hoppstenar till en sandlåda.

Figur 77.
Illustration snitt B₁-B₂. Från kulle till asfalt. Genom att omfördela jord kan skapas det högre och en mer varierande terrängförhållanden på skolgården.
Skala 1:200

SAMLINGSPLATSER

Samlingsplatser, ställen där man kan samla flera hela klasser, en hel klass eller delar av en klass. Lärarna uttryckte i intervjuerna att de skulle vilja ha platser där man kan samla ihop en klass. Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård har fyra olika sorters samlingsplatser: grusplanen vid matsalen, grillplats, träpallar och läktare vid asfaltplanen, som presenteras i växtavsnittet.

På många av de andra centrala grundskolorna i Piteå kunde man finna sittplatser i närheten av skolbyggnaden. Strömnäs skola och fritidshems nuvarande skolgård har sittmöbler i angränsning till matsalen, men i den nya skolgården finner man en grusplan med utemöbler. Samlingsplatsen är omgiven av bärbuskar och fruktträd från ena håller och den nedsänkta trädgården från det andra, detta för att skapa en avskärmd karaktär och känslan av ett tillhåll.

En grillplats är ett sätt att få in elementet eld i elevernas skolgård. Munksundsskolan i Piteå hade på sin skolgård en takformation ovanför en grillplats. Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård har en liknande grillplats under tak som är omgiven av träd, buskar och perenner. Allt för att kunna skapa en mysig atmosfär för berättelser, korvgrillning och sammankomster. I träden kan man sätta upp mat för fåglarna och om man är tyst och stilla kanske man får lyssna på deras kvitter.

Samling i trätrappen. En kombinerad lekplats med samlingsplats, en trätrapp som skapar förutsättningar för både samling och lek. Buskar och perenner gör platsen mer avskild. Kanske är det här man väljer att samla klassen innan man far ut på äventyr utanför skolgården.

Figur 78. Illustration grillplats under tak omgiven av korneller, med inspiration från Munksunds skola.

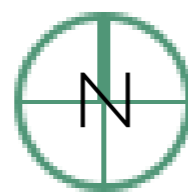

VINTER OCH SNÖ

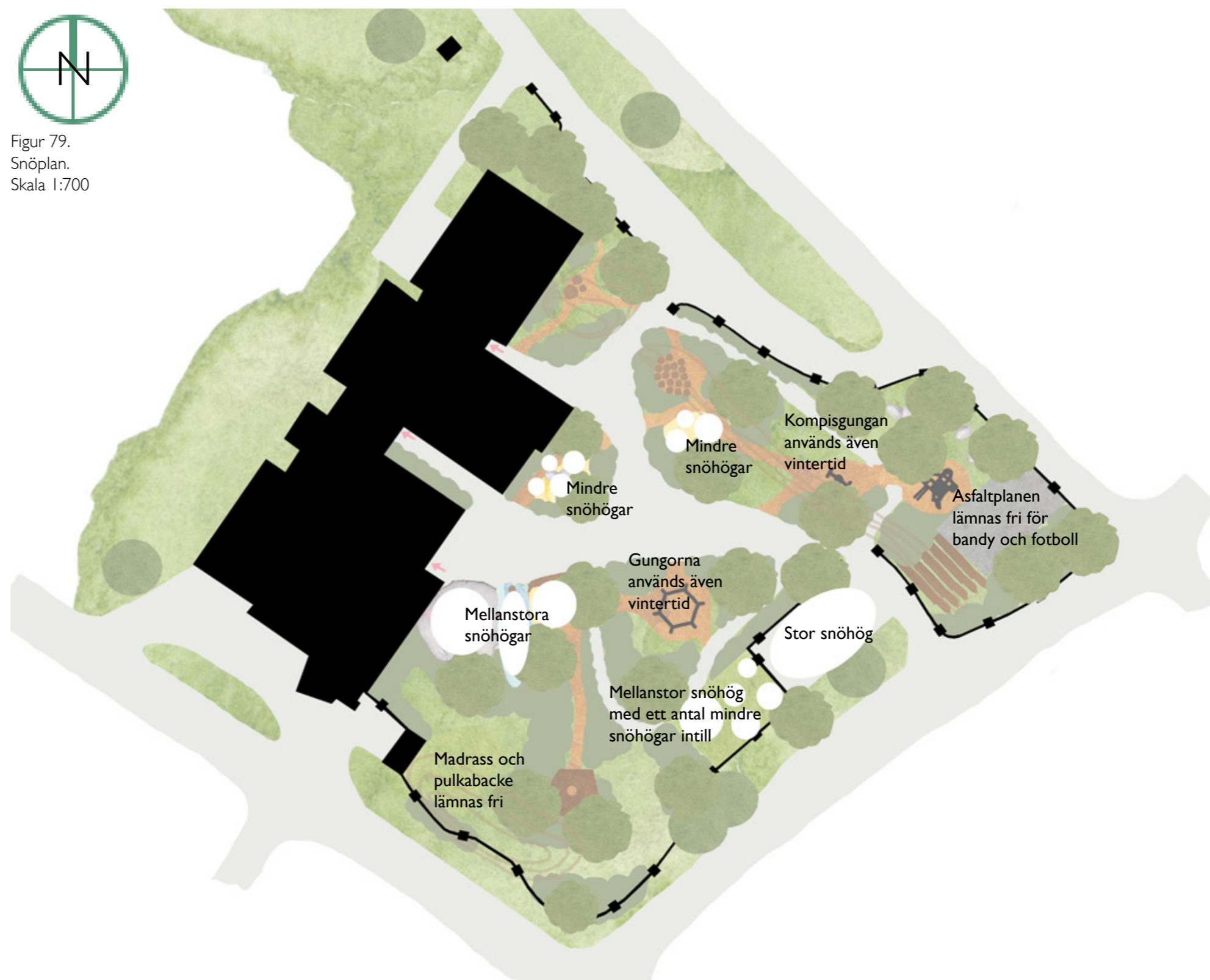
Vintern med dess 150-175 snö dagar är en stor del av skolgårdens år i Piteå. Snön förändrar elevernas lekvanor och skapar helt nya möjligheter för barnen att leka. Från observationerna och intervjuerna av eleverna kan vi förstå att snön är ett uppskattat och populärt lekinslag. Att leka med snö ger oändliga möjligheter; det är ett fantastiskt lekmaterial! Att som kommun ha så många snö dagar per år är någonting få kommuner runt om i Sverige är förunnat. Ett lekmaterial som faller gratis ner från skyn, otroligt.

Snö som blir till vatten, vatten som blir till is. Det är ett material som man kan göra mycket med, både var för sig och som ett pedagogiskt hjälpmedel. Spännande, men även lite riskfyllt. Vart snön ska samlas upp och i vilken mängd är viktiga frågor för skolgården.

För att variera och skapa möjligheter för olika sorters snölek på Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård samlas snön i olika storlekshögar runt om på skolgården. Vissa ytor lämnas orörda för att ge möjlighet till snörullning och liknande. En stor snöhög samlas på cykelparkeringen, då cykelparkeringen under vintermånaderna används ytterst begränsat. Cykelställen tas bort under vintern för att underlätta skapandet av högen. På grushögen, den nedsänkta trädgården, gräsplanen och den närliggande sandlådan samlas tre mellanstora snöhögar. På de andra två sandlådan samt gräsplanen bildas det ett antal mindre snöhögar.

Figur 79.
Snöplan.
Skala 1:700

REFLEKTION

UTVÄRDERING AV MITT FÖRSLAG,
AVVÄGNINGAR I GESTALTNINGEN, UTMANINGAR,
INTRESSANTAST, SÅNT SOM FÖRVÅNAT,
PROBLEMATIK OCH FELKÄLLOR, VIDARE STUDIER
OCH ATT SKRIVA LÅNGT

REFLEKTION

Reflektionen, den avslutande delen i mitt examensarbete. Det är när arbetet närmar sig slutet är det dags att reflektera över vad jag har gjort och vad jag har lärt mig. Jag har delat upp min reflektion i åtta underrubriker:

1. Uvärdering av mitt förslag med metoden lekvärdesfaktor. För att få förståelse över hur väl mitt egna gestaltningsförslag över Strömnäs skola och fritidshems skolgård är valde jag att utvärdera det med lekvärdesfaktor, för beskrivning av metoden se Metodavsnittet - Lekvärdesfaktor på s. 18.

2. En reflektion om de avvägningar jag har gjort i mitt arbetet. Varför har jag gjort som jag har gjort, vad hade jag kunnat göra annorlunda och vilka effekter det skulle kunna ha haft på arbetet.

3. Vad har varit en utmaning i arbetet, vilka svårigheter stötte jag på under arbetets gång och vad som har varit svårt att få grepp om.

4. Vad jag fann mest intressant under arbetets gång med uppsatsen. Vad gäckade mitt intresse och vad satte igång mina funderingar

5. Vad förvånade mig mest i arbetet, vad det var som chockerade mig att få reda på under uppsatsskrivandet.

6. Problematik och felkällor i mitt arbete.

7. Vidare studier, vad skulle jag vilja lära mig mer om och vad skulle man kunna skriva om i ett framtida arbete.

8. Slutligen att skriva långt, hur det har varit och hur jag har upplevt att göra en masteruppsats.

I. UTVÄRDERING AV MITT FÖRSLAG MED LEKVÄRDESFAKTOR

Det finns många sätt att gestalta en bra skolgård, mitt gestaltningsförslag är bara ett av många alternativ som skulle kunna skapas för Strömnäs skola och fritidshems skolgård. Detta var mitt första stapplande steg mot att förstå barn och deras behov, och att kunna möta de behoven i en gestaltning av en skolgård.

Jag har utvärderat mitt förslag utifrån lekvärdesfaktor som tas upp i metodavsnittet del lekvärdesfaktor på sida 18, för bedömningsunderlag se bilaga 1 på sida 78. Lekvärdesfaktor är uppdelat i sju underkategorier: Friyta, Zonering av gården, Tillgänglighet, Vegetation och topografi, Integration av lekutrustning i landskapet, Möjlighet till förståelse av sin omvärld, Utsikt över grönska / Samspel mellan ute och inne.

Friyta

Lekvärdesfaktor 0. Den nya skolgården är 5060 m², vilket ger 28,4 m² friyta per elev (beräknat med dagens 178 elever).

Zonering av gården

Lekvärdesfaktor +1. Den nya skolgården har innehåll alla tre zoner, trygg, vidlyftig och vild. Skolgården har bord, sittplatser, sandlåda och odling närmast byggnaden. Erbjuder vidlyftig lek i form av gungor, klättringsredskap, kullar och balansgång. Den vilda zoner kommer in i form av vegetationen runt omkring på skolgården.

Tillgänglighet

Lekvärdesfaktor 0. Rörelsehindrade kan utnyttja en större del av gården själv, men de kan exempelvis inte ta sig till bär- och fruktfestområdet och kullen där madrassåkandet sker., de zonerna är ej tillgängliga.

Vegetation och typografi

Lekvärdesfaktor +1. Närpå häften av den nya skolgården har varierad typografi och den är rik på vegetation som går att leka i. Vegetationen skapar skuggiga lägen på den annars så soliga skolgården.

Integration av lekutrustningen i förskolegårdens landskap

Lekvärdesfaktor 0. Det finns lekredskap som är integrerade som en del i landskapet, men många står inom avgränsade områden av täckbark.

Möjlighet till omvärldsförståelse

Lekvärdesfaktor +1. Den nya skolgården förändras under året och växtligheten visar årstidsvariationen. Det finns material för eleverna att använda till konstruktionslek, exempelvis barr, löv, vatten, sand, pinnar och snö. Ätbart på skolgården i form av äpplen, vinbär, krusbär och rabarber.

Utsikt över grönska / Samspel mellan ute och inne

Lekvärdesfaktor 0. Jag gjorde ingen inventering av själva skolbyggnaden och har inte heller gjort några förändringar på skolbyggnaden. Detta medför att jag inte vet hur höga fönstrena ligger, däremot vet jag att utgångarna från kapprummen och verksamhetsrummen leder direkt ut till skolgården. Alla klassrum har inte grönska direkt utanför fönstrena, men ett större antal av eleverna på skolan..

Sammanfattningsvis

Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård har en helhetsvärde på lekvärdesfaktor +3. Enligt Malmö stads lekvärdesfaktor är det minsta godkända värde för lekvärdesfaktor +3 poäng till +5 poäng för att skolgården ska bedömas som en acceptabel utomhusmiljö för lek (Malmö stad 2010–2011).

Lekvärdesfaktor visar att det finns möjligheter till förbättringar i mitt gestaltningsförslag över Strömnäs skola och fritidshems skolgård, speciellt inom Friyta, Tillgänglighet, Integration av lekutrustningen i förskolegårdens landskap samt Utsikt över grönska / Samspel mellan ute och inne.

För att bli en bra skolgård måste friytan bli större, alternativt att elevantalet minskar. Tillgängligheten kan alltid bli bättre, dock innefattar mitt gestaltningsförslag inte tekniska handlingar, vilket till viss del gör att mitt gestaltningsförslag inte går in på djupet angående tillgänglighetsanpassningar. För att öka Utsikten över grönska/ Samspel mellan ute och inne lekvärdesfaktor skulle förändringar troligen behöva ingripas i skolbyggnationen.

2. AVVÄGNINGAR I ARBETET

Vem som var målgruppen till mitt arbete växte fram under det tidigare skedet av uppsatsskrivandet och satte en riktning och ton som påverkade hela uppsatsens utformning. Om målgruppen hade varit en annan skulle arbetet sett annorlunda ut. Hade arbetet enbart riktat sig till landskapsarkitekter hade jag inte gjort en lika omfattande förstudie och förklarat mina tillvägagångssätt lika djupgående, detta då det för den målgruppen inte skulle ha varit lika relevant.

Litteraturstudiens storlek växte under uppsatsskrivandet och blev i slutändan större än vad jag först hade planerat. Jag tycker om att läsa och fann det svårt att låta bli en läsrekommendation när jag hade fått en. Det är alltid en avvägning hur mycket man ska läsa och vad som ska tas upp i uppsatsen. Jag ville ge en helhetsbild över skolgårdar och barns behov, så att man som läsare får en känsla över vad en skolgård har varit, är och kan vara, detta ledde till att min litteraturstudie blev aningen omfattande.

Från första början visste jag att jag ville göra intervjuer med de människor som var involverade i beslutsfattandet av Strömnäs skola och fritidshemna nuvarande skola och skolgård samt med de eleverna som går på skolan. Jag ville få reda på varför utformningen av dagens skolgård var gjord som den var gjord och om den var uppskattad.

Antalet intervjuer blev fler efter första besöket till Piteå, då jag efter första besöket hade samlat på mig fler frågor jag ville ha besvarade. Antalet intervjuer valdes efter vad jag ansåg vara ett relevant antal (bortsett från intervjuerna med barnen då det begränsades till antalet fritidspedagogerna hade fått tillstånd från) och passade till arbetets storlek.

Det var en avvägning att bestämma hur gestaltningen skulle gå till väga. Om jag skulle göra två gestaltningar, förbättringar av den nuvarande och hur skolgården skulle kunna se ut om en ombyggnation skulle ske. Eller om jag skulle göra förbättringar av skolgården med ekonomisk förankring, alternativt utan ekonomisk förankring. Eller bara göra en total omgestaltning av skolgården. Jag landade i att göra en total omgestaltning, framförallt för att detta examensarbete är för min skull och jag fann en total omgestaltning som det roligaste alternativet, en chans att få testa på att skapa en helt ny skolgård. I andra hand för att en total omgestaltning skulle tillåta mig att träna på att försöka få in många faktorer i en miljö, utan att den befintliga utformningen och de ekonomiska faktorerna höll mig tillbaka. Jag ville även inte arbeta med ekonomiska förankringar då mitt gestaltungsförslag inte ska ses som ett färdigt förslag, utan som en inspiration till hur skolgården skulle kunna se ut och utvecklas.

3. UTMANINGAR

Det är klurigt att både kommunicera och gestalta för barn. Genom att läsa litteratur och forskning om skolgårdar går det att se när en skolgård inte lever upp till en minimumnivå. Men när det kommer till att gestalta en skolgård så finns det massvis med lösningar och luriga avvägningar. Det finns mycket skrivet om vad barn behöver och vad en lekplats kan och bör innehålla. Jag har under arbetet och gestaltningen funnit det utmanande att sälla bland detta och få in det väsentliga med ett fungerande samspel på skolgården. Att gå från teori till verklighet. För hur skapar man egentligen en dynamisk skolgård?

Jag har återkommit och försökt tänka på det Eva Norén-Björn skriver i boken *Lek, lekplatser, lekredskap - En utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser* (1977) att barn besöker flera lekmiljöer och att en plats inte tillgodoser alla behov. Strömnäs skola och fritidshems nya skolgård kan inte tillgodose alla behov eleverna har av en lek miljö, men förhoppningsvis kan den tillgodose i alla fall några.

Det var en utmaning att väva ihop gestaltningen med det jag fick fram från förstudien, observationerna, intervjuerna, platsbesöken och inventeringen. Många faktorer att ta hänsyn till och en hel del funderingar krävdes för att få fram det essentiella och skapa en gestaltning. Jag vet inte om min gestaltning skulle fungera i verkligheten, men förhoppningsvis har jag skapat någonting som kan gäcka elevernas upptäckarlust och få dem att skapa fantasifulla miljöer och gå djupare ner i lekarna.

När gestaltar man för mycket och när blir det för lite? Gestaltningen måste svara för barnens behov. Det har varit en utmaning att förstå barn, att en geggbit kunde roa 3-4 barn och att 6-7 barn fann det roligt att doppa tungan i stuprännans vatten förvånade mig först, men efter att ha läst, tittat och lyssnat på barn under uppsatsens gång har jag börjat förstå barn bättre. Barns aktiviteter och hur snabbt det förändras under rastens gång och hur många olika sorters lekar de hinner med. En rast ur vår synvinkel pågår inte särskilt länge, men i barnens värld pågår den en evighet och är någonting att verkligen längta efter under lektionstiden. Att helt och fullt förstå barn och deras lek tror jag är en förståelse vi vuxna har förlorat i och med de åren som har gått sedan vi själva var barn. Men att försöka förstå är viktigt, en utmaning vi borde möta.

Vi som yrkeskår kan försöka skapa en bra miljö för fantasirik lek, anpassa för olika funktionsned-sättningar med mera, men en bra skolgård skapas med hjälp av barnen och pedagogerna, vilket Coombes school är ett utmärkt exempel på. De är de som gör miljön levande. Jag har genom detta arbete börjat förstå exakt hur viktigt det är att arbeta med andra yrkeskårer. Vi som landskapsarkitekter står för en del och vi måste tillsammans med pedagogerna på skolan hjälpas åt till att skapa en så utvecklande och fantasieggande miljö som möjligt för barnen och eleverna. Det går alltid att göra mer, involvera fler och genom det skapa bättre miljöer.

Slutligen skulle jag vilja flika in vilken utmaning det var att få tag på människor, ett evinnerligt ringande och mejlande.

4. SKAPAT INTRESSE

Det har varit otroligt intressant att genom detta arbete få en inblick i barnens skolvärld. Att få titta på hur elever använder en skolgård, vad hittar de på och sysselsätter sig med under en rast. Hur det såg ut på hösten jämfört med vintern och hur det förändras med snöns ankomst. Att få lyssna på deras åsikter och läsa litteratur om lek.

Detta arbete har verkligen skapat ett intresse för skolgårdar och lekplatser hos mig. Det känns absurt att tänka på hur oinsatt jag var innan om detta ämne. Nu vill jag veta mer, hålla mig uppdaterad i debatten och se till att (som Boldermann uttryckte det i artikeln *Flera hälsovinster med gröna gårdar*) inga elever traskar iväg varje morgon till skolor med små, platta, öppna, solutsatta skolgårdar utan naturmark. För skolgården trots allt i första hand barnens frirum. En plats där barnen ska få göra det de önskar, skapa det de vill. Skolgården måste vara en plats de kan ta till sig och införliva i sig själva i, en plats barnen tar i bestittning.

5. SÅNT SOM FÖRVÅNAT

Det var mycket som förvånade mig under arbetets gång med denna uppsats. Det som kanske förvånade mig mest var och är att Strömnäs skola och fritidshems skolgård överhuvudtaget byggdes till att se ut som den gör idag. Med all den kunskap som finns och all den forskning som gjorts, skapades ändå en helt ny skolgård med ett slutresultat som ligger långt bort ifrån vad all forskning och rekommendationer förespråkar. Visst kan man ha förståelse över ekonomiska fördelar, men till vilken gräns?

Strömnäs skola och fritidshems nuvarande skolgård är mindre än snittet i regionen, den följer inte de storleksrekommendationer med antalet m² per elev som förespråkas, men ändå planerar Piteå kommun att bygga ut skolan och utöka antalet elever. Jag känner att det inte är ansvarigt av Piteå kommun att inte sätta elevernas bästa främst.

Skolgården ligger väldigt öppet till och följer varken Strålmtyndigheternas rekommendationer eller Piteå kommuns egna ord i deras översiktsplan. I översiktsplanen skriver de att skuggiga platser är önskvärda särskilt för barn och äldre (Piteå kommun 2016). Det finns tyvärr mycket att kritisera när det kommer till utformningen av Strömnäs och fritidshems skolgård. Man vet inte vem det var som gestaltade skolgården och jag personligen känner mig tveksam till att det överhuvudtaget var en landskapsarkitekt involverad i processen.

Debatt om skolgårdar

Skolgårdens historia är brokig, skiftande och följer ofta tidens ideal. Just nu är vi inne i en debatt som främst handlar om storleken på skol- och förskolegården i de större svenska städerna, speciellt Stockholm. Det är ett akut problem som pågår och som har fått pågå ett bra tag nu. Vad säger det om tidens ideal idag? Och vad säger Strömnäs skola och fritidshems skolgård om dagens ideal? Hur kommer vi se tillbaka på de skolgårdar som byggs idag? Jag önskar att debatten även kunde handla om hur det ser ut i övriga Sverige, i de mellanstora och små städerna. Hur ser skolgårdarna ut där och varför tas det inte upp i debatten?

Idag har vi visserligen lagar att luta oss tillbaka på när vi ska gestalta skolgårdar, men även rekommendationer. Rekommendationerna i sig är starka och lutar sig mot fakta och forskning som har pågått i årtionden. Bara i min uppsats kan läsarna se hänvisningar från bland annat 1970-talet i boken *Lek, lekplatser, lekredskap - En utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser* av Norén-Björn, från 1990-talet i boken *Skolgården- det gränslösa uterummet* av Olsson, från 2000-talet i boken *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö* av Dahlgren, Sjölander, Strid, Szczepanski och från 2010-talet i Boverkets *Gör plats för barn och unga! :en vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*.

Det verkar saknas en koppling mellan den fakta som finns tillgänglig och den verklighet som finns och skapas på skolgårdarna runt om i landet. Det finns troligen många faktorer som gör att det ser ut som det gör idag, men någonstans brister det och frågan är vad vi kan göra åt det? Normer och lagar är en väg att gå, det är drastiskt men skulle kunna förhindra att alldeles för små skolgårdar skapas. Normer och lagar kan dock i sig begränsa möjligheter om vad en skolgård skulle kunna bli. Sätter man en lag på någonting kan det tyvärr bli så att människor följer det till pricka och ingenting mer än det som står i lagen görs.

Barn är ingen kommersiell grupp, ingen egen ekonomisk makt och som andra grupper med begränsad ekonomisk makt riskerar de att bli förbisedda i planeringsdiskussionerna. Som Andersson påpekar i artikeln *Vi bygger miljöer som vi kommer att ångra* strejkar barn inte om de får för snåla ytor, de gör något av vad de än får (Andersson 2016a). Barn tar saker ofta för vad de är och sätter inte särdeles höga krav, det är upp till oss vuxna att föra deras talan fram.

Under arbetets gång publicerades Boverkets undersökning om skolgårdar och den visade att 63 000 grundskoleelever i Sverige går på en skola som har en skolgård som är mindre än 3000 m². Den har inte fått det genomslag som jag vid arbetets gång trodde att den skulle få, men vem vet vad som väntar under hösten och vinter.

Tillgänglighet och plantering

Någonting som även förvånade mig var att skolor runt om i landet inte arbetar mer med tillgänglighet vid funktionsnedsättning. Att endast 16% av landets kommuner uppger att skolgårdarna i kommunen är tillgänglighetsanpassade (Bengtsson 2015). När man tittade på Strömnäs skola och fritidshem var det tydligt att skolgården inte var anpassad för de med funktionsnedsättning, speciellt för de med utvecklingsstörning, kognitiva och neuropsykiatrisk funktionsnedsättningar. Situationen på Strömnäs skola och fritidshem är troligen inte ett undantag och generellt verkar det vara mer fokus på höjdsättning och trafikseparering, som det framkommer i min intervju med Leif Paget vid Norconsult.

Någonting mer som förvånade mig var inställningen till växtlighet på skolgården. I mina intervjuer framkommer det att den begränsade växtligheten berodde på att ingen kände något behov av att få in mer grönska och/ eller kanske på grund av att man inte var säker på när nästa tillbyggnad ska ske, om det är 1, 5 eller 10 år bort. En inställning som jag finner tråkig. Behovet är ju tydligt där, bland annat för att få till skugga på skolgården och när det kommer till en alternativ tillbyggnad är det ju endast positivt om man har fått upp träd och buskar i storlek, det går alltid att flytta växtlighet när en tillbyggnation ska ske. Med växtlighet kommer en drös med löst material och det förvånade mig mycket att eleverna på Strömnäs skola och fritidshem idag inte får ta med sig pinnar och dylikt från Brännässelstaden in på skolområdet. Jag skulle tro att detta beror på skötselkrav, men det sänker dagens skolgårds lekvärde.

Litteratur

Slutligen förvånade det mig att den litteratur jag har läst inte har tagit upp samlingsplatser särdeles mycket. Boverkets rapport *Gör plats för barn och unga! en vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö* (2015) tar upp scener och bland annat i *Uteboken* av Andersson, Norén-Björn och Mårtensson poängterar det viktiga med en eldplats för matlagning, men just samlingsplatser är någonting som det inte verkar skrivas mycket om. Både i mina intervjuer med fritispedagogerna, lärarna och eleverna vid Strömnäs skola och fritidshem framkom det att de verkade sakna platser att samlas vid och sitta ner. Platser där de kunde samla en grupp, halvklass, helklass eller flertal klasser, mötesplatser så att säga.

6. PROBLEMATIK OCH FELKÄLLOR I ARBETET

Givetvis finns det många felkällor i arbetet, men i denna del kommer jag endast ta upp de större felkällorna. Generellt har jag funnit att de metoder jag valde har uppfyllt det ändamål jag ursprungligen hade med dem.

Jag gjorde observationerna och intervjuerna med eleverna under några riktigt regniga höstdagar och snöiga vinterdagar, vilket troligen påverkade elevernas svar och val av rastaktiviteter. Om observationerna och intervjuerna hade gjorts under en solig vårdag skulle nog svaren blivit annorlunda. För att få en så representativt svar som möjligt hade nog fler observationer och intervjuer behövts göras vid fler tillfällen och säsonger, vilket det inte fanns tid och underlag till att göra till denna uppsats.

Det föll sig så att jag endast intervjuade barn ur åk 1-2. Det var fritispedagogerna valde vilka klasser och föräldrar de kontaktade och endast barn med godkännande från föräldrar och som ville bli intervjuade intervjuades. Detta påverkade troligen det resultat av intervjuerna, då svaren från elever från förskolan och årskurs 3 troligen skulle ha sett annorlunda ut jämfört med de svar jag fick från eleverna från årskurs 1-2. Det skulle givetvis ha varit bättre och mer tillförlitligt att ha intervjuat elever varje årskurs, men detta skulle inte ha varit möjligt tidmässigt för en uppsats av denna storlek.

Som Cele beskriver i sin avhandling *Communicating Place – Methods for Understanding Children's Experience of Place* (2006) är det svårt att intervjua barn. Det är svårt att inte ställa för ledande frågor, men ändå få ett svar på det man frågar. Bara att hålla deras koncentration fokuserad på uppgiften kan vara knivigt. Jag försökte att hålla frågorna öppna, men troligen har jag i någon bemärkelse, exempelvis kanske via kroppsspråket lett frågorna, det är svårt att säga då objektivitet är problematiskt att hålla i alla lägen.

Att tolka barnens svar är komplicerat, jag utgick från Titti Olsson och det hon skriver i boken *Skolgården – det gränslösa uterummet*, att exempelvis tyda när barnen pratar om swimmingpool att de egentligen längtar efter vatten. Med det sagt är det mycket möjligt att jag har till viss del missförstått deras svar. Samtidigt kan man inte vara säker på det de säger, då det från deras sida mestadels var lekredskapen och snön som fick mest fokus, troligen för att det var sådant som var lättast under mina intervjuer att relatera till.

7. VIDARE STUDIER

Det skulle vara intressant att besöka erkänt bra skolgårdar och observera barnens lekande på de skolgårdarna. Jämföra och undersöka hur det skiljer sig från skolgårdar med lågt lekvärde. Att komma närmare vad det är som gör en bra lekplats. Undersöka hur ser det ut i andra kommuner runt om i landet, besöka de skolornas skolgårdar. Titta efter hur det ut där, se om det liknar den situation som är i Piteå. Jämföra och studera om skolgårdarna ser annorlunda ut i södra Sverige jämfört med norra Sverige. Vilka likheter finns, vilka skillnader finns.

Det skulle också vara intressant att undersöka hur snö förändrar barns lekvanor, hur uppskattat lekmaterial är och hur man skulle kunna utveckla och arbetat med snö under de mörka vintermånaderna, med exempelvis ljus- och färgsättning. Det är ett föränderligt material som kommer i många former, till exempel kramsnö, pulvernsö, nysnö, blötsnö, skare, is och lössnö. Det faller ner från himlen och förändras från dag till dag, vilket gör möjligheterna att arbeta med det oändliga. Det är ett fantastiskt material som inte nämns särdeles mycket i den litteratur jag har läst och som skolbarnen i norra Sverige nästan tillbringa mer tid med än utan under skollåret på skolgården. Kanske borde skolgårdarna i norr anpassas lite efter den aspekten.

Slutligen skulle jag vilja veta mer om samlingsplatser på skolgårdar. Jag tog upp tidigare i reflektionens del förvånat, att jag var förvånad över hur lite det var skrivet om samlingsplatser i den litteratur jag har läst. Jag skulle vilja veta mer om vilka sortens samlingsplatser det finns och bör finnas med på en skolgård och hur dessa skulle kunna utformas.

8. ATT SKRIVA LÅNGT

Jag har alltid fruktat att skriva stora arbeten. Bara tanken på att skriva på en masteruppsats fick mig nästan att välja bort femåriga utbildningar från första början. Det frestade mig heller inte direkt att sitta ensam med en dator under så många månader och att inte ha någonstans att ta vägen varje morgon. Att vara omgiven av främlingar och att jaga en sittplats i något bibliotek någonstans... Det känns fint att stå här nu, med en färdig masteruppsats.

Att många ville ta del av arbetet gjorde mig glad till en början, glad och såklart lite stolt, att andra i förväg berättade att de fann ämnet intressant och att de ville ta del av den färdiga produkten. Jag blev glad, stolt och aningens nervös med inslag av prestationsångest. Att andra ville ta del av någonting som var skapat av mina egna åsikter, iakttagelser och kompetens gjorde att jag ville att arbetet skulle vara någonting jag fullt och ut kunde stå bakom. Perfektionisten i mig ville att det skulle vara perfekt, men den bistra sanningen är att ingenting kan vara perfekt och givetvis är mitt första stora egna arbete inte komplett.

Hursomhelst hoppas jag att de personer som vill ta del av arbetet kommer att finna det intressant och lärorikt. Förhoppningsvis kan arbetet inspirera läsarna och inte minst väcka intresse för att ta reda på mer om skolgårdar och barns behov, att försöka se på vardagen genom ett barns ögon.

I detta arbete har jag läst på och lärt mig hur man intervjuar vuxna och barn. Vilka intervjualternativ det finns och hur frågor bör ställas. Vilka olika former av observationstekniker det finns och hur man väljer bland dem inför varje situation. Jag har tittat, lyssnat och läst om barn för förstå vad det är som skapar en bra lekmiljö och skolgård. Pratade med de som arbetar i skolans miljö och lyssnat på deras synvinkel. Jag har lärt mig mer om barn, lek och skolgårdar än vad jag trodde var möjligt och jag har insett vilken värdefull och viktig kunskap det är. Jag har i detta arbete fått ta mina första stapplande steg att gestalta miljöer för barn. Förstått att veta och kunna skapa miljöer som barn tycker om och utvecklas av är väldigt viktigt, för det är barnen, som det så ofta sägs, som är framtiden. De miljöer vi skapar åt dem påverkar deras vardag och framtid på så många nivåer.

Det här arbetet har fått mig att titta tillbaka på de skolgårdar jag lekte på under min uppväxt. Granska dem i mitt inre, tänka tillbaka på lekminnen och undra hur de skolgårdarna påverkade mig att bli den jag är idag. En skolas skolgård är numera något jag kommer att titta på med kritiska och förundrande ögon och troligen alltid se möjligheter hur de kan utvecklas till ändamålsenliga lekmiljöer som barn behöver nu och i framtiden.

REFERENSER &
FIGURFÖRTECKNING

REFERENSER

- Andersson, E. (2016a). Vi bygger miljöer som vi kommer att ångra, Hopträngda barn del 2. *Svenska Dagbladet*, 9 februari.
- Andersson, E. (2016b). Bygg för barn – lär av Hamburg och Berlin, Hopträngda barn del 6. *Svenska Dagbladet*, 17 februari.
- Andersson, E. (2016c). Större fokus på barn efter kritik, Hopträngda barn del 7. *Svenska Dagbladet*, 22 februari.
- Andersson, I. Mårtensson, F. Norén-Björn, E. (1993). *Uteboken*. Uppsala, Liber Utbildning AB.
- Asker, A. Andersson, E. (2016). De tänkte inte på barn när de byggde, Hopträngda barn del 1. *Svenska Dagbladet*, 8 februari.
- Barnombudsmannen (2015). *Barnkonventionen*. Tillgänglig: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/> [2018-06-13]
- Blixt, J. Löfkvist, I. Sundin, E. (2015). *Slarva inte bort barnens naturmark*. Tillgänglig: <https://arkitekten.se/debatt/debatt-slarva-inte-bort-barnens-naturmark/> [2018-02-04]
- Boverket. (2015) *Gör plats för barn och unga! :en vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona, Boverket och Movium. (Boverket Rapport, 2015:8.)
- Brunge, E. Engström, M. Lindeqvist, P. Tronde, P. (2015). Utan bindande kvantitetskrav blir skolgårdarna för små. *Tidskriften Stad* (8). Tillgänglig: TANKESMEDJAN MOVIUM.
- Cele, S. (2006). *Communicating Place: Methods for Understanding Children's Experience of Place*. Diss. Stockholm: Stockholm University.
- Dahlgren, L. O. Sjölander, S. Strid, J. P. Szczepanski, A. (red) (2007). *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö*. Lund, Studentlitteratur.
- Davidsson, B. Patel, R. (2003). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [omarb.] uppl. Lund, Studentlitteratur.
- De Laval, S. (2014). *Gåturen – Metod för dialog och analys*. Mölndal, Göteborgstryckeriet.
- Faskunger, J. Szczepanski, A. Åkerblom, P. (2018). Klassrum med himlen som tak. En kunskapsöversikt om vad utomhusundervisning betyder för lärande i grundskolan. Linköpings universitet: *Skrifter från Forum för utomhusdidaktik* nr 10. Tillgänglig: <http://doi.org/ct6t/>
- Forskning & Framsteg (2018). *Grönnska kan öka barns kognition*. Tillgänglig: <https://fof.se/artikel/gronska-kan-oka-barns-kognition#.WpbqLE1lc4Y> [2018-03-12]
- Gill, T. (2007). *No fear - growing up in a risk averse society*. London, Calouste Gulbenkian Foundation.
- Gladberg, S. (2012). *En lekplats för alla - Ritningar med anpassningsförslag över skolgården vid Zacharias Topelius skolan*. Arcada. Utbildningsprogrammet ergoterapi (examensarbete 2012, identifikationsnummer 10493).
- Gunne, N. (2018). Vårt mål är 40 kvadratmeter per barn. *Arkitekten, Sveriges Arkitekters branch- och medlems-tidning*. 31 januari.
- Harvard, Ingegerd (2006). *Mer åt fler på lekplatsen: bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting
- Insändare (2018). Strömnässkolans gård – och ljudnivån. *Piteå Tidningen*, 7 oktober. Tillgänglig: <http://pt.se/opinion/insandare/stromnasskolans-gard-och-ljudnivan-10997282.aspx>
- Jansson, Märit & Klintborg Ahlklo, Åsa (red.) (2016). *Plats för lek: svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst
- Jensfelt, A. (2015). Landskapsarkitekter tar strid för barns utemiljö. *Arkitekten, Sveriges Arkitekters branch- och medlemstidning*. 25 augusti.
- Jensfelt, A. (2016). Leran frodas i Blomsterdalen. *Arkitekten, Sveriges Arkitekters branch- och medlemstidning*. 24 februari.
- Jungmark, L. Åkerblom, P. (2015). *Skolgården – förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar*. Stockholm, Sveriges Kommuner och Landsting.
- Larsson, A. Norlin, B. Rönnlund, M. (2017). *Den svenska skolgårdens historia: skolans utemiljö som pedagogiskt och socialt rum*. Lund, Nordic Academic Press.
- Larsson, M. (2013). *Klimatförändringar i Piteå kommun*. Luleå: Länsstyrelsen i Norrbottens län (Rapport nr 4/2013).
- Lenninger, A. Olsson, T. (2006). *Lek äger rum: planering för barn och unga*. Stockholm, Formas.
- Malmberg, S. (2015). *Lek utan hinder: Hur lekplatser kan anpassas för barn och vuxna med funktionsnedsättningar*. Sveriges Lantbruksuniversitet. Institution Stad och Land/ Landskapsarkitekturprogrammet (examensarbete 2015)
- Malmö Stad (2010–2011). *Utemiljö vid förskolor i Malmö – ett verktyg för planering, utformning och bygglovsgranskning*. Tillgänglig: www.malmostad.se
- Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken – En studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Nationalencyklopedin (2018). *Skolgård*. Tillgänglig: <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/skolgård> [2018-10-16].

Nilsson, J. Sundström, D. Åkerström, F. Öberg, M. (2016). *Planeringsunderlag bilaga*. Piteå: Piteå kommun (ÖP2030, Översiktsplan för Piteå)

Norén-Björn, E. (1977). *Lek, lekplatser, lekredskap - En utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser*. Stockholm, Lekmiljörådet, LiberFörlag.

Nätverket för barnkonventionen (2018). *FN:s konvention om barnets rättigheter*. Tillgänglig: <http://barnkonventionen.se/fns-konvention-for-barns-rattigheter/> [2018-06-13]

Olsson, T. (1995). *Skolgården- det gränslösa uterummet*. Stockholm, Liber Utbildning AB.

Olsson, T. m.fl. (2002). *Skolgården som klassrum - Året rund på Coombes School*. Stockholm, Runa.

Palage, L. (2014). *Pitholm 1:24, Strömnässkolan Nybyggnad, 06.2 Rambeskrivning - mark, Förfrågningsunderlag*. Piteå: Piteå kommun (Unr:1032505)

Paulsson, K. Winneberg-Lindqvist, P. (1994). *Visst kan vi vara med: utelek för barn med handikapp*. Vallentuna, Handinnova.

Pella, A. (2014). Att missa skolan är också att missa rasten. *Tema Skola i Föräldrakraft*, nr 6.

Piteå kommun. (2016). *Strömnäs skola*. Tillgänglig: <https://www.pitea.se/stromnas-skola>

Piteå kommun. (2016). *Vårt framtida Piteå, Översiktsplan för Piteå kommun, Planstrategi*. Piteå: Piteå kommun.

Piteå kommun. Sweco. (2018). *Detaljplan för del av Pitholm 45:3 Strömnäsbacken Piteå kommun, Norrbottens län*. Piteå: Piteå kommun (PB 2016-541)

Piteå kommun, Utbildningsförvaltningen. (2014). *06.8 Lokalprogram med bilagor, Förfrågningsunderlag*. Piteå: Piteå kommun.

Rapport (2017). *Rapport* [TV-program]. Sveriges Television, SVT 1 27 november 19:30.

Ritzén, J. (2018). Landskapsarkitekt: "Vi tränger in våra barn i små mörka kyffen". *Dagens Nyheter*, 9 januari.

Sandseter, EBH. Kennair, LEO. (2011). *Children's risky play from an evolutionary perspective: the anti-phobic effects of thrilling experiences*. Trondheim, Queen Maud University College of Early Childhood Education and Norwegian University of Science and Technology.

Sandström, M. (2009). *Trädgård i kallt klimat*. Stockholm, Bokförlaget Natur och kultur. SFS 2010:900. *Tomter*. Stockholm: Näringsdepartementet.

Sjöström, M. (2016a). Flera hälsovinster med gröna gårdar, Hopträngda barn del 3. *Svenska Dagbladet*, 10 februari.

Sjöström, M. (2016b). Skolgården är också ett klassrum. *Svenska Dagbladet*, 16 februari. Skolverket. (2011). *Läroplan för förskola*. 3., [omarb.] uppl.

Statistiska centralbyrån (SCB). (2018). *Grundskolor och friytor: nationell kartläggning och uppföljning av grundskoleelevernas tillgång till friytor 2014-2017*. Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB). Tillgänglig: <https://www.boverket.se/contentassets/72bce935f4824efe8fbedba2291b382b/rapport-grundskolor-och-friyta.pdf>

Statistiska Centralbyrån, SCB. (2018). *Kommuner i siffror*. Tillgänglig: [http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/kommuner-i-siffror/#?region1=2581®ion2=Tar upp](http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/kommuner-i-siffror/#?region1=2581®ion2=Tar%20upp)

Strålsäkerhetsmyndigheten, Länsstyrelserna. (2009). *Solskyddsfaktorer - sju tips för säkrare lekplatser och friskare barn*. [Broschyr]. Solna, Strålsäkerhetsmyndigheten. Tillgänglig: <https://www.stralsakerhetsmyndigheten.se/publikationer/informationsmaterial/solskyddsfaktorer--sju-tips-for-sakrare-lekplatser-och-friskare-barn/>

Sveriges kommuner och landsting. (2015). *Skolgården - förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar*. Stockholm, Sveriges kommuner och landsting.

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI. (2017). *Höst*. Tillgänglig: <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/host-1.1257>

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI. (2017). *Sommar*. Tillgänglig: <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/sommar-1.1084>

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI. (2018). *Snötäcket utbredning och varaktighet*. Tillgänglig: <https://www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/snotackets-utbredning-och-varaktighet-1.6323>

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI. (2017). *Vinter*. Tillgänglig: <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/vinter-1.22843>

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI. (2017). *Vår*. Tillgänglig: <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/var-1.1080>

Tidningen Förskolans redaktion. (2005). *Utomhuspedagogik i förskola och förskoleklass*. Stockholm, Lärarförbundets förlag.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund, Studentlitteratur.

TT (2018). Barnkonventionen blir lag - trots kritiken. *Dagens Industri*, 13 juni.

FIGURFÖRTECKNING

Figur 4. Karta tagen från © Google (okänd skala), bearbetad av författaren.

Figur 5. Karta tagen från © Lantmäteriet, bearbetad av författaren.

Figur 8. Karta tagen från © hitta.se (okänd skala), bearbetad av författaren.

Figur 60. Acer platanoides 'Drummondii' av Zooclub (CC-BY-SA-4.0).

Figur 61. Elaeagnus_commutata_(7978643323) av SteinsplitterBot (CC-BY-SA-2.0).

Figur 62. IMG2466 (Rydlinge Plantskola u.å.).

Figur 63. DSC_0040 (Rydlinge Plantskola u.å.).

Figur 64. In_Hertenbos_fief_vicus_08 av Burginio Monti, (CC-BY-SA-3.0).

Figur 65. IMG4524 (Rydlinge Plantskola u.å.).

Figur 66. Prunpadcol av Jebulon (CC-BY-SA-3.0,2.5,2.0,1.0).

Figur 67. Rhododendron_smirnowii_ÖBG_2012-05-28_01 av El Grafo (CC-BY-SA-3.0)

Figur 68. Picea_pungens_`Glauca_globosa`al av Selso (CC-BY-SA-3.0).

Figur 69. Royalty_Lilac_flowers_beginning_to_open_along_Tranquility_Court_in_the_Franklin_Farm_section_of_Oak_Hill,_Fairfax_County,_Virginia av Famartin (CC-BY-SA-4.0).

Figur 70. Сорт_”Красавица_Москвы” av kristy2906 (CC-BY-SA-4.0).

Figur 71. Actinidia_kolomikta_0zz av David Stang (CC-BY-SA-4.0).

BILAGOR

BILAGOR

BILAGA I. LEKVÄRDEFAKTOR.

Källa: Malmö Stad (2010–2011). *Utemiljö vid förskolor i Malmö – ett verktyg för planering, utformning och bygglovsgranskning*. Tillgänglig: www.malmostad.se

Friyta:

Till friytan räknas de ytor som barnen har tillgång till och kan använda vid sin utevistelse. Ytor för exempelvis förrådsbyggnader, bil- och cykelparkering och ytor för leveranser där barnen inte kan vistas, räknas bort.

+ I Gården är ≥ 30 m²/barn och ≥ 2000 m² totalt.

0 Gården är 25-30 m²/barn och ca 2000 m² totalt.

- I Gården är ≤ 25 m²/barn och ≤ 2000 m² totalt.

Zonering av gården:

En förskolegård bör ha egenskaper från tre zoner, en trygg, en vidlyftig och en vild.

+ I Gården har egenskaper från alla tre zonerna.

0 Gården har egenskaper från två av zonerna.

- I Gården upplevs endast som en zon.

Innehåll i respektive zon:

Trygg zon: Området närmast huset ska vara en plats för trygghet, lugn och ro. Zonen bör innehålla bord och sittplatser. Förutsättningar för någon form av lugnare aktivitet som bakbar sand, lekhus eller odlingar bör även förekomma.

Vidlyftig zon: Erbjuder utrymme för rörelse i många olika riktningar och ett flertal redskap som främjar en rörelsefylld lek. Redskapen kan exempelvis främja klät- terlek och balansgång av olika slag. I denna zon hör bland annat gungor och rutschkanor hemma. Även kullar och terräng kan skapa förutsättningar för den vidlyftiga leken.

Vild zon: Bör vara placerad utanför den vidlyftiga zonen. Tät växtlighet ska ge möjlighet för barnen att uppleva känslan av att vara ifred. Den vilda zonen ska innehålla lekbar vegetation med buskar och träd och ska gärna utgöra minst en tredjedel av förskolegården. Varierad topografi förstärker den vilda karaktären.

Tillgänglighet:

+ I Rörelsehindre kan ta sig runt förskolebyggnaden och ut på stora delar av gården, till områden i alla förskolegårdens zoner. Markmaterialet möjliggör att rörelsehindre kan komma intill de flesta av gårdens lekredskap. Ett flertal av lekredskapen är möjliga för rörelsehindre att använda på egen hand. Färgsättning med kontraster ökar orienterbarheten för barn och vuxna med nedsatt syn.

0 Rörelsehindre kan röra sig runt byggnaden och utnyttja en större del av gården på egen hand. Det ska finnas exempel på lekredskap som är tillgängliga även för funktionshindrade.

- I Rörelsehindre kan inte ta sig runt byggnaden på egen hand. På grund av markens utformning kommer rörelsehindre inte fram till lekredskapen och kan heller inte använda dessa.

Vegetation och typografi:

+ I Minst hälften av gården har varierad topografi. Det finns ytor med naturlig vegetation eller planterad varierad vegetation som går att leka i. Det finns platser för lek i såväl soliga lägen som i skugga.

0 Gård med enstaka kulle. Den största delen av vegetationen går inte att leka i, men en del av vegetationen är lekbar. Delar av gården ligger i skugga.

- I Platt gård med vegetation som inte går att leka i. I stort sett hela gården har samma solförhållanden. Den är antingen solbelyst eller ligger i skugga.

Integration av lekutrustningen i förskolegårdens landskap:

+ I På ett flertal ställen finns exempel på lekredskap som är integrerade i landskapet. Dessa står således inte inom inramade ytor för lek. Naturliga partier av gårdens landskap kan användas som lekutrustning.

0 Det finns lekredskap som är integrerade i landskapet, men de flesta står inom avgränsade områden utan kontakt med det omkringliggande landskapet.

- I I princip all lekutrustning står inom inramade lek- områden. Landskapet utanför detta erbjuder en torftig lek- miljö.

Möjlighet till omvärldsforståelse:

+ I Gården förändras under året och det finns olika saker för barnen att göra här under de olika årstiderna. Det finns löst material för barnen att använda och möjlighet för konstruktionslek med exempelvis vatten och sand. Det finns odlingsmöjligheter på gården och någon naturlig/vild miljö där barnen kan följa krets- loppet.

0 Ett flertal naturliga inslag på gården förändras med årstiderna. Delar av gården är möjliga för barnen att undersöka och påverka. Det finns någon form av praktiskt exempel på hur omvärlden fungerar; exempelvis odling.

- I Den största delen av gården är hårdgjord och inte möjlig att påverka. Färdiga lekredskap och anvisade le- kytor styr leken.

Utsikt över grönska / Samspel mellan ute och inne:

+ I Både små och stora barn har god utsikt över grönska. Lågt placerade fönster gör att barnen kan se rakt ut. Utgångar till gården finns från såväl kapprum, som från verksamhetsrummen. Direktkontakten gör det lätt att flytta ut den pedagogiska verksamheten.

0 Barnen kan uppleva grönska inifrån avdelningarna. Direktutgångar finns från kapprummen till gården.

- I Ingen eller nästan ingen grönska upplevs inifrån av- delningarna. Det finns inga direktutgångar till gården utan barnen måste invänta personal för att få tillgång till gården i dess helhet.

BILAGA 2. SAMTALSPUNKTER TILL BARNEN

1. Vad tycker du om att leka?
2. Kan du leka det på din skolgård?
3. Vart någonstans på din skolgård tycker du att det är roligt?
4. Vart någonstans på din skolgård går du när du vill vara själv och leka?
5. Varför går du hit?
6. Är det någon plats på din skolgård som du tycker är farlig?
7. Varför känns det så tror du?
8. Vart går du först när det blir rast?
9. Varför går du dit?
10. Är det någonstans på skolgården där man inte får vara?
11. Är det någonstans du inte tycker om att vara på din skolgård?
12. Vad tycker du fattas där?
13. Vad vill du göra på skolgården?
14. Hur skulle du vilja att det kändes på skolgården?
15. Finns det någonting dåligt med skolgården?
16. Vad är bäst med din skolgård?
17. Är det någonting du skulle vilja ändra på din skolgård?
18. Nått du skulle vilja ta bort från din skolgård?
19. Vad skulle du vilja göra på skolgården?
20. Är det någonstans det är tråkigt att vara?
21. Varför är det tråkigt att vara där?
22. Finns det nått du skulle vilja lägga till? Någonting du skulle vilja leka på skolgården som du inte kan leka?

